

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: anglický jazyk – občanská výchova

MANŽELSTVÍ V MODERNÍ SPOLEČNOSTI
MARRIAGE IN MODERN SOCIETY
DIE EHE IN DER MODERNEN
GESELLSCHAFT

Diplomová práce: 2008-FP-KFL-154

Autor:

Radka Pfohlová

Podpis:

.....

Adresa:

Mozartova 25

466 04, Jablonec nad Nisou

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
113	30 146	4	1	54	5

V Liberci dne: 13. 5. 2008

PROHLÁŠENÍ

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 13. 5. 2008

Radka Pfohlová

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala především PhDr. Lence Václavíkové Helšusové, Ph.D. za její ochotu, pomoc a odborné rady při vypracování této diplomové práce.

MANŽELSTVÍ V MODERNÍ SPOLEČNOSTI

PFOHLOVÁ Radka

DP–2008

Vedoucí DP:

PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce se zabývá institucí manželství v současné západní společnosti. V úvodu je stručně nastíněn historický vývoj této instituce. Práce se věnuje faktorům úzce souvisejícím s manželstvím, a to volbě partnera a sňatkovému trhu, rolím muže a ženy v manželství, rodičovství a případnému ukončení manželství formou rozvodu. Zároveň se zabývá trendem partnerských soužití formou koabitací a neopomíjí ani problematiku singles. Práce se věnuje instituci manželství převážně v evropském kulturním kontextu, s detailnějším zaměřením na situaci v České republice, část práce však ukazuje instituci manželství i v jiném kulturním prostředí, a to v prostředí islámském. V závěru autorka nastiňuje možný budoucí vývoj samotné instituce manželství i názorů na něj.

Annotation

Diploma Thesis deals with marriage institution in contemporary western society. In introductory part the historical progress of this institution is briefly evoked. The work attends to elements closely associated with marriage, namely selection of partner and marriage market, roles of man and woman in marriage, parenthood and eventual cancellation of marriage in a way of divorce. This Diploma Thesis also deals with trend of partners' relations in a way of cohabitation and it even does not miss out questions of singles. The work pursues marriage institution mainly in European cultural context, with more detailed focus on situation in the Czech Republic, however part of the work illustrates marriage institution in different cultural background, namely Islamic background. In the final part the author evokes potential future progress of marriage institution itself as well as opinions on it.

Anotation

Meine Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Institution der Ehe in der gegenwärtigen westlichen Gesellschaft. In der Einleitung findet man eine kurze geschichtliche Entwicklung dieser Institution. Die Arbeit richtet Aufmerksamkeit auf die Faktoren, die eng mit der Ehe verbunden sind. Es handelt sich um die Partnerwahl, den Heiratsmarkt, die Rolle des Mannes und der Frau in der Ehe, die Elternschaft und die eventuelle Beendigung der Ehe in Form einer Scheidung. Zugleich beschäftigt sie sich mit den Trends des Zusammenlebens wie Kohabitation oder mit der Problematik der Singles. Die Arbeit schildert die Ehe vor allem im europäischen Kulturraum mit besonderer Ausrichtung auf die Situation in der Tschechischen Republik. Ein Teil der Arbeit beschäftigt sich mit der Ehe im Islam. Am Ende der Arbeit erwähnt die Autorin die mögliche Entwicklung der Institution der Ehe und verschiedener Meinungen darüber.

OBSAH:

ÚVOD	9
1 STRUČNÁ HISTORIE MANŽELSTVÍ.....	11
1.1 <i>STŘEDOVĚKÁ A NOVOVĚKÁ EVROPA</i>	14
1.2 <i>20. STOLETÍ – OBDOBÍ VÝRAZNÝCH ZMĚN</i>	17
2 MANŽELSTVÍ A RODINA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI.....	21
2.1 <i>ZÁPADNÍ SPOLEČNOST</i>	22
3 VSTUP DO MANŽELSTVÍ A S NÍM SOUVISEJÍCÍ FAKTORY	24
3.1 <i>VOLBA PARTNERA</i>	25
3.2 <i>SŇATKOVÝ TRH</i>	29
3.3 <i>SŇATEČNOST</i>	32
4 GENDEROVÁ PROBLEMATIKA MANŽELSTVÍ	35
4.1 <i>MUŽSKÉ A ŽENSKÉ ROLE V MANŽELSTVÍ</i>	37
4.1.1 Domácnost.....	39
4.1.2 Oblast rozhodování	41
4.1.3 Péče o děti.....	42
4.2 <i>DVOUKARIÉROVÁ MANŽELSTVÍ</i>	43
5 DĚTI V MODERNÍM MANŽELSTVÍ.....	47
5.1 <i>RODIČOVSTVÍ</i>	49
5.1.1 Matka v rodině	52
5.1.2 Otcovství	55
5.2 <i>SOUČASNÝ TREND ODKLÁDÁNÍ MATEŘSTVÍ</i>	58
5.3 <i>NEDOBROVOLNÁ BEZDĚTNOST – PROBLÉM DNEŠKA</i>	60
5.4 <i>PORODNOST A POTRATOVOST V ZÁPADNÍCH POPULACÍCH</i> ..	62
6 MANŽELSTVÍ A ROZVOD	66
6.1 <i>FUNKČNÍ A DISFUNKČNÍ PARTNERSKÉ VZTAHY</i>	66
6.2 <i>ROZVOD</i>	68
6.2.1 Historie rozvodu	68

6.2.2	Rozvodovost v západních populacích.....	71
6.2.3	Nejčastější předpoklady a příčiny rozvodů	73
6.2.4	Důsledky rozvodu.....	76
6.3	<i>OPAKOVANÁ MANŽELSTVÍ</i>	79
7	PROBLEMATIKA KOHABITACÍ A SINGLES	81
7.1	<i>KOHABITACE</i>	82
7.2.	<i>SINGLES</i>	86
8	MANŽELSTVÍ V ISLÁMSKÝCH ZEMÍCH	90
8.1	<i>INSTITUCE MANŽELSTVÍ</i>	90
8.2	<i>ZVLÁŠTNOSTI MUSLIMSKÉHO SŇATKU - POLYGAMIE</i>	92
8.3	<i>ROZVOD</i>	94
8.4	<i>ISLÁMSKÁ RODINA</i>	96
	ZÁVĚR - BUDOUCNOST INSTITUCE MANŽELSTVÍ	99
	POUŽITÁ LITERATURA	103
	SEZNAM PŘÍLOH	108

ÚVOD

Instituce manželství prošla během vývoje lidstva a společnosti mnohými změnami. Lidé mu přikládali v různých dobách různou hodnotu a každá historická etapa na něm zanechala své stopy. Během staletí bylo manželství velice vážené a ctěné, jindy naopak bylo považováno za nepotřebné, až zbytečné. Bylo uzavíráno z různých důvodů – ekonomických, reprodukčních, společenských, či jen z čisté lásky. Každá kultura nahlíží na manželství trochu jinak, ve spojení s ním uznává jiné hodnoty, postoje i zvyky a připisuje důležitost jeho různým elementům.

Instituce manželství si prošla obdobími světlejšími i temnějšími. Manželství se stalo institucí nejdůležitější i nejzavržovanější, stalo se předmětem četných diskuzí i výzkumů. Bylo podrobováno mnoha zkouškám, které ho posílily, ale naopak i oslabily. Manželství přežilo všechna historická období a stalo se součástí našeho moderního světa. Stalo se součástí našich životů, buď přímo nebo nepřímo.

Mnoho vědců tvrdí, že manželství v moderní společnosti je na ústupu, že ztrácí svoji sílu. Různé výzkumy tyto teorie podporují, jenže skupina jejich oponentů s nimi nesouhlasí a tvrdí, že manželství pouze prochází obdobím změn. Kde je pravda? Jaké je skutečné manželství našeho moderního světa?

K tomu, aby bylo možné na tyto otázky relevantně odpovědět, je nutné na manželství nahlížet jako na jednu z nejdůležitějších společenských institucí, která má bohatou historii a prošla si obdobím mnoha změn, které jí daly současnou tvář. Tato práce tedy zkoumá manželství jako společenskou instituci se všemi jeho souvisejícími aspekty, ať se jedná o jeho historický vývoj, kulturní a dobovou podmíněnost, i vývoj a stav názorů na něj. Detailněji se zabývá faktory s ním souvisejícími, jako je sňatečnost, rozvodovost či porodnost. Nelze opomíjet i trendy moderní doby – nesezdaná soužití, kariérová manželství či singles. Práce nahlédne i do vztahů uvnitř manželství a rodiny, které se v proudu času výrazně změnily. Stejně tak se změnily a neustále mění role muže, ženy i potomků v rodinném soužití.

Instituce manželství v západní společnosti byla ve své historii výrazně formována silným vlivem křesťanství, které dnes sice ztratilo svou dřívější moc a sílu, ale zanechalo na současných manželských vztazích svou stopu. Křesťanství však nebylo a není jediným významným světovým náboženstvím. V západní společnosti je sice neustále náboženstvím nejrozšířenějším, ovšem nelze opomíjet ani

další významná světová náboženství, především islám, se kterým přichází současný západní svět stále více do kontaktu, a který na instituci manželství nahlíží a ovlivnil ji zcela jinak než křesťanství. Proto se tato práce také věnuje instituci manželství v moderní společnosti s přihlédnutím k její křesťanské historii a v jedné své kapitole se snaží ukázat podobnosti a rozdíly této instituce v kultuře islámské.

Lze tedy říci, že v dnešním světě existuje tradiční model manželství, nebo se již zcela rozptýlil a každý model manželství lze považovat za ten „normální“? Jaká je budoucnost instituce manželství v lidské společnosti? Jedním z cílů této práce je tedy popsat současné manželství z více hledisek a ukázat, že v naší společnosti je významnou sociální institucí, o které má ovšem každý člověk jinou představu a řídí se v této souvislosti jinými vzorci chování.

1 STRUČNÁ HISTORIE MANŽELSTVÍ

Manželství jako právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu je jednou z významných sociálních institucí. Sociálních institucí existuje ve společnosti mnoho a jsou to skutečnosti materiální i duchovní povahy, které ovlivňují chování člověka tak, aby bylo ve shodě s požadavky sociálního systému, tj. společnosti, ve kterém je člověk zařazen, a ve kterém sociální instituce působí. Jinými slovy je sociální instituce souhrn vzorců jednání a vztahů předávaný ve společnosti. K sociálním institucím souvisejícím s manželstvím se řadí i rodina, jako forma dlouhodobého soužití osob spojených příbuzenským vztahem a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.

V současné době je instituce manželství a problematika s ním spojená velmi častým objektem výzkumů i debat, protože je zřejmé, že tato instituce prochází jakýmsi obdobím změny. K dnešnímu stavu jistě přispěly i změny, kterými tato instituce prošla v historii, nelze tedy na manželství nahlížet jako na jev moderní, a brát v potaz pouze současnost nebo nedávnou minulost, ale je nutné si uvědomit historický vývoj této instituce.

Otázkou mnoha sporů mezi vědci je již samotný vznik manželství. Podle jedné teorie žili nejdříve lidé promiskuitně v tlupách, kde žádná žena nepatřila žádnému muži. Výchova dětí se rovněž odehrávala v rámci celé tlupy, ale mužský element se v ní téměř nevyskytoval. Rodina a manželství se podle této teorie vyvinuly až mnohem později ve více civilizovaných společnostech.¹

Jiná teorie pokládá manželství za původní instituci, která k lidskému společenství patří od pradávna. Odvolává se k různým skupinám savců, kteří žili ve svazku připomínajícím manželství a stali se příkladem sociální struktury, která se rozšířila i u lidí.²

Instituce manželství, tak jak ji v západní civilizaci známe dnes, má dlouhou historii s kořeny v různých starověkých kulturách. Patří mezi ně především kultury římská, hebrejská a germánská³, které vtiskly manželství některé rysy, které přetrvaly

¹ GUGGENBÜHL-CRAIG, A.: *Manželství je mrtvé, ať žije manželství*. Praha: Gemini 99, 2001. s. 25-26

² GUGGENBÜHL-CRAIG, A.: *Manželství je mrtvé, ať žije manželství*. Praha: Gemini 99, 2001. s. 25-26

³ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

dodnes. Podrobnější pohled na jednotlivé historické etapy manželského svazku ukazuje, že tato instituce byla odpradáвна vážená a podléhala jasně daným pravidlům společnosti.

Ve starověkém Řecku byla instituce manželství považována za základní sociální instituci. Být ženatý nebo vdaná, představovalo nepsanou povinnost každého občana Athén i Sparty. Svobodným a bezdětným mužům nebylo umožněno vstoupit do významných veřejných pozic a bylo na ně pohlíženo s opovržením, protože oba řecké státy usilovaly o vysokou reprodukci svých občanů. I přesto, že manželství zde mělo velmi významné postavení, bylo považováno především za instituci založenou na praktických aspektech partnerského vztahu, kde láska mezi manželi nehrála žádnou roli. Manželství se uzavírala na přání rodičů, kdy se otec snažil pro svého syna dohodnout co nejvýhodnější sňatek po stránce ekonomické i společenské.⁴

Manželství bylo ve starověkém Řecku monogamní, kdy si nejčastěji muži třicátníci brali ženy mnohem mladší, tj. mezi 15 – 18 lety. Výrazný věkový rozdíl mezi manželi nebyl rozdílem jediným. Ženy byly považovány za společensky méně významné osoby, proto jim často bylo odepřeno vzdělání, neměly téměř žádná politická práva a jejich životní role byla spojena pouze s péčí o domácnost a s plozením dětí. Naopak muži se snažili uplatnit především ve veřejném životě obce, kde toužili po dosažení významné funkce, a o manželství se příliš nestarali. Důležité pro ně bylo pouze do manželství vstoupit a získat tak status ženatého muže, samotný průběh a funkčnost manželství již tak významné nebyly.⁵

V dobách antického Říma prošla instituce manželství výraznými změnami. V počátcích této společnosti byla muži – manželovi poskytnuta téměř neomezená moc nad ženou – manželkou a dětmi. Muž je mohl dokonce prodat či zabít, pokud se tak rozhodl. Tato naprostá nerovnoprávnost mezi manželi postupem času přivedla instituci manželství ke krizi, kdy významně klesal počet uzavřených sňatků a především porodnost, což znamenalo pro Řím nedostatek tolik potřebné vojenské síly. Římská společnost tedy byla nucena projít zásadními změnami ve vztahu k manželství, což zahrnovalo především zlepšení postavení ženy v manželství

⁴ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

⁵ GOODAL POWERS, J. *Ancient Weddings* [online]. c1997, [cit. 2008-04-16]. <<http://ablemedia.com/ctcweb/consortium/ancientweddings.html>>

a nárůst jejích práv. Císař Augustus, ve své snaze o reformu manželství, zavedl tvrdé tresty pro ty, kteří krutě zacházely se svými manželkami, a tím vytvořil první kroky k jejich zrovnoprávnění.⁶

I v další kultuře, která významně ovlivnila vývoj manželství v západní společnosti, se nacházely podobné charakteristiky jako ve výše zmiňovaných kulturách. Společnost starověkých Izraelitů se vyznačovala patriarchální rodinou, kde byly ženy považovány za majetek svých manželů a nemohly dělat nic bez jejich souhlasu. Nejdůležitějším účelem manželství bylo plození dětí a šíření dobrého jména muže. Stejně jako ve starověkém Řecku a Římě se i zde očekávalo, že každý člověk vstoupí do manželství, a pokud tak neučinil, byl celý život opovrhován. Mužům bylo umožněno mít více manželek, což vycházelo z biblického příběhu krále Šalamouna, který měl 700 manželek a 300 souložnic. Zároveň bylo muži povoleno se velice jednoduše s některou ze svých manželek rozvést, pokud na ní shledal něco nečistého, což v tehdejší terminologii mohlo být cokoli. Bylo to tedy jen slovo poskytující možnost rozvodu. Nelze říci, že by tehdejší společnost rozvody podporovala, spíše je považovala za krajní řešení situace, ovšem ženám tuto možnost neposkytla vůbec. S vývojem společnosti se polygamní manželství postupně vytrácelo a bylo nahrazováno manželstvím monogamním, což se stalo základním znakem dalšího vývoje instituce manželství v historii západních kultur. Naopak v mnohých oblastech Blízkého Východu možnost polygamních sňatků přetrvala dodnes.⁷

⁶ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

⁷ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

1.1 STŘEDOVĚKÁ A NOVOVĚKÁ EVROPA

Vzestup křesťanství znamenal ve středověké Evropě významné změny v pojetí instituce manželství. Tyto změny probíhaly velice pozvolna a z počátku navazovaly na názory a zákony předešlých kultur, především kultury římské. Růst náboženských tlaků na společnost znamenal, že se instituce manželství stále více dostávala do vlivu církve a přestávala být záležitostí občanskou a soukromou. Římské zákony, které penalizovaly svobodné a bezdětné byly rušeny, protože křesťanství zpočátku upřednostňovalo panenství a sexuální abstinenci před manželstvím.

I přesto, že se instituce manželství v mnoha oblastech Evropy stále více dostávala do vlivu církve, některé manželské charakteristiky této doby lze z dnešního pohledu považovat za zvláštní. Například uzavření manželství v germánské kultuře bylo v podstatě jakousi obchodní transakcí mezi ženichem a otcem nevěsty. Symbolem úspěšného prodeje nevěsty byl prsten, který si žena navlékla na prst.⁸ Prsten jako symbol manželství přetrvával v západních společnostech dodnes, jeho význam se ovšem změnil. Prsten je dnes pro mnoho lidí důkazem lásky a touhy po uzavření manželství, ovšem zároveň zůstává jakýmsi znakem vlastnictví. Tím, že muž navlékne ženě prsten a ona ho přijme, dává okolí najevo, že je zadaná a patří k tomu muži, což lze symbolicky přirovnat k původnímu významu prstenu, jenž vznikl v dávné historii.

S rostoucím vlivem církve procházela velká část Evropy obdobím společenských změn, které měly vliv i na instituci manželství. Manželství se mělo uzavírat pouze se souhlasem obou zúčastněných, což znamenalo zlepšení pozice ženy, která si také mohla vybírat partnera. Manželství zároveň stále více získávalo náboženský charakter, což se projevilo především v oblasti nových nařízení týkajících se této instituce. Křesťanství pojímalo manželství jako instituci, která je těmi, kdož byli jednou sezdáni, nezrušitelná. Rodinu jednou založenou považovalo za doživotní, což proklamovalo výrokem: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.⁹ Ve své podstatě to znamenalo, že církev zakázala rozvody - jediným důvodem ke zrušení manželství byla smrt jednoho z manželů.

⁸ Christian Views of Marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 2nd of April 2008 [cit. 2008 -04-15]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_views_of_marriage>

⁹ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 22

Středověká církev kromě zákazu rozvodu vytvořila pravidla pro uzavření sňatku, která musela být striktně dodržována. Církev sama uzavírání sňatků kontrolovala, což znamenalo výrazné zvýšení žádostí o sňatek, které byly zamítnuty, protože mnoho párů daná pravidla nesplňovalo. Mezi nové překážky uzavření manželství patřila pokrevní příbuznost mezi partnery, která byla pojata velice široce, až k šestému i sedmému stupni, což značně omezilo možnost výběru partnera v místě bydliště, kde obvykle žily celé rozvětvené rodiny pospolu. Další překážkou byl blízký příbuzenský vztah mezi oběma rodinami novomanželů. Od momentu, kdy pár uzavřel sňatek, se všichni členové obou rodin spojili tak blízkými příbuzenskými svazky, že další manželství mezi nimi již nepřicházelo v úvahu.¹⁰

Výsledkem těchto nařízení byl další nárůst vlivu církve na manželství. Většina rodin byla podrobována rozsáhlým vyšetřováním, která měla prokázat nebo vyvrátit existenci překážek manželství zmiňovaných v předchozím odstavci. Pokud u některého manželského páru byly podmínky pro uzavření sňatku porušeny, bylo toto manželství anulováno a považováno za neplatné. Anulace manželství byla ve středověku jediným možným způsobem, jak z něj vystoupit.¹¹

I když se křesťanská církev snažila ukázat, že její reformy jsou vůči instituci manželství pozitivní, stále existovaly stereotypy, které výrazné pozitivní změny nepotvrzovaly. Velká část manželství byla i nadále uzavírána z praktického či ekonomického hlediska a citový prvek mezi partnery se v nich vyskytoval jen zřídka. Hlavní funkcí manželství bylo plození dětí a rozšiřování rodu. Postavení ženy bylo, i přes určitá zlepšení, stále velice nízké a její role byla spjata s domácností a péčí o děti a manžela. Až příchod 16. století a období reformace znamenal posun v myšlení společnosti a umožnil jiný náhled na instituci manželství, než do té doby poskytovala církev.

Protestantská reformace v 16. století odmítla předchozí koncept manželství se všemi jeho katolickými doktrínami a snažila se ukázat, že manželství není čistě církevní záležitostí, ale že spadá i do oblasti vlády. Byl to především Martin Luther, který se svými výroky zasadil o změnu vnímání manželství. Tvrdil, že manželství je

¹⁰ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

¹¹ Christian Views of Marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 2nd of April 2008 [cit. 2008 -04-15]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_views_of_marriage>

světová věc, která nespadá do pravomoci církve, ale je součástí světského života společnosti. Protestantská reforma také redukovala počet překážek pro uzavření manželství, které předtím církev vytvořila. Blízká příbuznost mezi rodinami byla zrušena a pokrevní příbuznost byla redukována až k prvnímu stupni, což umožňovalo sňatek mezi bratranci a sestřenicemi.¹²

Další reforma se týkala i rozvodů, které byly do této doby zakázány. Protestanti umožnili rozvod manželství, ovšem pouze za výjimečných okolností. Samotná procedura rozvodu však byla velice složitá a v očích společnosti příliš ostudná, takže ji jen velmi málo párů absolvovalo. V zemích, kde protestantismus neměl vliv, byl rozvod nadále zakázán a tato tradice v mnoha zemích pokračovala až do 20. století. „*Například v Itálii byly rozvody legalizovány až v roce 1970.*“¹³ V habsburské monarchii byl rozvod povolen v roce 1868, kdy byla novelizována některá zákonná opatření o sňatku a rodině občanského zákoníku z roku 1811. Při sčítání obyvatelstva v roce 1880 bylo v českých zemích shledáno zhruba 3000 rozvedených osob, zatímco o necelých sto let později zde končilo každé čtvrté manželství rozvodem. Výše zmiňovaná novela zákona z roku 1868 umožnila v českých zemích i civilní sňatek, který však během 19. století nebyl příliš rozšířen.¹⁴

V průběhu následujících staletí od protestantské revoluce bylo monogamní manželství i nadále jedinou akceptovanou formou manželského svazku. Postupné odklonění manželských i rozvodových zákonů z moci církve znamenalo růst osobní svobody obyvatel, především žen, a zlepšení jejich sociálního postavení. Rodiče přestávali mít vliv na výběr vhodného partnera jejich dětí a od 19. století se láska mezi partnery stávala jedním z podstatných důvodů uzavření manželství. I přesto, že muž byl nadále rodinnou autoritou, které náleželo mnohem více práv než ženě, byla tehdejší situace žen nejlepší ve své historii a samotné ženy soustavně pokračovaly ve snaze o její další zlepšování.¹⁵

¹² HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

¹³ HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, last revision 4th of February 2008 [cit. 2008-04-16]. <http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html>.

¹⁴ HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 55

¹⁵ Marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 15th of April 2008 [cit. 2008 -04-17]. < <http://en.wikipedia.org/wiki/Marriage>>

1.2 20. STOLETÍ – OBDOBÍ VÝRAZNÝCH ZMĚN

20. století se stalo stoletím mnoha společenských změn, i v oblasti manželství a rodinného života. Společnost se stala mnohem více individualizovanou a začala postupně stavět na vrchol hodnotového žebříčku hodnoty zcela nové, jiné než tomu bylo v dobách dřívějších.

Prvním významným mezníkem ve vývoji manželství a rodiny byla první světová válka, kdy byly statisíce žen nuceny vychovávat své potomky bez otců, mnoho žen nemělo kvůli nedostatku mužů šanci se vdát a společenská struktura byla narušena neblahým faktem, že se téměř nerodily děti. Podle Českého statistického úřadu se v českých zemích v letech 1914-1918 intenzivně snižoval počet narozených dětí. V lednu 1915 se živě narodilo celkem 21,5 tisíc dětí, v lednu roku 1916 už pouze 12,4 tisíc, což představuje pokles o 42 %. Snižování počtu narozených pokračovalo i v následujících letech, i když podstatně mírnějším tempem.¹⁶ Velmi podobné charakteristiky se v této době vztahovaly na většinu evropských zemí.

Válečná i poválečná situace se podepsaly i na samotné instituci manželství, která vstoupila do období relativně vysoké váženosti. Během války se počet uzavřených manželství výrazně snížil, po skončení války se lidé opět začali více sezdávat, což ukazovalo jejich touhu po rychlém návratu do normálního života.¹⁷

Další společenskou katastrofu 20. století způsobila druhá světová válka, která však byla mnohem krutější a postihla všechny věkové skupiny a vrstvy obyvatelstva. Po skončení války se v evropských zemích mísily krásné události s těmi hrozivými. Mnoho rodin a párů se po letech znovu setkalo a pokoušelo se obnovit zpřetrhané vztahy. Mnohým se to podařilo, některým však nikoli. Mnoho rodin bylo nuceno opustit svůj domov, dokonce i zemi. Evropou procházela bída a nouze, různé epidemie pokračovaly v zabíjení těch, co válku přežili. Válka však byla instituci manželství v něčem prospěšná – dala lidem podnět, aby se znovu semkli a byli soběstační, aby mohli přežít. Proto se manželství a rodina po druhé světové válce těšily významné úctě, stejně jako tomu bylo po první světové válce. Manželství se stalo základní institucí, na níž se rodina zakládá. Mnoho států zahrnuje do svých

¹⁶ *Demografický obraz zemí Koruny české za první světové války v nové publikaci ČSÚ* [online]. c2005, last revision 20th of November 2007 [cit. 2008-05-04].

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_za_prvni_svetove_valky_v_nove_publicaci_csu>

¹⁷ Viz příloha č. 1

ústav pasáže týkající se sňatku a rodinného života, v každé z nich však byly obsaženy jiné myšlenky, proto nelze říci, že by se státy poválečné Evropy v tomto směru k sobě nějak výrazněji přiblížily. Některé myšlenky však byly evropským zemím společné.

Téměř pro všechny poválečné komunistické země se stalo zákonné manželství a rodina základem společnosti a povinností státu bylo o ně pečovat. Například v roce 1949 dostaly ruské soudy legislativní prostředky i příslušné pokyny umožňující zamítnat množství žádostí o rozvod, což mělo zabránit nadměrnému růstu rozvodovosti v zemi. Stejně tak země západní Evropy považovaly manželství za základní společenskou instituci, jejíž práva a povinnosti musí být kontrolovány státem.¹⁸

Za výrazným vzestupem instituce manželství po druhé světové válce nestojí pouze legislativní změny v evropských zemích, ale také změna hodnotového žebříčku lidí. Lásky mezi dvěma partnery se stala významnou hodnotou lidského života a zároveň se stala jednou z nejčastějších příčin uzavírání sňatků. Evropa v letech 1945-1965 prochází obdobím tzv. sňatkového boomu, kdy jen relativně nízké procento dospělých obyvatel zůstává svobodných. Být ženatý nebo vdaná je jakýmsi módním trendem.¹⁹

Tato doba byla také dobou změn uvnitř instituce manželství. Vztah mezi manželi se přiblížil k úplnému zrovnoprávnění. Ženy se vymanily z područí mužů a manželský vztah se tedy výrazně přiblížil vztahu dvou rovnoprávných osob. Tato změna byla sice velice postupná a nenápadná, ale znamenala skutečnou revoluci v manželství. Ženská role byla i nadále spojena s výchovou dětí a s péčí o domácnost, ovšem přidala se k ní i role zaměstnané ženy. Nebyl to tedy již pouze muž, kdo se staral o ekonomické zabezpečení rodiny.²⁰

Tím, že poválečná manželství byla na rozdíl od mnohých předchozích uzavírána zcela svobodně a dobrovolně, mnohem častěji se také rozpadala. Náboženství a církve již ztratily svůj původní vliv a ukončení manželství se tak stalo v některých zemích věcí relativně snadnou. Nejčastějším důvodem krachu

¹⁸ SULLEROTOVÁ, E. : *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. s. 10-12

¹⁹ SULLEROTOVÁ, E. : *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. s. 14-16

²⁰ GOODY, J.: *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, 2006. s.178-181

manželství byly rozpory mezi manželi týkající se představ o péči o rodinu. I přesto, že ženy začaly chodit do zaměstnání stejně jako muži, přetrvávaly ve společnosti předsudky, že veškerá péče o děti a domácnost náleží pouze ženám. Mnohé ženy usilující o svou emancipaci se s tímto faktem nehodlaly smířit a demonstrativně manželství opouštěly, naopak druhá skupina žen nacházela v této roli svůj smysl života a cítila se důležitá a nepostradatelná.²¹

60. léta podrobila instituci manželství těžké zkoušce. Společnost do 60. let i nadále uznávala jako významné hodnoty trvalost svazku, čistou partnerskou lásku a vzájemnou manželskou věrnost, proti čemuž se část západní populace v této době začala bouřit. Vstup do manželství z pouhé lásky byl často nahrazen ekonomickým nebo společenským zájmem partnerů. Přetrvávající patriarchální předsudky a manželské stereotypy byly odmítány a projevovala se snaha o ještě větší emancipaci žen. Tato situace vznikla především z důvodu změny ekonomických požadavků společnosti. Vzrostla výroba spotřebního zboží, potřeba peněz pro plnohodnotný rodinný život a hlavně touha po větším luxusu, který spotřební společnost začala poskytovat. Ženy chtěly se svým životem něco udělat, chtěly rozšířit své role manželky, matky a ženy v domácnosti o nějaké nové, přesto však pro ně i nadále bylo manželství a rodina velice důležitou součástí života.²²

Postupná změna myšlení v západní společnosti je patrná od 70. let, kdy se základním stavebním kamenem společnosti stává jednotlivec, a nikoli rodina jako tomu bylo doposud. Západní země kladou velký důraz na individuální požadavky každého člověka, což znamená, že vstup do manželství a založení rodiny již nejsou těmi nejdůležitějšími cíli lidského života. Tato skutečnost je podpořena i demografickými údaji, které potvrzují pokles sňatečnosti a naopak růst partnerských soužití bez dokladu. Lidé mají pocit, že jsou mnohem svobodnější, k ničemu se nezavazují a jejich vztah je celkově šťastnější než ve svazku manželském. Pro mnoho lidí ztratil sňatek svůj smysl. Považují ho za zastaralou a pouze dobrovolnou možnost rodinného soužití, již však nepotřebnou k založení rodiny.²³

²¹ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 90-92

²² SULLEROTOVÁ, E. : *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. s. 24-26

²³ DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 87 -115

I když se mohlo zdát, že volné soužití bude lepším řešením rodinného soužití než manželství, nikdy se tato teorie nepotvrdila. Ukázalo se, že převážná většina párů, které spolu volně žijí, se nikdy neožení a mnohem rychleji a častěji se rozcházejí. Jak uvidíme na dalších stránkách této práce, situace v posledních letech v oblastech manželství není příliš pozitivní – manželství se často rozvádějí a nesezdané páry rozcházejí. Manželství již není tou absolutně ctěnou institucí, ve které by měl člověk setrvat po celý život, ale pro mnoho lidí se stalo institucí přechodnou, ve které setrvávají jen v případě, že se jim nenaskytne lepší životní příležitost.

Protože současná společnost umožňuje a toleruje nepřeberné množství typů partnerských svazků a rodinných soužití, je složité charakterizovat typickou instituci manželství v západních zemích. V následujících kapitolách se o to přesto pokusíme.

2 MANŽELSTVÍ A RODINA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Manželství lze definovat jako „sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci.“²⁴ V moderní západní společnosti je povolen pouze sňatek monogamní s relativně vysokou mírou tolerance k rozvodu a k uzavření nového manželství. Mnohé, převážně africké a asijské kultury však připouští i polygamii – vztah s více než jedním partnerem či partnerkou.²⁵ Velice často však tyto kultury nejsou tolerantní k rozvodu, u některých z nich je rozvod zcela zakázán.

I přes rozdílnost světových kultur lze nalézt společné rysy instituce manželství a rodiny, které se vyskytují v převážné většině z nich. Tyto charakteristiky vycházejí především z historického vývoje manželství, tak jak je uvedeno v předchozí kapitole, a souvisí nejenom se změnami hodnotového žebříčku společnosti, ale i s postupně slábnoucím vlivem církve, což znamená uvolňování tradičně daných konceptů manželství a toleranci dříve neakceptovaných forem rodinného soužití. Manželství a rodina se staly institucemi zcela soukromými a pro jejich současný celosvětový vývoj jsou podle Giddense charakteristické především tyto změny:

- *Pokles významu rozšířených rodin a jiných příbuzenských skupin.*
- *Všeobecná tendence ke svobodné volbě manželského partnera.*
- *Více se uznává právo žen na rozhodování jak ve věci samotného sňatku, tak v rodinných záležitostech.*
- *Ubývá příbuzenských sňatků.*
- *Ve společnostech, které byly tradičně velmi restriktivní, se prosazuje větší míra sexuální svobody.*
- *Všeobecně se rozšiřují také práva dítěte.*²⁶

Výše uvedené body však nelze považovat za normy u všech světových kultur. V různých zemích probíhají tyto změny rozdílným tempem a intenzitou, na mnoha

²⁴ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 156

²⁵ Existují dva typy polygamie – mnohoženství (polygynie) a mnohomužství (polyandrie).

²⁶ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 159

místech se v podstatě ještě neprojevily. V obecném měřítku lze však říci, že instituce manželství a rodiny se proměňují a nabývají nových hodnot.

2.1 ZÁPADNÍ SPOLEČNOST

Je velice obtížné obecně charakterizovat manželství a rodinu západní společnosti, protože jednotný model zde v podstatě neexistuje. Tato společnost si již zvykla tolerovat mnoho variant rodinného soužití a pomalu si začíná zvykat i na určité extrémy v této oblasti. Existují však některé znaky, kterými lze manželství charakterizovat.

Jak již bylo zmíněno, typické manželství západní společnosti je manželství monogamní. Existuje zde však relativně vysoká tolerance rozvodovosti, která se projevuje její zvýšenou mírou. Velké procento populace se vyznačuje opakovaným vstupováním do manželství, což ukazuje na současnou nestabilitu této instituce. Typická pro západní společnost je i častá promiskuita, kdy značné procento osob udržuje mimomanželské sexuální styky.

Relativní nestabilita současného manželství je způsobena mnoha faktory typickými pro moderní západní společnost, např. sociální mobilitou, emancipací žen, ztrátou vlivu širší rodiny na manželský pár, unáhleným výběrem partnera či již zmiňovanou tolerancí společnosti vůči rozvodům.

Vysoké procento párů dnes žije v nesezdaných soužitích, z nichž některé po čase přejdou do manželství. Mnoho párů však akt sňatku nikdy nepodstoupí, nepovažuje to totiž ve svém vztahu za nutné a hodnota svobodného života je pro ně mnohem vyšší. V současnosti se vstup do manželství odkládá na pozdější dobu, především z ekonomických a praktických důvodů. Mladé páry mají složitou bytovou situaci, mnozí studují či nemají prostředky k uzavření manželství, což vede k výše uvedenému nesezdanému soužití, které společnost bez větších problémů toleruje. Stále větší počet západních zemí také povoluje tzv. registrované partnerství,²⁷ což je právní úprava vztahu dvou osob stejného pohlaví, která jim umožňuje užívat některá práva, která mají manželé v klasickém manželství mezi mužem a ženou.

²⁷ Viz příloha č. 2

Registrované partnerství je v dnešní době tématem častých diskuzí a sporů, ale jeho postupné povolení v mnoha zemích ukazuje liberálnost a toleranci současné západní společnosti.

Manželství jsou dnes uzavírána především z důvodu vzájemné lásky mezi partnery, dominuje citový individualismus²⁸ Neznamená to však, že by se z manželství stala instituce pouze romantická. Pro současnou společnost jsou příznačné i sňatky s ekonomickým podtextem, často i sňatky z pouhé vypočítavosti. Důraz je kladen především na osobní uspokojení v manželství. Představy o něm se však často u obou partnerů liší, což vede ke ztrátě iluzí, pocitu nenaplnění a často až k rozvodu.

Jedna z původních nejdůležitějších funkcí manželství, a to funkce reprodukční, prochází v současném západním světě jakýmsi obdobím útlumu. Trendem se stává odkládání prvního potomka na pozdější věk, mnoho lidí děti nechce vůbec, ať už z ekonomických, sociálních či osobních důvodů, jako jsou kariéra v zaměstnání nebo zcela jiné životní hodnoty. Možnost kontroly vlastní reprodukce také způsobila pokles počtu dětí v jednom manželství, nejčastěji páry mají pouze jedno nebo dvě děti.

Mění se i vnitřní struktura instituce manželství. Manželské role již nejsou striktně určeny a dodržovány. Každému páru je ponechána svoboda vlastní volby nad uspořádáním rodinného života. To však neznamená, že by historicky dané role ženy a muže v manželství nadobro vymizely. I nadále v této oblasti přetrvávají jisté stereotypy, které předurčují funkce ženy a muže v rodině. Obecně však lze říci, že žena již více není pouhou hospodyňkou starající se o domácnost a muž živitelem rodiny. Oba partneři jsou velmi často zaměstnáni, v mnoha rodinách dokonce vydělává žena více peněz než muž. Výjimkou dnes není ani muž v domácnosti starající se o děti a žena zajišťující ekonomické zázemí rodiny.

Jednotný model manželství a rodiny v moderní západní společnosti skutečně neexistuje, výše uvedená fakta pouze shrnují jejich nejpodstatnější charakteristiky a naznačují směr, kterým se obě instituce v současnosti ubírají.

²⁸ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 160

3 VSTUP DO MANŽELSTVÍ A S NÍM SOUVISEJÍCÍ FAKTORY

Již od narození je člověk součástí mnoha sociálních institucí, které ovlivňují jeho současný i budoucí život. V průběhu života se člověk postupně mění a zraje a během tohoto procesu se musí vřadit do mnoha společenských systémů. Jedním z nich je rodina, která je považována za jednu z nejdůležitějších sociálních institucí v životě člověka. Proto se od ní očekává, že bude plnit všechny své funkce a především bude dostatečně trvalá, aby mohla člověka do procesu socializace vybavit a připravit ho na život.

Prvotním základem nové rodiny je pár – muž a žena. Předpokládá se, že pokud si partneři budou ve všech směrech vyhovovat a společně se dohodnou na budoucnosti, stvrdí svůj svazek uzavřením manželství. Tak se tomu také v západní společnosti často děje. Zvyšující se podíl dětí narozených mimo manželství však potvrzuje, že v západních zemích existují i jiné formy rodinného soužití, i když tzv. manželská rodina stále zůstává základem společnosti. „*Manželská rodina je považována za integrální součást moderní doby našeho civilizačního okruhu a za jednu z klíčových institucí, jež mu otevřely cestu k rozvoji a prosperitě.*“²⁹

I když manželství západního světa vychází z křesťanské tradice, která předpokládá jeho nezrušitelnost, jsou zde rozvody jevem velmi častým. Moderní společnost vytvořila z rozvodu čin v podstatě velice jednoduchý, relativně však svou filozofií ztížila kritéria vstupu do něj. Čemu dát přednost – lásce, rozumu, ekonomickým výhodám či prestiži? To jsou otázky, které mnoho mladých lidí dnešní doby před vstupem do manželství řeší. Dříve jejich situace nebyla tak složitá, protože bylo dáno společenskými hodnotami kdy, za koho a z jakého důvodu je nejvhodnější se ženit či vdávat, dnes vše stojí na jednotlivci. Individuální rozhodování v životě každého jednotlivce je v současnosti silně podporováno. Přesto však doba a společnost určují hlavní trendy a rysy ve výběru partnera.

²⁹ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 115

3.1 VOLBA PARTNERA

Výběr partnera je tou nejdůležitější věcí spojenou s manželstvím. Z historie je známo, že sňatky často nebyly uzavírány z lásky mezi dvěma lidmi, ale z různých jiných důvodů. Domlouvaly je mezi sebou dvě rodiny, nejčastěji za účelem zisku nebo ve snaze co nejlépe ochránit svůj majetek. Výběr vhodného partnera tedy nebyl v rukou osoby vstupující do manželství, ale byl podřízen požadavkům rodiny, která převážně upřednostňovala své ekonomické nebo společenské zájmy.

Až v průběhu 20. století se možnost výběru partnera postupně začala přesouvat k jednotlivci a rodina přestávala mít silný vliv. Zhruba do roku 1920 většina mladých párů zahrnovala do svého plánu do budoucna rodinu. Často uvažovaly o tom, co si o jejich vztahu myslí rodiče či sourozenci a bez jejich souhlasu do manželství prakticky nevstupovaly. Do roku 1960 se udála výrazná změna, především v oblasti autonomie páru. Partneři začali upřednostňovat svou nezávislost na příbuzných a prosazovat spojení „my dva“. Osobní city při vstupu do manželství začaly výrazně převyšovat přání a požadavky rodiny. Od šedesátých let až do současnosti přetrvává tendence k upření veškeré pozornosti každého z partnerů především na toho druhého. Výběr vhodného životního partnera je přenechán pouze jednotlivci, který sám rozhoduje o svém vztahu a případném vstupu do manželství. Názory rodiny tedy již nehrají téměř žádnou roli. Mnoho lidí je dokonce ochotno kvůli svému partnerovi zpřetrhat rodinné svazky.³⁰

Samotná volba vhodného partnera je samozřejmě osobní věcí každého člověka, ovšem obecně lze říci, že se většina lidí při jeho hledání řídí určitými vzorci, které ukazují preference výběru. Jedná se především o princip podobnosti. Vhodný partner je tedy ten, který je nám podobný v převážné většině aspektů lidského života. Vybíráme si partnera s podobnými povahovými rysy, s podobnými zájmy i názory, obvykle se snažíme nalézt partnera se stejným nebo vyšším vzděláním, který pochází ze stejného kulturního a sociálního prostředí jako my.

Existují i případy manželství, které potvrzují rčení, že protiklady se přitahují, ovšem jedná se o malé procento párů. Trvalost manželství takovýchto párů ve srovnání s páry homogenními nebývá příliš dlouhá, právě z důvodu rozdílnosti mezi mužem a ženou. Ať se jedná o rozdílnost věkovou, sociální či povahovou,

³⁰ DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 62

ve velkém procentu manželství začne dříve nebo později být překážkou fungujícímu vztahu.

Podle Možného se výběr vhodného partnera řídí několika preferenčními aspekty, mezi něž patří především:

- věková homogamie
- etnická a rasová homogamie
- vzdělanostní a sociální homogamie
- teritoriální blízkost
- náboženské vyznání.³¹

Zhruba do počátku 20. století bylo za ideální věkový rozdíl mezi partnery považováno 5 – 15 let, přičemž starší byl muž. Tento rozdíl byl dán především ekonomicky a biologicky – muž se ženil až tehdy, když byl ekonomicky zaopatřený, což bývalo až po třicítce. Ženy v jeho věku však již byly biologicky za vrcholem plodnosti, proto muž často volil ženu mnohem mladší. V dnešní době však věkový rozdíl mezi partnery klesá, v roce 2004 byl v ČR menší než 2,5 roku.³² Zároveň stoupá procento sňatků, kdy je starší žena, v průměru o 1 až 5 let.³³ Neznamená to však, že by sňatky s vyšším věkovým rozdílem vymizely. Stále jsou velmi časté, především u opakovaných sňatků, kdy si rozvedení lidé znovu berou mnohem mladší partnery.

Rasová homogenita páru byla otázkou mnoha diskuzí a sporů. V minulosti mnohé společnosti rasově smíšené sňatky zakazovaly.³⁴ Obecně však lze říci, že západní společnosti jsou ke smíšeným sňatkům tolerantní, vychází to především z jejich koloniální minulosti. Západoevropské státy, zejména Francie, Anglie a Holandsko patří ve 20. století k zemím s velkým procentem smíšených manželství. V 70. letech se k nim přidaly i tradičně liberální skandinávské země, takže Evropu lze dnes považovat za oblast s poměrně velkým podílem rasově smíšených sňatků a netolerance k nim je zde považována za kulturně pokleslé chování.

³¹ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 128-133

³² MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 129

³³ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.42

³⁴ V USA platil zákon zakazující smíšený sňatek až do r. 1967, kdy ho výrok Nejvyššího soudu učinil neplatným.

Česká republika je v této oblasti stále považována za netolerantní a zatíženou předsudky, i když i zde se situace zlepšuje. Největším zdrojem diskuzí jsou sňatky s Romy. Nejsou příliš časté, ale pokud k nim dochází, převážně je to muž Rom, kdo si bere ženu ne-Romku, nežli naopak. Zároveň se v těchto sňatcích projevuje sociální podobnost, kdy se berou sociálně si blízcí lidé pohybující se ve stejném společenském prostředí. Jen ve výjimečných případech uzavírá sňatek s Romem nebo s Romkou člověk, který se s nimi každodenně nestýká, nepohybuje se v jejich kulturním prostředí, nebo mu toto prostředí není blízké.

Převážná většina sňatků se ve 20. století uzavírala mezi lidmi patřícími do stejné sociální vrstvy. Jen zřídka se syn váženého politika ženil s dcerou farmáře nebo naopak. Sociální homogamie ve vztahu je jedním z nejpodstatnějších kritérií výběru partnera. Oproti minulosti jsou svazky mezi různými společenskými vrstvami mnohem jednodušší a častější, převážná část lidí si však hledá partnera sobě odpovídajícího. Se členy určité společenské skupiny jsou totiž spojeny představy o jejich ekonomické a materiální situaci, o druhu zábavy, který vyhledávají i o jejich perspektivách do budoucna. Při výběru partnera však nehrají roli pouze tyto představy, ale i samotné společenské prostředí, ve kterém se člověk pohybuje, a které převážně odpovídá i jeho osobnímu sociálnímu postavení.

Jak již bylo zmiňováno, dříve se o domlouvání sňatků starali především rodiče, kteří k tomu využívali nejrozličnější oslavy, svatby či pouhé sousedské večery, především v místě svého bydliště. Během 20. století tento druh seznamování výrazně poklesl.³⁵ Dnes se lidé seznamují především sami a využívají k tomu různých sociálních prostředí. Nejčastěji se lidé seznamují na místech veřejně přístupných, jako jsou kina, kavárny, obchodní střediska či pouhá ulice. Dále jsou to místa, která jsou přístupná jen určité skupině lidí, buď s ohledem na jejich vzdělání nebo dosažený věk a jsou to např. zaměstnání, univerzita, noční podnik nebo bar. Posledními místy k seznámení jsou ta soukromá – rodinné oslavy, posezení s přáteli atd.³⁶ V každém z těchto prostředí je pravděpodobné seznámení s jiným typem lidí. Proto i skutečnost, jak člověk tráví svůj volný čas a jaká místa navštěvuje, může ovlivnit možnosti výběru partnera. Zároveň si většina lidí nachází partnera v okruhu

³⁵ Před rokem 1930 bylo 21% manželství seznámeno v sousedství, po roce 1960 to již byla pouhá 4%.

³⁶ DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 66-67

několika kilometrů od domova. Pokud dojíždí do školy nebo do zaměstnání, pravděpodobnost nalezení partnera z jiného města se zvyšuje.

Stejně tak jako sociální homogenita, je i homogenita vzdělanostní při volbě partnera velice důležitá. Lidé si vybírají partnera se stejným nebo vyšším vzděláním, jen v mizivém procentu případů se vzděláním nižším než mají sami. „*Tradiční hodnoty jako majetek, příslušnost k rodině nebo sociální postavení rodiny ztrácejí význam, zatímco roste význam vzdělání jako podmínky pro získání určitého sociálního postavení.*“³⁷ Tím, že v posledních letech v mnoha zemích došlo ke změnám v sociálním a ekonomickém prostředí, začalo mnoho lidí výrazněji posuzovat ekonomické perspektivy případného budoucího partnera. Růst nezaměstnanosti a ekonomických nerovností, nestabilita příjmů a zvýšená ekonomická návratnost vzdělání jsou hlavní příčiny hledání partnera se stejným nebo vyšším vzděláním. Málokdo je dnes ochoten akceptovat partnera s nižším vzděláním i proto, že by snižoval celkový status rodiny, jenž je v dnešní společnosti tak důležitý.

Poslední bod týkající se preferencí výběru partnera je náboženské vyznání. Dříve téměř všechny kultury i církve neuznávaly nebo dokonce zakazovaly nábožensky smíšené sňatky, dnes se jejich tolerance výrazně zvýšila. Až do roku 1919, kdy byla na našem území zrušena povinnost církevního sňatku, neexistoval zde pro manželskou heterogamii téměř žádný prostor. V současných kulturně i společensky otevřených zemích západního světa míra náboženské homogamie v manželstvích postupně klesá. Sňatky tedy uzavírají partneři s rozdílným vyznáním nebo i ateista s věřícím člověkem. Současně s tímto jevem se podle Možného manželství v západní společnosti vyznačují stoupající homogamií osob bez vyznání, jak jich ve společnosti přibývá.³⁸

Kromě uvedených obecných preferencí výběru partnera nelze opomíjet ani preference osobní. V první řadě by se měl člověk tomu druhému líbit a přitahovat ho, posléze ho musí zaujmout i jeho povaha a vlastnosti. Obecně lze říci, že ženy dávají větší hodnotu osobnostním kvalitám muže než jeho fyzickému vzhledu a muži v prvních fázích vztahu především kladou důraz na fyzickou přitažlivost ženy.

³⁷ MACHONIN, P., TUČEK, M.: *Česká společnost v transformaci: K proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. s. 169

³⁸ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 132

Co se týče žádoucích charakteristik vhodného partnera, je důraz kladen především na hodnoty spojené s rodinným životem. Patří mezi ně kladný vztah k dětem, zodpovědnost a poctivost, tolerantnost a smysl pro rodinný život. Partner by měl mít zodpovědný přístup k rodině a manželství. Pro ženy jsou tyto hodnoty mnohem důležitější než pro muže, zřejmě proto, že v dnešní společnosti je to žena, kdo je více spjat s rodinou a jejím chodem. Ženy dále přikládají větší význam úspěšnosti v zaměstnání, ctižádostivosti, rozhodnosti a vysokoškolskému vzdělání, muži si naopak cení především hezkého vzhledu a vystupování. Pokud se podíváme na tuto problematiku detailněji, lze říci, že ženy s vyšším vzděláním mají na svého partnera vyšší nároky. Očekávají od něj odpovídající intelektuální a vzdělanostní úroveň a charisma. Zároveň však uznávají i tradiční rodinné hodnoty jako toleranci a zodpovědnost. Ženy s nižším vzděláním preferují hodnoty více viditelné a ty, které souvisí s ekonomickou a sociální pozicí muže, tj. finance, úspěch v zaměstnání a vzhled. Naproti tomu muži vysokoškoláci si cení vysokoškolského vzdělání, inteligence a rozhodnosti. Lze říci, že tito muži touží po vyrovnaném statusu v manželství, jak v oblasti intelektuální, tak i společenské. Muži s nižším vzděláním preferují dobré finanční a hmotné zabezpečení partnerky a její úspěch v zaměstnání.³⁹

3.2 SŇATKOVÝ TRH

*„Metafora sňatkového trhu poukazuje na skutečnost, že v každé společnosti existuje sociální prostor, v němž dochází k setkávání, vzájemnému oceňování, zvažování a vytřídování párů, které potenciálně směřují k manželství.“*⁴⁰ Každý člen společnosti, který má o sňatek zájem, nebo by mohl být předmětem takového zájmu, tímto prostorem v životě alespoň jednou projde. *„...předpokládá se, že hledání partnera na sňatkovém trhu je ovládáno zvažováním nákladů a zisků.“*⁴¹ Ke sňatku poté většinou dochází, pokud si partneři uvědomí, že během dalšího hledání by

³⁹ HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S.: Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 137-141

⁴⁰ MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 1999. s. 100

⁴¹ MAREŠ, P.: Sňatkový trh – koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodiny. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 85

zřejmě našli lepšího partnera, ale výsledné náklady samotného hledání by zřejmě převýšily konečný zisk. Důraz je kladen nejen na současné charakteristiky partnera, ale i na jeho pravděpodobné budoucí charakteristiky, převážně socioekonomické.

Je tedy zřejmé, že situace na sňatkovém trhu je významným prvkem ovlivňujícím sňatečnost v západních společnostech, proto se tato problematika stala cílem mnoha výzkumů a teorií, které jsou převážně založeny na preferencích výběru partnera uvedených v předchozí kapitole. Podle Možného patří mezi nejvýznamnější z nich teorie zveřejněné poprvé v 70. letech 20. století, mezi něž se řadí především:

- Model komplementarity potřeb psychologa Roberta F. Winche, který předpokládal, že člověk hledá partnera, který mu poskytne maximální uspokojení jeho potřeb. V podstatě se jedná o teorii, že protiklady se přitahují. Člověk dominantní hledá submisivního partnera, člověk s pečovatelskou potřebou hledá člověka s touhou o sebe nechat pečovat atd. Winchova teorie však byla dalšími výzkumy vyvrácena. Bylo zjištěno, že lidé převážně vyhledávají partnera obdobných vlastností a charakteristik.
- Ve stejné době vypracovali Alan Kerckhoff a Keith Davis dvoustupňovou teorii při výběru partnera. Podle jejích předpokladů jsou v prvním stupni vyškrtáváni partneři, kteří neodpovídají požadované kulturní homogamii, především v oblasti sociální třídy, věku a rasy. Ve druhé části jsou zbylí potencionální partneři hodnoceni podle jejich osobnostních rysů a teprve zde se páry vybírají na základě Winchova principu komplementarity. Tato teorie však také neobstála a byla nahrazena další.
- Bernard Murstein počítá již s třístupňovým výběrem partnera a nazval svou teorii *stimulus-value-role theory*. Ta předpokládá výměnu aktiv a pasiv v každém vztahu, která musí dosáhnout rovnováhy na třech úrovních. V té první se jedná především o věci, které stimulují zájem, jako je fyzická přitažlivost, temperament či pověst. Druhá úroveň je hodnotová a hledá shodnost názorů na manželství, sex a životní cíle. Třetí, poslední úroveň prověřuje vzájemné představy o výkonu rodinných rolí. Tato teorie je zatím přijímána poměrně úspěšně.⁴²

⁴² MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 117-126

Prvotním důvodem hledání partnera vždy bylo v mnoha případech rodičovství, které znamená závazek na celý život. Dnes se situace změnila, rodičovství již u velkého procenta lidí není tím nejdůležitějším výsledkem vztahu, proto přistupují k samotnému výběru partnera lehkovážněji. Velmi často ani nehledají partnera na celý život, ale jen se snaží zahnat pocit chvilkové samoty. Pokud se jim podaří partnera najít, velmi často i během vztahu s ním pokračují v hledání „lepší partie.“ Lidé tedy obvykle nevstupují do manželství s prvním partnerem, ale využívají možností sňatkového trhu do té doby, dokud z něho mají zisk.

Každá společnost obvykle nabízí široké možnosti na sňatkovém trhu, existují ale dobové etapy nebo situace, které významně snižují sňatkové šance mužů a žen. Problémy nejčastěji způsobuje nerovnováha mezi počtem mužů a žen v daném sňatkovém věku. Tím jsou výrazně sníženy šance k uspokojení dalších požadavků na výběr partnera, jako jsou jeho charakterové vlastnosti, ekonomické a sociální postavení atd. S možností omezeného výběru lidé vhodného partnera buď nenachází a jsou nuceni snížit ze svých požadavků, nebo někoho takového najdou, ale ten není ochoten jejich volbu opřevzat.

Pokud na sňatkovém trhu existuje přebytek mužů, mají ženy toužící po sňatku ulehčenou situaci. Mezi muži vzniká silná konkurence a žena má možnost získat partnera vyšších kvalit, přesně podle svých požadavků. Přebytek žen naopak vede k poklesu sňatečnosti. Ženy nemají možnost nalézt vhodného partnera, a proto raději volí jiné životní cesty než manželství, např. kariéru.⁴³

Pro současnou západní společnost hraje sňatkový trh významnou roli. Lidé se naučili využívat různých strategií jednání a chování, aby na něm uspěli podle svých představ. Ať již jsou jejich strategie úspěšné či nikoli, dá se jejich zkoumáním zjistit, jakým směrem se společnost ubírá a jaké jsou na současném sňatkovém trhu trendy. Jedním z takových trendů jsou strategie, které vůbec nepočítají se sňatkem. Mnoho lidí považuje sňatek za zbytečnou formalitu.⁴⁴ Znatelný pokles sňatečnosti a rostoucí počet dětí mimo manželství ukazují, že západní společnosti zřejmě míří směrem

⁴³ MAREŠ, P.: Sňatkový trh – koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodiny. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 90

⁴⁴ Například radikální feministky mají sňatek za mužský vynález, který slouží k zotročení žen a kladou si za cíl jeho úplné zničení.

k úpadku manželství, proto se tomuto tématu v poslední době věnuje zvýšená pozornost.⁴⁵

3.3 SŇATEČNOST

Sňatečnost je demografický ukazatel, který se zabývá utvářením manželství na základě zákonem daných podmínek. K uzavření sňatku je nutné - kromě vyhledání vhodného partnera - splnit i některé z povinných podmínek. V západních společnostech je to především :

- *Minimální věk pro vstup do manželství* - což je nejčastěji 18 let. Pouze ve výjimečných případech může soud povolit uzavření manželství osobě starší 16 let.
- *Určitý stupeň pokrevnosti* – v tzv. přímé linii, tj. rodiče s dětmi a sourozenci mezi sebou nemohou uzavřít sňatek.
- *Rodinný stav* – člověk již sezdáný nemůže vstoupit současně do dalšího manželství.
- *Pohlaví manželů* – uzavřít manželství mohou pouze osoby odlišného pohlaví. V ČR i v mnoha dalších zemích již sice bylo schváleno registrované partnerství osob stejného pohlaví, ale jejich svazek není s manželstvím zcela rovnocenný.⁴⁶

Jedním z typických rysů západních společností je pokles sňatečnosti a rozšíření nesezdaných soužití. Tradiční model svatba – společné soužití – početí dítěte zde ztratil dominantní postavení a stále více lidí začíná s partnerem žít bez sňatku. Uzavření manželství je odkládáno na později, často až po početí dítěte. I přes tyto obecné charakteristiky, lze ve sňatkovém chování západních kultur pozorovat rozdíly, především mezi bývalými socialistickými zeměmi a zeměmi západní Evropy.

V západní Evropě představuje převažující formu prvního partnerského vztahu nesezdané soužití a do manželství se svým prvním partnerem vstupuje jen nepatrné

⁴⁵ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 126

⁴⁶ *Sňatečnost* [online]. [cit. 2008- 03 -14] <http://www.demografie.info/?cz_snatecnostobecne=>

procento obyvatel. Nejvíce přímých manželství se uzavírá ve Španělsku, Itálii a Portugalsku.⁴⁷

Obyvatelé bývalých socialistických zemí jsou mnohem více orientovaní na partnerský život a rovněž více dávají přednost manželství než nesezdanému soužití. I přesto, že zde v současnosti počet nesezdaných párů rapidně roste, vstupuje velké procento lidí do přímého manželství hned s prvním partnerem.

V České republice si i v dnešní době udrželo manželství relativně vysokou společenskou hodnotu. Téměř 76% mužů a 68% žen ve věku 15 až 45 let považuje úspěšné manželství za nejdůležitější věc v životě.⁴⁸

Během devadesátých let prošla česká společnost podstatnými změnami, jejichž výsledkem byl pokles sňatečnosti. „V roce 1989 bylo v České republice uzavřeno 81 tisíc sňatků, v roce 1999 to bylo 54 tisíc sňatků.“⁴⁹ Tomuto faktu samozřejmě odpovídá rapidní nárůst svobodných mezi mladými lidmi. Podle jedné teorie může za tento pokles sňatečnosti transformace české společnosti na demokratickou, která umožnila svobodné individuální volby a jiné životní styly. Tím se vrací zpět do skupiny západoevropských zemí, které se vyznačují vysokým sňatkovým věkem a vysokým podílem celoživotně svobodných v populaci. Zároveň je však tato generace charakterizována odlišnými představami o manželském životě, než měla generace jejich rodičů a akceptuje i jiné formy partnerského soužití než pouze manželství.⁵⁰

Jiná teorie tvrdí, že za poklesem sňatečnosti stojí nepříznivé ekonomické podmínky transformující se společnosti. Mladí lidé nevstupují do manželství, protože nejsou ekonomicky a sociálně zabezpečeni a nejsou schopni si zajistit vlastní bydlení, což je nutí odkládat manželství na pozdější dobu.

Trend v poklesu sňatečnosti pokračuje i do současnosti. V roce 2003 bylo uzavřeno nejméně sňatků od 1. světové války – 48 943.⁵¹ Podle údajů ČSÚ to v roce

⁴⁷ RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D.: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. s. 49

⁴⁸ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.41

⁴⁹ KATRŇÁK, T.: Strukturální příčiny poklesu sňatečnosti a nárůstu svobodných v devadesátých letech v České republice. *Sociologický časopis*, 37, 2001, č. 2, s. 225

⁵⁰ KATRŇÁK, T.: Strukturální příčiny poklesu sňatečnosti a nárůstu svobodných v devadesátých letech v České republice. *Sociologický časopis*, 37, 2001, č. 2, s. 225-226

⁵¹ *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 23

2006 bylo již 52 860 sňatků, tento nárůst je však pouze symbolický. Nelze říci, že by sňatečnost v České republice směřovala ke stavu, jež zde existoval do r. 1989.

Kromě snížené intenzity sňatečnosti svobodných se česká společnost vyznačuje i odkladem sňatku do vyššího věku. Výrazně klesl podíl osob uzavírajících manželství do 25 let života. Na konci 80. let jej do tohoto věku uzavřelo 63% svobodných mužů a 84% svobodných žen, dnes je to pouze 21% mužů a 38 % žen. Průměrný věk vstupu do manželství se dnes pohybuje kolem 30 let u mužů a 27 let u žen. Velice podobnými čísly se vyznačují i země západní Evropy.⁵²

Co se týče rozdílu mezi věkem nevěsty a ženicha, je u nás tradičně velmi malý. Nejčastěji je starší muž, maximálně však o 2,5 roku než žena. Velice často se berou páry s ještě nižším věkovým rozdílem, třetina párů jsou dokonce vrstevníci. Velice zajímavé je zjištění, že narůstá počet sňatků, kde je starší žena, mnohdy až o 20 let. Sňatky, kde je výrazně starší muž však i nadále podstatně převažují. V každém šestnáctém páru je ženich o 10 – 16 let starší, o více než 25 let mladší nevěstu si bere každý dvoustý ženich, což odpovídá uzavření pěti takových manželství týdně.⁵³

Stejně jako se snížila sňatečnost svobodných, snížila se i sňatečnost opakovaná, tj. sňatečnost rozvedených a ovdovělých. Ze sta rozvedených mužů se ročně ožení čtyři, ze sta žen se znovu provdají jen 3. Věk uzavírání opakovaného sňatku je logicky vyšší, u mužů mezi 36 - 44 lety, u žen mezi 32 – 40 lety.⁵⁴

Vývoj sňatečnosti v naší zemi má tedy své charakteristické znaky, které lze shrnout do několika bodů:

- první sňatek se odkládá do vyššího věku
- snižuje se intenzita prvotní i opakované sňatečnosti
- zvyšuje se počet svobodných ve věku do 30 let
- roste počet nesezdaných soužití

I když je zřejmé, že sňatečnost je u nás extrémně nízká, ještě stále mírně převyšuje evropský průměr, což ukazuje, že zde manželství ještě zcela neztratilo svoji pozici a pro mnoho lidí je institucí významnou a chtěnou.

⁵² *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 24

⁵³ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.42

⁵⁴ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.43

4 GENDEROVÁ PROBLEMATIKA MANŽELSTVÍ

Manželství jako základní sociální instituce je tvořeno vztahem mezi dvěma jedinci, a to mužem a ženou. Genderové vztahy mezi partnery tedy utvářejí manželství, které na jejich základě funguje. Jelikož je zřejmé, že muži a ženy jsou jedinci zcela rozdílní, je jednou z funkcí manželství je spojit a umožnit jim společné soužití.

Gender je pojem označující nikoli biologické, ale sociální aspekty pohlaví. Český překlad rod se neujal, protože bývá chápán v jiných významech. Pohlaví člověka je dáno biologicky, ale pokud jde o sociální chování, lidé se nerodí jako muži a ženy, ale musí se naučit jako muži a ženy jednat.⁵⁵

Společnost si vytvořila i určité představy o rolích muže a ženy spojených s manželstvím, které se během historického vývoje této instituce měnily, ovšem ne nijak významně. V tzv. tradičním modelu rodiny byl muž chápán jako její výhradní živitel a osoba, která je orientovaná především na sféru placené práce a je silnou autoritou. Naopak žena byla pevnou součástí soukromé instituce rodiny. V tradičním manželství se sociální role muže a ženy vzájemně doplňovaly tak, aby rodina byla funkční a v podstatě na sobě byli muž a žena závislí.

Moderní společnost vnesla do vztahu muže a ženy v rodině nové nerovnosti. Muži je i nadále vyhrazeno místo ve sféře veřejné, ve sféře placené práce a podnikání, zatímco ženě je vymezeno místo v rodině a domácnosti. Sféra veřejná je přitom společností hodnocena mnohem výše než ta soukromá a je chápána především jako „mužský“ svět, do kterého žena nemá mnoho možností vstupu. Nelze však říci, že by tyto dvě sféry od sebe byly odděleny radikálně a byly zcela uzavřené pro příslušníky druhého pohlaví – ženy dnes běžně chodí do placeného zaměstnání, muži stále častěji pečují o děti nebo s nimi dokonce zůstávají doma atd. Mužův společenský status je odvozován především od jeho pozice na trhu práce a prezentuje se a získává obdiv od jiných právě v závislosti na svém profesním zařazení, zatímco status ženy se odvíjí od pozice a statusu jejího manžela a základní rámec její identity tvoří rodina. Muž a žena si v tomto případě nejsou rovni a jejich vztah je zatížen výraznou

⁵⁵ JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s. 90

asymetrií. I když se na jedné straně doplňují a jejich role jsou relativně rovnocenné, na druhé straně je přínos muže do rodiny hodnocen výše než přínos ženy.⁵⁶

Podle Maříkové existují tři základní typy manželských svazků:

- tradiční typ – představuje takové uspořádání vztahů mezi mužem a ženou, kde žena sice pracuje, ale většina jejích činností je spojena s rodinou a domácností. Žena sama sebe vnímá jako manželku a matku, nikoli jako zaměstnanou ženu a stejně tak ji vnímá její manžel. Muž v tomto manželství vystupuje jako hlavní živitel rodiny, protože jeho příjem bývá výrazně vyšší než příjem ženy. Muž je zároveň pojímán jako „hlava rodiny“. Tento typ manželství je typický především pro dělnickou třídu.
- egalitární typ – v tomto typu manželství je pro oba partnery důležitá tatáž sféra. To znamená, že v některých manželstvích kladou oba partneři důraz na práci, v jiných na rodinu a zbylé páry se snaží mezi oběma sférami nalézt rovnováhu. Podíl muže a ženy na rozhodování a na moci je v těchto rodinách relativně shodný a zároveň oba vystupují jako spoluživitelé rodiny. Toto manželské uspořádání lze nalézt nejvíce ve střední třídě společnosti.
- přechodný typ – zde žena sama sebe vnímá nejen jako matku, ale zároveň jako zaměstnanou ženu. Rodina i práce jsou v jejím životě stejně důležité a zaměstnání pro ženu představuje významnou sféru seberealizace při poměrně nízkém ohodnocení její práce, proto od muže očekává finanční zabezpečení rodiny. Muž akceptuje, že žena pracuje, ale požaduje od ní hlavní odpovědnost za péči o domácnost a rodinu. V tomto typu soužití se projevují výrazné nerovnosti mezi mužem a ženou, převážně v neprospěch ženy.⁵⁷

Podle některých autorů se v současné době role muže a ženy stávají univerzálními téměř ve všech sférách lidského života a je tomu tak i ve sféře rodiny. Oproti minulosti jsou skutečně mužská a ženská role k sobě mnohem blíží, ovšem

⁵⁶ MAŘÍKOVÁ, H.: *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. s.14-15

⁵⁷ MAŘÍKOVÁ, H.: *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. s.15-16

společenské stereotypy z této oblasti zřejmě nikdy zcela nevymizí, již jen proto, že pokud by se tak stalo, instituce manželství a rodiny by se od základu změnily.

4.1 MUŽSKÉ A ŽENSKÉ ROLE V MANŽELSTVÍ

Pro šťastné a správně fungující manželství je nutné, aby si partneři mezi sebou rozdělili rodinné povinnosti a role tak, aby se vzájemně doplňovaly a oběma to vyhovovalo. Z předchozí kapitoly je zřejmé, že se toto rozdělování rolí i v současné společnosti podřizuje určitým společenským stereotypům, lze však říci, že vliv těchto stereotypů v mnohých moderních manželstvích postupně slábne.

Společnost ovlivnila nejenom instituci manželství jako takovou, ale vytvořila i jisté normy a očekávání pro mužskou a ženskou roli v manželství mající psychologickou dimenzi. Od žen se očekává, že budou orientovány na domov a děti, budou něžné, laskavé, ohleduplné a budou si uvědomovat pocity druhých lidí. Zároveň jsou ženy náladové, přecitlivělé, hašteřivé, stěžující si, a na druhou stranu jsou slabé, bezmocné, křehké a závislé. Naopak muži by měli být ambiciózní, podnikaví, průbojní a orientovaní na svět. Zároveň klidní, neemotivní, realističtí, houževnatí a neústupní. Muži jsou také hodnoceni jako agresivní, dominantní, logičtí, spoléhající se na sebe a arogantní.⁵⁸

Samozřejmě, že každý člověk je jedinečný a nemusí odpovídat výše uvedenému popisu, ovšem stejně jako společnost vytvořila psychologické charakteristiky mužů a žen, vytvořila i jejich charakteristické role spojené s manželstvím a rodinou.

Rozdělení rolí v domácnosti a rodině, podle něhož by muž měl být živitelem rodiny a žena by se starala o děti a o domácnost, je názorově přijatelné pro většinu západní populace, přestože v realitě se tento model téměř nevyskytuje, kromě relativně krátkého období, kdy žena nepracuje a je na mateřské dovolené. Výzkumy z konce 20. století ukázaly, že většina českých mužů se zaměřuje stále více na svou práci než na rodinu, zatímco pro ženy platí opak. To ovšem neznamená, že placenou práci vykonávají pouze muži a jsou jedinými živiteli rodiny a ženy se starají pouze

⁵⁸ PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. s. 108

o domácnost. Naopak, z většiny mužů se dnes stávají spoluživitelé rodin, protože se o tuto svou roli začali dělit se svou manželkou. Ženin příjem se v dnešní době stal nutnou součástí celkového příjmu rodiny, umožňující dosáhnout či udržet odpovídající životní úroveň rodiny. Mužům tedy v současné společnosti ubyla část jejich historicky dané role, a to finančně zabezpečit rodinu, protože tato povinnost stále častěji a více spočívá i na ženách.⁵⁹

V české společnosti i v mnohých dalších západních společnostech je ovšem žena nízce hodnocena jako pracovní síla, protože je silně vnímána její role ženy, pro kterou jsou za prvotní považovány její rodinné role, a proto se nemůže na trhu práce uplatnit do stejné míry jako muž. Mladá žena je tedy považována za nejistou pracovní sílu, u které se předpokládá, že dříve nebo později nastoupí do mateřské role a nebude tedy v zaměstnání na určitou dobu pokračovat. Stejně tak je v nevýhodné pozici i žena, která již děti má, protože u té se předpokládá, že je v rodině hlavní pečovatelkou o děti, nemocné členy rodiny a celou domácnost, tudíž je pravděpodobné, že nebude schopna naplno zvládat také práci. Naopak rodinné role muže nejsou pro jeho výkon na trhu práce doposud považovány za významné.⁶⁰

Pro většinu českých rodin je tedy typické, že žena přináší do domácnosti nižší finanční přínos než muž, což je významným činitelem rozdělení povinností v rodině, zejména jde o odchod žen na mateřskou dovolenou. Mnoho českých žen se na ztíženou pozici na pracovním trhu připravuje dosažením co nejvyššího vzdělání a jiné kvalifikace, což se promítá na jejich rodinné situaci. Ženy, které si chtějí zajistit dobrou pracovní pozici, odkládají vstup do manželství i početí potomků, což je jedna z příčin poklesu sňatečnosti i porodnosti v naší zemi.

⁵⁹ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 105-106

⁶⁰ KRÍŽKOVÁ, A.: Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 153-154

4.1.1 Domácnost

Jak již bylo zmiňováno, hlavní ženskou rodinnou rolí je role matky. Naprostá většina populace se shoduje na tom, že role matky je tou nejdůležitější rolí v životě ženy a na základě toho jsou jí přisouzeny další role a činnosti, tj. role vychovatelky nebo pečovatelky. Tyto role pak ovlivňují a konstruuji ženskou pozici nejen v rodině, ale ve společnosti jako celku.

Ještě donedávna určovala sociální politika státu model rodičovské dovolené do tří nebo čtyř let věku dítěte. Relativně nízký státní příspěvek matce vytvořil závislý vztah ženy na vydělávajícím partnerovi, protože bez jeho finanční podpory by jen těžko pokryla potřebné životní náklady. I přesto, že dnes společnost umožňuje i mužům zůstat doma na rodičovské dovolené, je jejich počet zanedbatelný, protože důsledkem dlouhodobé tradice zakotvení rodičovské dovolené v sociální politice státu a očekáváními od ženy jako rodičky a matky, jsou to téměř vždy ženy, kdo zůstávají s dítětem doma.⁶¹

Ženské rodinné role se vyznačují samozřejmým lpěním na jejich plnění a zároveň se předpokládá, že každá žena má vrozené předpoklady je vykonávat. Žena je rozenou vychovatelkou dětí a pečovatelkou o všechny členy rodiny, naopak muž je často považován za neschopného péče o děti a nemocné. Rodičovská dovolená je v dnešní společnosti velice nízce hodnocena a vytváří představu, že péče o dítě a jeho výchova nejsou tak časově náročné a ani namáhavé, proto jsou domácí práce považovány za zcela samozřejmý doplněk ženské role. Navíc je žena považována v této oblasti za přirozeně mnohem zdatnější než muž. Po ukončení rodičovské dovolené, kdy se naprostá většina žen vrací zpět do zaměstnání, je pro ženu téměř nemožné změnit již zaběhlý chod domácnosti a ustanovené povinnosti v rodině, proto téměř veškerá péče o domácnost zůstává nadále na ní. Vzniká tak pojem tzv. druhé směny. Převážná většina žen po návratu z první směny, tj. ze zaměstnání, vstupuje do směny druhé, tj. do péče o děti a domácnost, což je velice vyčerpávající každodenní koloběh, který mnoho mužů považuje za samozřejmý a nesnaží se ženám jejich situaci ulehčit.⁶²

⁶¹ KRÍŽKOVÁ, A.: Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 151

⁶² KRÍŽKOVÁ, A.: Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 151

Je však zajímavé, že i když většina žen vyjadřuje zájem na zlepšení svého postavení v rodině i ve společnosti, zároveň trvá na tom, že je v rodině nezastupitelná. Více než polovina žen vyjadřuje názor, že péče o rodinu je jejich záležitost a podíl mužů sdílejících stejný názor je jen nepatrně vyšší.⁶³ Jen zhruba 2% mužů uvádí, že většina péče o domácnost leží na nich a více než čtvrtina mužů připouští, že většina péče o domácnost je na jejich partnerce, o sobě to však řekla více než třetina žen. Z výzkumů vyplývá, že muži buď přeceňují svůj podíl na péči o domácnost, nebo naopak ženy jejich podíl nedoceňují. Pravděpodobné však je, že v rodinách, kde se určitou měrou na domácích pracích podílejí oba partneři, muži svůj podíl přeceňují a častěji uvádějí, že si vzájemně pomáhají a vše dělají společně, zatímco ženy tento stav hodnotí spíše tak, že většina péče spočívá na nich.⁶⁴

Doménou žen je praní a vaření, i když bezesporu někteří muži vaří, ale spíše jen ze záliby a zpravidla jen tehdy, když se jim chce, nikoli kdy je třeba. Často se muži podílí na nákupech, ale spíše jen ženy do nákupních center doprovází, než aby sami obstarávali potřebné věci. Kromě nákupů někteří muži ženám pomáhají i s velkým úklidem před Vánocemi a Velikonocemi. Pokud bychom chtěli zobecnit pohled na participujícího muže v domácnosti, častěji v domácnosti pomáhají muži z města než z venkova, mladší muži než starší a muži vzdělanější ve srovnání s muži s nižším vzděláním.⁶⁵

Existují i typicky mužské domácí práce, které ovšem není potřeba vykonávat každý den a jsou často spojeny se zálibou nebo koníčkem. Nejsou tak monotónní, nudné a neustále se opakující jako domácí práce považované za typicky ženské. Muži považují za svou starost opravu nejrůznějších spotřebičů, péči o auto či malování bytu. V dnešní době jsou však tyto práce často nahrazovány odbornými placenými službami, protože muži nejsou schopni vše opravit a vyřešit každý problém, nebo nemají chuť se těmito pracemi zabývat.

I když v moderních manželstvích participace mužů na některých domácích pracích vzrůstá, vynakládají muži na domácnost vždy daleko méně času než ženy,

⁶³ MOŽNÝ, I.: The Czech Family: Slouching Towards the Open European Society of Late Modernity. In: *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 31-32

⁶⁴ SEIDLOVÁ, A. Péče o domácnost [online]. c2003, [cit. 2008-03-15].
<<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=3&offset=303&shw=100218>>

⁶⁵ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 106

což především ženy považují za nespravedlivé a tato skutečnost je často důvodem manželských sporů.

4.1.2 Oblast rozhodování

Do 20. století byl za nejvyšší rodinnou autoritu považován vždy muž. Muž byl hlavou rodiny, rozhodoval o všech důležitých věcech a v podstatě řídil život své manželky a dětí. V současné společnosti se postavení žen v rodinách zvýšilo tak významně, že ve většině z nich rozhodují o důležitých věcech týkajících se rodiny oba partneři společně. Jedná se především o počet dětí a jejich studium a o věci spojené s bydlením a fungováním domácnosti. Současný muž ztratil velkou část svého dřívějšího dominantního postavení v rodině a v mnoha oblastech převzala vedoucí roli žena. O běžných a každodenních záležitostech rodiny a domácnosti rozhodují ženy nejčastěji samy a nejedná se jen o hospodaření s penězi na jídlo a hygienické potřeby. Při rozhodování o záležitostech zásadnějšího a dlouhodobějšího charakteru pak obvykle participace muže na spolurozhodování stoupá.⁶⁶

Velice zajímavé je zjištění, že současní muži považují sebe sama při rozhodování za důležitější, než jim jsou jejich manželky ochotny přiznat. Tato skutečnost podle Vodákové naznačuje, že i když muži v rodině v oblasti rozhodování skutečně svou dominantní pozici ztrácejí, jejich postoj k hodnocení vlastního významu ukazuje, že si muži svou dominanci drží i nadále, pouze v jiné, pozměněné podobě. Fakt, že se většina mužů nezajímá o nákup potravin, o nákup dárků i svého vlastního oblečení ukazuje, že se tito muži buď cítí v této oblasti nadřazení a nehodlají se těmito banalitami zabývat, nebo jsou na to příliš pohodlní.⁶⁷

⁶⁶ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 107

⁶⁷ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 107

4.1.3 Péče o děti

Jak již bylo zmiňováno v předchozích kapitolách, žena jako matka, je již od pradávna spojována s péčí o děti a s jejich výchovou. I když v současné společnosti participace otců v této oblasti roste, je zřejmé, že ženy se svým dětem věnují stále daleko více než muži. Matka tráví s dětmi nejvíce času, nejvíce se jim věnuje a pečuje o ně a stará se o náplň jejich volného času. Matka je považována za nejvýznamnější osobu v životě dítěte a muž vystupuje vůči dětem především jako autorita.⁶⁸

V mnoha rodinách však muž na výchově dětí participuje relativně významně. Otec má roli toho, kdo se dítěti věnuje po příchodu ze zaměstnání a umožní tím matce si odpočinout nebo se věnovat jiným činnostem. Muži si s dětmi především hrají, učí se s nimi nebo s nimi sportují, zbytek péče většinou přenechávají na matku. Často se tak děje i proto, že mnohé ženy mají pocit, že muži nejsou schopni se sami o dítě dostatečně postarat, což je v naprosté většině případů pouhý předsudek a spíše se tím projevuje strach matky o dítě, když není v její výhradní péči.⁶⁹

Každý z rodičů obvykle plní vůči dítěti jinou roli než ten druhý a má obvykle k dítěti i jiný vztah. Obecně bývají matky v rodičovské roli více angažovanější a mají k dětem mnohem blíže než muži. Zároveň mnohé děti mívají bližší vztah k matce než k otci, což plyne ze společně stráveného času. Ženy tudíž sami sebe vnímají jako toho důležitějšího rodiče, čímž pravděpodobně demonstrují obranu své pozice a role při výchově potomků a svou nezastupitelnost v ní. Muži naopak kladou důraz na přítomnost a důležitost obou rodičů při výchově dítěte, čímž nejspíš poukazují na svůj vlastní význam a důležitost ve výchově a vyjadřují tak svůj nesouhlas s dominancí žen v této sféře rodinného života.⁷⁰

Matky bývají zpravidla ve výchově dětí považovány za mnohem více konzervativní než muži. Obvykle je matka ta, která zakazuje a trestá a otec ten, kdo povoluje. Muž, který tráví s dítětem málo času má často pocit, že svému potomkovi něco dluží a přebírá v rodině roli toho hodného, který všechno dovolí, naopak matka

⁶⁸ MOŽNÝ, I.: The Czech Family: Slouching Towards the Open European Society of Late Modernity. In: *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 27-30

⁶⁹ MOŽNÝ, I.: The Czech Family: Slouching Towards the Open European Society of Late Modernity. In: *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 27-32

⁷⁰ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 108-109

se stává tou zlou, která spoustu věcí zakazuje. Proto má mnoho párů spory týkající se výchovy dítěte a dohodnout se na společných pravidlech výchovy, je tedy pro ně velice složitou otázkou, která významně ovlivňuje atmosféru v rodině.

4.2 DVOUKARIÉROVÁ MANŽELSTVÍ

Problematika dvoukariérových manželství úzce souvisí se současným trendem soužití muže a ženy popsaným v předchozích kapitolách, avšak rozdíl mezi „běžným“ manželstvím a tím kariérovým přesto existuje. Ve dvoukariérových manželstvích se nejvíce setkávají vzdělaní lidé, nejčastěji vysokoškoláci, kteří si za svoji životní prioritu zvolili pracovní kariéru.

Dvoukariérová manželství se poprvé výrazněji objevují v 60. letech 20. století, kdy ženy v západní společnosti začínají ve velkém měřítku vykonávat placené zaměstnání. V této době se musela společnost vyrovnat s tím, že těmto ženám již nestačí trávit veškerý čas pouze v rodině a chtějí se zapojit i do veřejného života. Ženám již nestačilo realizovat se pouze jako matky, manželky a hospodyně, ale chtěly se prosadit a uplatnit i mimo soukromou sféru, především v oblasti placené práce. Matky se tedy stávají pracujícími ženami, což do této doby nebylo zcela běžné. Jako důsledek tohoto jevu se začínají vytvářet stereotypní představy, že pracující žena nemůže být dobrou matkou a práce na plný úvazek není slučitelná s dobře fungující rodinou. Společnost v 60. letech byla zahlcena výzkumy, které se snažily prokázat negativní dopady výkonu placené práce ženy na rodinu, zejména pak na děti.⁷¹

Nebyly to ale pouze ženy, kdo se začaly orientovat především na kariéru v zaměstnání. S rostoucí prestiží dobře placené práce ve společnosti se i velké procento mužů začalo orientovat pouze na osobní kariéru a založení rodiny odkládalo na pozdější dobu. Od 60. let se tedy výrazným jevem západní společnosti stává růst skupiny mužů a žen, kteří jsou natolik jednostranně zaměřeni na svou práci a kariéru, že neuzavírají manželství, ani nežijí dlouhodoběji v páru, tím pádem nezakládají

⁷¹ MAŘÍKOVÁ, H.: Dvoukariérová manželství. In: *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.101

rodiny, neboť nechtějí mít děti. Práce mnohdy tvoří jedinou náplň života těchto lidí, proto by případní potomci mohli zpomalit či úplně zastavit jejich kariérový postup. Tito lidé jsou velice individualisticky orientováni a rodinu chápou jako překážku kariéry, což je z velké části dáno i současným vývojem moderní společnosti, která je orientována konzumně, klade důraz především na jedince a na jeho nikým a ničím neomezovanou možnost volby. Současným subjektem společenského trhu je tedy nezadaný jedinec, nezatěžovaný vztahem, manželstvím či rodinou, což lze vyzorovat i v rostoucím počtu svobodných a bezdětných v populaci.⁷²

Z výše uvedených informací by se mohlo zdát, že kariérově zaměřeni lidé se nikdy nežení či nevžívají a nemají děti, což je domněnka skutečně mylná. I velké procento této části populace jednou dospěje k poznání, že rodina a manželství jsou v lidském životě důležité a najdou si vhodného partnera, nejčastěji však podobně zaměřeného jako jsou oni sami. Obvykle tito lidé vstupují do manželství v pokročilejším věku a početí prvního potomka odkládají také až na nejpozdější možnou dobu.

Pokud na dvoukariérová manželství nahlédneme z genderového hlediska, lze zjistit, že i v tomto typu rodiny přetrvávají některé nerovnosti. I ve dvoukariérových rodinách se muži orientují častěji a více na práci než ženy a obvykle začínají na své kariéře pracovat mnohem dříve než jejich manželky. I v těchto rodinách spočívá zpravidla hlavní díl odpovědnosti za chod domácnosti a za péči o děti na ženě, ovšem je nutné podotknout, že tyto ženy často svěřují své děti do péče chův či příbuzných a znovu se velmi brzy po porodu vrací do zaměstnání. Pokud přesto zůstane žena na mateřské dovolené, je její orientace na rodinu nejsilnější v době, kdy je dítě ještě velmi malé a neschopné se o sebe samo postarat. S přibývajícími léty tato orientace zpravidla postupně slábne, a kolem 45. roku života se mnohé ženy znovu zaměřují více na svou kariéru než na rodinu.⁷³

Ve dvoukariérových rodinách se často nesetkáme s rovnoměrnou dělbou domácích prací, přestože participace mužů na nich bývá obvyklejší a častější než v dalších typech rodin. Muži z dvoukariérových manželství jsou často stoupenci zastupitelnosti rolí v rodině, ale spíše jen v názorové rovině než ve svém praktickém

⁷² MAŘÍKOVÁ, H.: Dvoukariérová manželství. In: *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.103

⁷³ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 185-189

životě. Zároveň se tito muži domnívají, že se v rodině angažují mnohem více než generace jejich otců, i když jak sami stárnou, jejich práce a pomoc v domácnosti a v rodině zpravidla ubývá. Naopak ženy z dvoukariérových manželství sice pomoc od svých partnerů očekávají a obvykle i vyžadují, ale nejsou ochotny jim přenechat náležitou odpovědnost, zřejmě proto, že se nechtějí vzdát svého dominantního postavení v této oblasti. Sféra domácích prací představuje ve dvoukariérových manželstvích oblast, která je častým zdrojem konfliktů, protože si obě strany doposud nebyly schopny najít odpovídající model dělby práce, který by oběma vyhovoval.⁷⁴

Pro dvoukariérová manželství a rodiny jsou typické některé charakteristiky, mezi něž patří především:

- častější preference práce před rodinou u mužů i žen
- delší pracovní týden jak u mužů, tak u žen
- vysoké pracovní vytížení obou partnerů
- méně volného času v porovnání s ostatními muži a ženami.⁷⁵

Tyto charakteristiky mají na instituci manželství převážně negativní dopad, protože pro mnohé z nich představují jedny z hlavních destabilizujících faktorů rodinného soužití. Na druhou stranu je nutné říci, že mnohé dvoukariérové rodiny jsou schopné se s nedostatkem volného času nutného pro zvládnání chodu domácnosti a péče o děti vyrovnat mnohem více flexibilněji než jiné typy rodin. Často jsou tyto rodiny ochotny si najmout na výpomoc třetí osobu, nebo využívají nejmodernějších přístrojů, které jim výrazně ulehčí a zrychlí práci.

Životní úroveň dvoukariérových rodin bývá vyšší v porovnání se zbytkem populace a zároveň mají tyto rodiny vyšší společenské postavení a prestiž. Tyto skutečnosti mohou ze sociálního hlediska působit jako důležitý stabilizující faktor rodinného soužití, naopak jako riziko nestability se považuje obrovské pracovní

⁷⁴ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 185-189

⁷⁵ MAŘÍKOVÁ, H.: Dvoukariérová manželství. In: *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.137-139

nasazení obou partnerů. Není však statisticky potvrzeno, že by se dvoukariérová manželství rozváděla výrazněji více či méně než zbytek manželských svazků.⁷⁶

S rostoucím počtem vysokoškolsky vzdělaných jedinců se dá předpokládat, že počet dvoukariérových manželství a následně rodin neustále poroste. Nevyřešenou otázkou však zůstává, jak bude tento typ manželství reagovat na změny ve společnosti a zda bude tato instituce v budoucnosti mít stejnou podobu, jako má dnes. Pokud bude současný nastolený trend skutečně pokračovat ve stejné míře, dá se očekávat, že se porodnost v naší populaci nijak výrazně nezvýší. Vysoce vzdělané páry budou čím dál více dávat přednost své vlastní kariéře před založením rodiny a budou uznávat jiné hodnoty, než ty spojené s rodinným životem. Historicky daná rodičovská role tak možná v budoucích letech změní svou podobu.

⁷⁶ MAŘÍKOVÁ, H.: Dvoukariérová manželství. In: *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.137-139

5 DĚTI V MODERNÍM MANŽELSTVÍ

Bylo to křesťanství, které postavilo rodinné vztahy na předpokladu vzájemné lásky mezi manžely. Vyvrcholením této lásky mělo být početí dítěte, které vždy bylo považováno za dar a za smysl celého partnerského vztahu. Dítě bylo pokračováním rodu a důležitým elementem celého rodinného vztahu. Křesťanství nikdy nevystavilo dítě a jeho rodiče takovým útrapám jako některé jiné kultury této země, které mnohdy neváhaly zabíjet děti nechtěné, postižené či dokonce z pouhého důvodu, že se narodila dívka a ne tolik chtěný chlapec.

Historie západních společností ukazuje, že děti byly symbolem funkčnosti vztahu a byly jeho naplněním. Čím více dětí v rodině, tím větší pocit naplnění, více pomocných rukou k péči o domácnost ovšem i více starostí, jak zaopatřit rodinu. Podle křesťanského mínění byl sexuální styk určen pouze k plození dětí, což svým způsobem omlouvalo jeho konání. Sex nebyl určen k potěšení, ale pouze jako nástroj plození potomků. Neexistence antikoncepce ani jakýchkoli dalších možností jak zabránit těhotenství, ve spojení se silným vlivem křesťanství znamenaly, že na svět přicházelo mnoho dětí. Této skutečnosti silně pomáhal i fakt, že lidé neznali možnost potratu, jenž je v dnešní společnosti hojně rozšířen. Dnešní, více liberální společnost umožnila potraty i bez nutného důvodu, což zvedá vlnu protestů především ze strany věřících. Podle nich nikdo nemá právo ukončit něčí život, i když je to ještě nenarozené dítě. Dřívější, silně věřící společnost by proto ani neumožnila ženám potraty.

Na druhou stranu je nutné podotknout, že se středověká i novověká společnost potýkala s vysokou úmrtností novorozenců i starších dětí. Špatné životní podmínky a různé choroby způsobovaly, že se relativně vysoké procento dětí nikdy nedožilo dospělosti. Moderní společnosti se dětskou úmrtnost podařilo velmi výrazně snížit, potýká se ovšem s problémem samovolných potratů. Ty jsou způsobeny nezdravým životním stylem populace a patří mezi tzv. civilizační problémy spojené s rodinou a manželstvím.

Jak již bylo řečeno, dítě je velmi podstatným článkem rodinného života a problematika jeho stvoření, výchovy, práv a celé jeho existence je každodenním tématem v médiích i mezi rodiči samotnými. Dítě je jakýmsi ústředním bodem celého manželského života. I když většina párů v moderní západní společnosti

uzavírá sňatky především z lásky a s představou společného potomka, není tomu tak ve všech případech. Některé páry se sezdávají bez budoucnosti spojené s dítětem, jejich budoucnost jako páru vidí v něčem jiném. Během společného života svůj postoj někteří z nich změní, jiným do něj zasáhne nechtěná náhoda v podobě otěhotnění ženy, což jim způsobí nemalé dilema a jiní se skutečně rozhodnou dítě nikdy nemít.

Zkoumání manželství bez pohledu na rodičovství a rodinný život by neposkytlo ucelený obrázek o jeho současném stavu. Myšlenku o začlenění problematiky dítěte v rodině do výzkumných témat sociologů i demografů silně prosazoval francouzský autor Philips Ariès, který v roce 1960 vydal knihu, která vzbudila mimořádný ohlas v celém západním světě. Autor se soustředil na historická období evropských zemí, především středověku a novověku do 19. století ve spojení s dítětem a jeho pozicí v rodině a společnosti. Podle jeho teorie byla společnost schopna vnímat specifika dětství až od 17. století, do té doby podle autora neměla k dětem a k dětství žádný vztah a dítě jako lidskou bytost nerespektovala. Dítě se stalo středem rodiny až v 19. století, kdy k němu začaly směřovat veškeré investice rodičů i společnosti, ať citové, materiální, výchovné nebo politické. Dítě se v této době stalo smyslem lidské existence.⁷⁷

S těmito názory se mnoho lidí ztotožnilo, ovšem například medievalisté a někteří historici novověku na ně reagovali zcela odmítavě a tvrdili, že i středověké dítě mělo svůj status a těšilo se láskyplné pozornosti rodičů a okolí, což dokládali lékařskou, didaktickou a náboženskou literaturou, která věnovala velkou pozornost péči a výchově dítěte od nejútlejšího věku. Ariès jejich výhrady přijal a svá tvrzení zčásti poupravil. Připustil, že již ve 13. století bylo dítě předmětem péče svého okolí.⁷⁸

Výsledky a teorie tohoto autora začaly být později ve 20. století rozvíjeny a detailněji zkoumány, což předznamenalo obrovský nárůst zájmu o rodinnou problematiku ve spojení s dítětem. S vývojem poznatků a faktů však narostly i spory mezi vědci, takže nelze s určitostí říci, kdy přesně nastal zlom ve vnímání dítěte.

⁷⁷ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K.: *Radostné dětství?: dítě v Čechách 19. století*. Praha: Paseka, 2006. s. 8

⁷⁸ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K.: *Radostné dětství?: dítě v Čechách 19. století*. Praha: Paseka, 2006. s. 8-9

Historie je spjata s důkazy o mateřské lásce a péči, ale i se zneužíváním dětí, dětskou prací či opouštěním a zabíjením dětí.

Pojetí manželství a rodiny v západních společnostech sice vychází z křesťanské tradice, v každé historické etapě se však vyskytovaly jevy, které jí odporovaly či ji dokonce porušovaly. V každé z těchto etap byla reprodukční funkce manželství vnímána jinak, dítě a jeho život mělo jiný smysl. Jaké je tedy moderní manželství z pohledu funkce mu dané již v dávné historii, kterou je plození dětí?

5.1 RODIČOVSTVÍ

Rodičovství je nesmírně závažný, citlivý, variabilní a složitý jev.⁷⁹ Rodičovství provází partnerskou dvojici téměř všemi fázemi vývoje jejich rodinného života a pokud se jednou stane součástí jejich života, již s nimi zůstane napořád. V podstatě všechny fáze vztahu jsou spojeny s rodičovstvím, buď aktivním nebo k němu jsou pouze vztaženy. Již při seznámení mnoho žen i mužů hodnotí partnera jako potenciálního otce či matku jejich dítěte a sleduje jeho vztah k dětem, názory na rodičovství atd. Být rodičem, je pro většinu lidí smyslem života a považují to za samozřejmost, ovšem pokud se jim podaří nalézt vhodného partnera.

Lze soudit, že do doby, kdy poprvé v 70. letech statistické údaje západních zemí prokázaly prudký pokles porodnosti pod reprodukční míru, byla instituce rodičovství považována za zcela samozřejmou součást života. Do této doby nebylo považováno za nutné se problematikou porodnosti a rodičovství detailněji zabývat. Se ztrátou samozřejmosti přišel zájem.

Podle Možného nastal nejvýznamnější zlom ve vnímání rodičovství v momentě, kdy byla vynalezena antikoncepce. Do té doby neexistoval tak suverénní prostředek pro kontrolu vlastní reprodukce. Je to žena, která rozhoduje o tom, zda, kdy a kolik bude mít dětí. Rodičovství přestalo být přirozeným údělem, do té doby

⁷⁹ SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 111

regulovatelným pouze neplodností, infanticidou,⁸⁰ celibátem či dobrovolnou pohlavní abstinencí.⁸¹

Tato revoluční událost s sebou přinesla naprosto nový náhled na manželské soužití a celou rodinu. V mnoha směrech se změnila celá společnost, která byla postižena sníženou porodností a výrazně se snížila i její věková struktura. To znamenalo řadu diskuzí i v politice a sociální podpoře občanů. Podporovat více mladé rodiny, aby mohly a především chtěly mít děti nebo se zaměřit na zájmy jiných skupin obyvatelstva, např. na svobodné, bezdětné či staré? Je zřejmé, že musí být zvolena podpora rodiny, jinak by daná společnost neměla šanci přežít. Západní společnosti již pochopily, že je nutné podporovat reprodukci vlastní populace, především v této době, která se vyznačuje sníženou porodností. Každá země však volí rozdílnou strategii.

V roce 2006 česká vláda schválila reformu podpory rodin s dětmi. Rodičovská dovolená v naší zemi dnes může trvat 4 roky, což je nejdelší doba ze všech evropských zemí. Není výjimečné, že rodičovská dovolená trvá ve vyspělých zemích kratší dobu než jeden rok, např. Belgie, Finsko, Dánsko, Norsko. Většina evropských zemí má zároveň i méně štědrý sociální systém péče o rodinu než u nás. Například porodné je v řadě vyspělých zemí v přepočtu nižší než v ČR, kde je to dnes 17 760 Kč, a v některých státech se dokonce nevyplácí, např. Švédsko, Rakousko, Nizozemsko, Portugalsko. Přesto je v těchto zemích vyšší porodnost než u nás. Výše porodného dosahovala ve Velké Británii v roce 2006 v přepočtu 13 400 Kč, v dalších zemích je porodné výrazně nižší než u nás – ve Francii 4 400 Kč, Finsku 3 920 Kč, Německu 2 150 Kč a Dánsku 2 000 Kč.⁸² Z uvedených čísel vyplývá, že současná česká strategie podpory rodin s dětmi je založena na relativně vysokých částkách za porodné i na dlouhodobé finanční podpoře rodičovské dovolené. Zda bude tato strategie slavit úspěch, ukáže blízká budoucnost.

Jak již bylo zmiňováno, rodinný život se skládá z několika významných fází. Jednou z nich je tzv. fáze přechodu k rodičovství. Tento přechod vytváří silný kulturní tlak především na ženu, jejíž společenský status je historicky svázán

⁸⁰ Infanticida je zabíjení dětí z obavy, že je nebude možné uživit.

⁸¹ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: SLON, 2006. s. 146-147

⁸² *Podpora rodin s dětmi* [online]. last revision 14th of June 2007 [cit. 2008-04 -12]. <<http://www.mpsv.cz/cs/4268>>

s mateřstvím. Dnešní společnost, která vesměs legalizovala umělé přerušení těhotenství se však tradičně dívá skrz prsty na ženu, která se rozhodla pro potrat z důvodu jiného než zdravotního. U věřících křesťanů je tento čin považován za smrtelný hřích. Ovšem ti, kterých se rozhodnutí o ponechání či neponechání si dítěte netýká, téměř nikdy neberou v potaz důvody ženy, která se rozhoduje. Jen těžko lze nalézt ženu, která by zcela dobrovolně a bez sebemenšího pocitu viny chtěla připravit své vlastní nenarozené dítě o život. I celoživotně bezdětná žena se stává terčem mnoha vyslovených i nevyslovených otázek svého okolí – nechce nebo nemůže mít děti? Anebo chce a může, ale nikdo nechce mít dítě s ní?⁸³

Postoje k rodičovství nebo k celoživotní bezdětnosti jsou ilustrací společenských změn minulého století. Po druhé světové válce téměř každá zdravá žena měla alespoň jedno dítě, nejčastěji dvě, i přesto, že společnost již znala antikoncepci. Mít dítě však bylo pro každou ženu naplněním života a dobrovolná bezdětnost téměř neexistovala. V podstatě jedinými ženami, které neměly děti byly ženy neplodné nebo neschopné mít dítě z jiných zdravotních důvodů. V posledních desetiletích se mnoho žen vydává cestou dobrovolné bezdětnosti, která se stala jakýmsi fenoménem celé současné západní společnosti.

Dítě ovšem může být počato i neplánovaně, což se stává především u dětí prvních. Ve druhé polovině 20. století byla téměř každá druhá nevěsta v Čechách těhotná, v současnosti toto číslo kleslo téměř o 50%.⁸⁴

Současná žena má právo na rozhodnutí zda si dítě ponechat či nikoli, což souvisí s celým systémem společnosti. Lidé mají právo rozhodovat o svém životě v mnoha ohledech, jsou však také nuceni přijmout za svůj život odpovědnost. Téměř veškerá špatná rozhodnutí lze nějakým způsobem napravit a zkusit znovu, s dítětem to možné není. Pokud se dítě narodí, člověk se stává rodičem nezvratně a napořád. I v tomto případě moderní společnost přišla s řešením pro rodiče, kteří si až po narození dítěte uvědomili, že ho vlastně nechťejí, nebo se o něj neumí starat, a to v podobě kojeneckých ústavů, dětských domovů, adopcí či babyboxů, do kterých může matka dítě odložit. V těchto případech se znovu dostáváme k problematice současné rodiny a té tradiční. Křesťanská společnost nikdy nedovolila oficiálně odkládat své děti, proto to matky často dělaly tajně, což zapříčinilo smrt mnoha dětí.

⁸³ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: SLON, 2006. s. 148-149

⁸⁴ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: SLON, 2006. s. 149-150

Vyvstává však otázka, co je lepší – nedovolit odložit narozené dítě a donutit matku ho pohodit někam do lesa nebo vytvořit trochu liberálnější společnost a raději podporovat odkládání živých narozených dětí do ústavů či jiných rodin? Pro současnou společnost je to otázka velice diskutabilní. Snažíme se zamezit nevynuceným potratům, zároveň však roste počet dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Spousta rodičů přivede na svět nechtěné děti, o které se neumí a často ani nemá zájem starat a předurčí jim tak budoucnost bez rodičovské lásky v neosobním prostředí ústavů.

Stejně jako se měnily názory na rodičovství, měnily se i názory na jednotlivé role rodičů – tedy roli matky a otce. Dříve byla pouze matka spojována s výchovou a péčí o dítě, otec měl dítě materiálně zajistit, případně vládnout tvrdou rukou. Moderní společnost tuto tradiční formu rodiny výrazně pozměnila a pozměnila i svůj pohled na mateřskou a otcovskou funkci rodičů.

5.1.1 Matka v rodině

Žena je spojována především se svojí jedinečnou a nezastupitelnou rolí matky. Většina demografických ukazatelů týkajících se plodnosti je vyjádřena ve vztahu k ženám, vyjadřuje jejich průměrný věk při narození prvního dítěte a všech dětí, ukazuje rozložení plodnosti podle věku matek apod.

Do konce 80. let byla plodnost českých žen koncentrována především do věkové skupiny 20 – 24 let, což bylo dáno časováním porodů na nejvhodnější dobu. Této situaci napomáhala i sociální a populační politika státu. Až do počátku 90. let se většina dětí rodila bezprostředně po uzavření manželství a nejtypičtější byla rodina se dvěma dětmi narozenými s krátkým intervalem mezi sebou. Většina dětí se také rodila uvnitř manželství, svobodná matka byla výjimkou.⁸⁵

V 90. letech se ČR i ostatní postkomunistické země výrazně odlišily vývojem porodnosti od zbytku Evropy. Politické i ekonomické změny zde způsobily výrazný pokles úrovně porodnosti. V ČR klesla porodnost pod hranici prosté reprodukce, ženy začaly odkládat narození dětí do vyššího věku a stále více dětí se rodilo

⁸⁵ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 247

v neformálních svazcích. Česká republika se zařadila i mezi země s nejnižší plodností na světě, úhrnná plodnost se zde pohybuje těsně nad hodnotou jednoho dítěte na ženu, což je hluboko pod hranicí, která zaručuje prostou početní obnovu populace.⁸⁶

Je to tedy žena, kdo je spjat s rodinnou sférou. Až do 20. století bylo v západních populacích ženě přisouzeno místo v domácnosti, které ji stavělo do vztahu závislosti na manželovi. Muž byl ten, kdo vydělával, žena se starala o chod domácnosti, o výchovu dětí a pečovala o manžela. Tato, křesťanskou tradicí daná forma manželského soužití, byla částečně změněna na začátku 20. století v době výrazné emancipace žen.

Nejvýraznější zlom v ženské emancipaci nastal v šedesátých letech, kdy byly ženy formálně zrovnoprávněny s muži na trhu práce a získaly právo kontroly nad vlastním tělem, což znamená, že byly v mnoha evropských zemích v šedesátých letech uzákoněny potraty, v tehdejší Československu to bylo v roce 1958. Ženám bylo tehdy poprvé, i když stále v omezené míře, umožněno rozhodovat o ponechání si dítěte či o jeho potratu.⁸⁷

Typickým modelem nukleární rodiny v moderní společnosti je tedy muž živitel a žena také přispívající do rodinného rozpočtu a zároveň zajišťující chod domácnosti a péči o děti. Tento model dnes ovšem prochází obdobím krize - žena má větší prostor na seberealizaci mimo rodinu a muž je naopak stále více vtahován do instituce rodiny, kde se spolupodílí na plnění rolí, které dříve byly vyhrazeny pouze ženě. Rodinné role jsou stále více zastupitelné. To ovšem neznamená, že by tradiční model rodiny ze společnosti vymizel. Stále je považován za určitou normu, kdy jsou domácí práce a péče o děti hlavním úkolem ženy.

Současná matka je tedy často přetížena, jelikož má na starosti téměř celou péči o domácnost a děti a zároveň chodí do zaměstnání. Většina současných mužů na tuto odpovědnost buď rezignuje, nebo se drží své tradiční role otcovské autority a živitele rodiny. Muži vesměs nejsou ochotni změnit své postavení v rodině a přijmout nové role, na druhou stranu je mnoho mužů, kteří nejsou se svou

⁸⁶ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003. s. 248

⁸⁷ JANOŠKOVÁ, K.: *Krkavčí matky?*. In: *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal., 2004. s. 25

otcovskou rolí spokojeni, protože jim ji není umožněno vykonávat podle jejich představ. „*Rodičovské role setrvávají v zajetí archaických modelů a nové modely stále nejsou uznány a povzbuzovány na veřejné, institucionální úrovni.*“⁸⁸

Podle příznivců tradičního modelu rodiny ženská emancipace narušila historicky daný pořádek ve společnosti a způsobila chaos a klesající pocity osobního štěstí v manželství. Snahou seberealizace matky malého dítěte mimo rodinu dochází podle nich k narušení dětského psychického vývoje. Mateřská péče je podle mnohých zcela nezbytná pro správný vývoj dítěte. Podle Oakleyové však nikdy „*žádný vědec nedokázal, že tuto péči musí vykonávat matka spíše než otec, dospělý spíše než starší sourozenci.*“⁸⁹

Role matky jako nejvýznamnějšího elementu v životě dítěte je vymezena až v novověku. Její role je určena hodnotami a potřebami dané společnosti, která buď mateřství zdůrazňuje, nebo podceňuje. V historii se výrazně měnilo i chápání mateřské lásky, která do osmnáctého století chyběla, především díky společenskému uspořádání v evropských zemích. Společnost tehdy byla založena na respektu k přirozené autoritě, kterou byl především Bůh a dále muž. Všechny vztahy v rodině byly podřízeny Boží moci a autoritě otce a manžela, která určovala i vztah mezi matkou a dítětem. Koncem osmnáctého století začíná být na matku vyvíjen silný sociální tlak, aby byla skutečnou matkou v dnešním slova smyslu. Dítě začíná být ve společnosti silně ceněno jako bohatství národa nebo vojenská síla. Matce je přisouzena odpovědnost za jeho výchovu a péči. Žena by měla být ochotna se pro své dítě obětovat, aby žilo lépe a především s ní. Tato teorie přetrvává až do počátku dvacátého století, kdy je matka definována jako jediná možná vychovatelka dítěte. Matka se stává zcela odpovědnou za vývoj svého dítěte a s jeho příchodem na svět se musí vzdát všeho, po čem toužila a potřeby dítěte se musí stát i jejími potřebami. Žena, která neumí nebo nemůže dokonale plnit svou mateřskou roli je společností odsuzována. Otcovská role je zcela jiná a muž by se neměl plést do výchovy dítěte.⁹⁰

⁸⁸ JANOUŠKOVÁ, K.: Krkavčí matky?. In: *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal., 2004. s. 26

⁸⁹ OAKLEY, A.: Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000. s. 146

⁹⁰ JANOUŠKOVÁ, K.: Krkavčí matky?. In: *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal., 2004. s. 27-29

I po druhé světové válce je ženě určeno se stát oddanou matkou v domácnosti, a nic víc. Žena, která se plně neobětuje svému dítěti a není sama schopna plně zajistit jeho výchovu je označena za nemilující matku.

Současná žena zcela změnila svou mentalitu. Matky již nechtějí být obětmi, chtějí rodit pouze v případě, že s nimi jejich manžel bude sdílet všechny povinnosti týkající se péče o dítě. I přesto, že rodičovské role jsou v současné společnosti proměnlivé a nepevné, je to neustále matka, kdo je považován za nejdůležitější element dětského vývoje.

5.1.2 Otcovství

I přesto, že matka má v současné rodině důležitou funkci ve výchově a v péči o dítě, oproti historii se i role otce stala relativně významnou. Jak již bylo zmiňováno, tradiční otec do výchovy dítěte příliš nezasahoval, veškerá starost o ně byla přenechána ženě.

Stejně jako u ženy se význam otce měnil v souvislosti se společenským vývojem. Již od dob antického Říma měl otec nad svými dětmi absolutní moc, mohl si s nimi v podstatě dělat co chtěl. Naopak matka neměla téměř žádná práva. Tato tradice otcovské nadřazenosti přetrvávala po mnoho následujících století – otec sice mohl rozhodovat o všem, co se dítěte týkalo, byl ovšem také povinen se o dítě postarat a hradit veškeré jeho životní náklady.

Až během 19. století nastávají první postupné změny. V důsledku ekonomického rozvoje došlo k oddělení domácího a pracovního prostředí. Muži trávili mnohem více času v zaměstnání, aby byli schopni zajistit rodinu, což znamenalo přesun většího množství pravomocí v péči o dítě na ženu.⁹¹ Začal se prosazovat názor, že matka je schopna lépe uspokojit potřeby dítěte. Otec vstupoval do výchovy pouze v případě, že matčina autorita zcela selhala.⁹²

V průběhu posledních dvou století ztratilo otcovství na své původní vážnosti. Dříve byl otec považován za ochránce a pečovatele, živitele rodiny a zároveň

⁹¹ Např. soudy začaly omezovat téměř absolutní právo otce na svěření dítěte do jeho péče po rozvodu, což do této doby bylo zcela běžné.

⁹² ČERNÁ, M.: Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 22-23

za hlavu rodiny, své děti vychovával a předával jim morální zásady. V průběhu 19. a 20. století otec některé z těchto rolí ztratil. Ve 20. století se již téměř absolutní většina dětí svěřovala při rozvodu do péče matky, protože její přítomnost měla zaručovat zdravější dětský vývoj než pouhá přítomnost otce. „Vznikl tzv. „kult mateřství“, který s sebou mimo nekritické víry v mateřské instinkty přinesl podceňování významu otce pro vývoj dítěte.“⁹³ Tento názor přetrvával v západní společnosti po mnoho desetiletí a i přesto, že byl mnohými výzkumy v sedmdesátých letech vyvrácen, lze jeho myšlenky často pozorovat ve veřejném mínění i dnes. Po rozvodu je převážná většina dětí svěřována do péče matky a otcův přístup k dětem je mnohdy značně omezován.

Lze však říci, že současný otec je mnohem více angažován v péči o dítě, než kdykoli předtím. Již nepřistupuje k výchově z mocenské pozice, ale snaží se svému dítěti věnovat ve všech směrech. V konceptu tzv. „nového otcovství“ je otec pojímán jako stejně schopný rodič jako matka. Od otce se očekává, že se bude aktivně podílet na výchově dítěte a zároveň na každodenní péči o něj. Výzkumy, které se problematikou otcovství zabývaly, potvrdily pozitivní dopad aktivního otcovství na celou rodinu. Vzrostla osobní spokojenost mužů, spokojenější a sebevědomější byly i děti a prohloubily se vztahy mezi samotnými rodiči. V případě ukončení partnerského svazku nedochází tak často k zániku rodičovství, otec i nadále projevuje potřebu udržovat se svým dítětem vzájemný vztah.⁹⁴

Jakýmsi vzestupným trendem současné společnosti je otec na rodičovské dovolené. Některé ženy mající dobré zaměstnání, po porodu nastupují zpět do zaměstnání, zatímco muži zůstávají s dítětem doma. Pro mnoho lidí je to stále věc nepochopitelná a naprosto pobuřující, jelikož stále vidí matku jako jedinou osobu, která je určena k péči o dítě.

Nelze říci, že by se rodičovské role v současné společnosti měnily nějak výrazně. Podle mnohých psychologů rodiny a psychoanalytiků je však změna v mužské roli žádoucí, především pro zachování rodu a celé lidské civilizace vůbec. Mnoho mužů se měnit chce, je však omezeno atmosférou doby, ve které žijeme.

⁹³ ČERNÁ, M.: Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 23-24

⁹⁴ JANOUSKOVÁ, K.: Krkavčí matky?. In: *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. Brno: Barrister & Principal., 2004. s. 27-30

Neustále je podporována jejich vnější image a muži mají pocit, že neustále musí dokazovat „*svou příslušnost k jakési uniformní podobě pseudo-pravého mužství.*“⁹⁵

Je to společnost, která tvoří obrázek současné rodiny a rolí rodičů v ní. Vytvořila prototyp ideální matky a ideálního otce, který propaguje v tisku, v reklamách i v dalších médiích. Málokterá rodina je však schopna tohoto ideálu dosáhnout. Žena je v manželství často nespokojená, protože má pocit, že by její partner mohl dělat pro rodinu víc, především v péči o děti a o domácnost. Její negativní nálada se pak přenáší na děti, které si sami vytvoří obrázek o tom, jak je jejich otec nespolehlivý a nevěnuje se jim a matce tak, jak by měl. Ve výsledku je se svojí pozicí nespokojený i otec, který si připadá tlačен do věcí, které mu nejsou tak blízké nebo trpí pocitem provinění. Situace v mnoha rodinách tedy není jednoduchá, každá rodina by si měla vytvořit prostředí, které jí samotné bude nejvíce vyhovovat a nedbat příliš na předsudky společnosti, že některý model je ten správný a jiný špatný.

V České republice bylo právo mužů na rodičovskou dovolenou uzákoněno v roce 2001 a zatím ho využívá necelé jedno procento otců. V ostatních západoevropských zemích je to kolem deseti procent otců. Ovšem počet českých mužů na rodičovské dovolené se každoročně zvyšuje. Mezi lety 1993 – 2002 se pohyboval v rozmezí 1-2 tisíc mužů, v současnosti je to kolem 2,5 tisíc.⁹⁶

S uvolněním smýšlení společnosti se zřejmě zvýší i počet otců pečujících o dítě. V českých končinách je to stále ožehavé téma a konzervativní uvažování zde zatím převládá. Stejně tak, jak se přibližujeme západním zemím v jiných oblastech týkajících se manželství a rodiny, je jisté, že se jim brzy přiblížíme i v této problematice. Je to jen otázka času.

⁹⁵ ŠMÍDOVÁ, I.: „Matkové“. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 163

⁹⁶ ŠMÍDOVÁ, I.: „Matkové“. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 172-173

5.2 SOUČASNÝ TREND ODKLÁDÁNÍ MATEŘSTVÍ

Moderní manželství v souvislosti s jeho reprodukční funkcí se nevyznačuje pouze určitými změnami v rodičovských funkcích, ale současným trendem je i odkládání mateřství do pozdějšího věku. Pozdní mateřství sice není žádný nový jev, ale jeho příčiny jsou v dnešní moderní době jiné než před několika desítkami let.

Počet matek rodících po dosažení 35 let se v západních společnostech neustále zvyšuje. Například v Anglii byl v šedesátých letech průměrný věk ženy při narození prvního dítěte 24 let, v devadesátých letech již 27 let a v současnosti již více než 10% všech porodů připadá na matky starší 35 let. Lze říci, že obdobné údaje platí pro všechny západní společnosti. V ČR je tento trend také zřejmý, ale oproti západním zemím nastupuje opožděně. Procento starších matek se u nás pohybuje kolem 6%.⁹⁷

V dřívějších dobách, kdy bylo plození dětí považováno za smysl ženské existence a především neexistovaly spolehlivé antikoncepční metody, bylo těhotenství starších žen obvyklé. S vynálezem antikoncepce se počet starších rodiček značně snížil. Se zlepšením životních podmínek se ovšem také prodloužilo reprodukční období žen, které je způsobeno především dřívějším výskytem menarché a odsunem menopauzy.⁹⁸ Současná žena je také mnohem lépe fyzicky vybavena. S pomocí pokročilých medicínských postupů dnes tedy není nemožné mít dítě i ve vyšším věku.⁹⁹

Obecně lze říci, že existují určitá sociodemografická hlediska, která vysvětlují současný trend odkládání manželství. Je to především růst vzdělanosti a zaměstnanosti žen, vícero forem rodinného soužití a kontrola porodnosti.

Převážná většina matek odkládajících těhotenství má vyšší vzdělání a nejprve buduje svou profesní kariéru. Mnoho žen má složitou situaci, kdy v mladém věku nenajde vhodného partnera na založení rodiny a je odkázáno na své vlastní ekonomické zajištění, což vybuduje jejich silný vztah ke kariéře v povolání. Posléze se z tohoto rozjetého vlaku již jen velmi těžce vystupuje. Je zajímavé, že většina žen

⁹⁷ SOBOTKOVÁ, I.: Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. s. 112

⁹⁸ V průměru se dnes menarché vyskytuje u dívek kolem 12 roku života, menopauza se za poslední století odsunula téměř o 4 roky – kolem 50 let života.

⁹⁹ SOBOTKOVÁ, I.: Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. s. 113

však své rozhodnutí pro odklad mateřství nevysvětluje profesními důvody, ale hledá příčiny někde jinde.¹⁰⁰

Dalším důvodem pro pozdější mateřství je stále větší počet rozvedených a znovu uzavíraných manželství. Například v Anglii tvoří více než jednu třetinu všech manželství opakované manželství alespoň jednoho z partnerů. Ještě před 10 lety to bylo méně než jedno z deseti manželství. Zároveň roste počet nesezdaných párů a svobodných matek. Za svobodnou matku je často považována žena, která v mládí „udělala chybu“, ovšem skutečnost je v současné době zcela jiná. Mnoho žen, které nejsou schopny si najít vhodného partnera, si přeje dítě i bez něj.¹⁰¹

Může se zdát, že neplánovaná početí se objevují především u velmi mladých dívek, které jsou neopatrné nebo zatím nepoužívají antikoncepci. Zhruba jedna třetina dětí matek starších 35 let se však rodí z neplánovaných těhotenství, protože tyto matky již nepovažují za pravděpodobné, že by otěhotněly a přestanou být opatrné.

Osobní kontrola porodnosti dnes dala ženám do rukou velkou zbraň, kterou mohou využít ve vhodnou dobu a za vhodným účelem. Mnoho žen této své moci také zneužívá ve svůj prospěch. Nejčastěji se ženy snaží svým těhotenstvím udržet rozpadající se vztah nebo přimět partnera, aby je neopouštěl. V mnoha směrech lze tedy muže v tomto směru považovat za oběť, jehož jedinou šancí je zavčas převzít zodpovědnost za své sexuální chování.

Důvodů pro odkládání mateřství může v ženském životě existovat více. Například se rozhodnou být bezdětné a na poslední chvíli své rozhodnutí změní. Velmi často však ženy činí rozhodnutí, zda mít, či nemít děti, mnohem dříve a většinou ho dodrží. Mnoho žen, které mateřství odkládá záměrně, skutečně plánuje mít děti, ale až ve vhodnou dobu. Jedním z důvodů bývá dosažení emocionální jistoty a připravenosti, dále je to životní profese a potřeba finanční jistoty. Většinou je to až pocit tlaku biologických hodin, který tyto ženy přiměje ke snaze otěhotnět.

V druhém případě nejde o záměrné rozhodnutí, ale o zdravotní nebo životní okolnosti. Jak již bylo zmiňováno, mnoho žen potká vhodného partnera až v pozdějším věku nebo má potíže s početím a udržením těhotenství. Problémy

¹⁰⁰ SOBOTKOVÁ, I.: Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. s. 113

¹⁰¹ Tamtéž s. 113-114

s otěhotněním se staly jedním z největších strašáků moderní společnosti, který silně ovlivňuje mnohá manželství a rodiny.

5.3 NEDOBROVOLNÁ BEZDĚTNOST – PROBLÉM DNEŠKA

Rodičovství je pro většinu lidí jednou z očekávaných součástí života a mnoho z nich ho považuje za svůj životní úkol. Podle statistik má dnes v České republice 15 – 20% párů problémy s otěhotněním. Kolem 1000 dětí ročně se narodí díky metodám asistované reprodukce a kolem 500 dětí je adoptováno, převážně bezdětnými páry.¹⁰²

Zda je tento problém spojen pouze se současnou společností nebo již trápil generace před námi není odborně ověřeno, v posledních desetiletích se ovšem stal jevem velice závažným, jak psychosociálně, tak i ekonomicky a politicky. Moderní medicína sice nabízí velkou šanci na vyléčení, ovšem je velmi fyzicky, psychicky, časově i finančně náročná. A přesto jen 50% všech párů, které vyhledají pomoc specialistů se do dvou či tří let dočká vytouženého dítěte.¹⁰³

Ještě v šedesátých letech minulého století byly za možné determinanty neplodnosti považovány především psychogenní faktory. Dnes je za největší příčinu neplodnosti považován nezdravý životní styl a stresující životní okolnosti, které mnohdy zapříčiní i zdravotní problémy. Nelze ovšem opomíjet i vrozené tělesné vady. U žen mezi ně patří především poškození nebo ucpání vejcovodů, hormonální problémy nebo problémy s uhnízděním vajíčka, u mužů je to pak pokles kvality spermatu, příliš málo spermií nebo jejich špatná pohyblivost.

Problém neplodnosti se neustále zhoršuje. Velkým problémem je již zmiňované odkládání mateřství, které s každým přibývajícím rokem ženy snižuje pravděpodobnost na úspěšné otěhotnění. Ve 35 letech je šance na otěhotnění poloviční než u ženy mladší 30 let. Za další důvod zhoršování plodnosti lidské populace je považováno zhoršující se životní prostředí, ve kterém žijeme, i styl

¹⁰² KONEČNÁ, H.: Nedobrovolná bezdětnost: naléhavý problém dneška. In: *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 148

¹⁰³ SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 120

osobního života, jaký vedeme. Za největší dopady špatného životního prostředí jsou považovány rakovina a snížená kvalita spermatu. Dalšími faktory ovlivňujícími plodnost jsou stres, konzumace alkoholu, kávy a cigaret a nadměrné užívání léků a drog. Podle některých odborníků může za sníženou mužskou plodnost i těsné spodní prádlo, které je dnes tak oblíbené.¹⁰⁴

Přesná čísla neplodných párů je velmi obtížné zjistit, protože mnohé z nich nikdy nevyhledají odbornou pomoc. Tato skutečnost je velmi smutná především z toho důvodu, že převážná většina problémů s plodností se dá v dnešní době víceméně úspěšně léčit.

Neúspěšnost početí také silně narušuje psychickou stabilitu člověka a jeho životní pohodu. Rodičovství je chápáno jako jakási morální povinnost, očekává se, že se páru narodí děti. Pokud toto očekávání není naplněno, pár se začne potýkat s negativní změnou sebepojetí, výsledkem bývá narušení sebeúcty. Nejčastěji se problém neplodnosti týká jen jednoho z páru a tento problém se stává těžkou zkouškou pevnosti vztahu. Neplodné páry se velmi často rozcházejí, neplodná manželství rozvádějí. Důvodem je touha zdravého člověka po vlastním dítěti. Ve vztahu s neplodným člověkem tato možnost nikdy nenastane. Druhou variantou je adopce, která je ovšem v našich podmínkách velmi složitým byrokratickým procesem, který mnoho párů není ochotno absolvovat nebo se není schopno smířit s představou, že vychovává cizí dítě a dá tak přednost celoživotní bezdětnosti.

Je zajímavé, že se problém zvyšující se neplodnosti týká pouze vyspělých zemí západního světa. Země rozvojové si i nadále drží největší porodnost na celém světě. Největší roli v této rozdílné situaci hraje již zmiňovaný životní styl, který se v západních zemích za několik posledních desetiletí opravdu výrazně změnil. Pokud bude současný trend pokračovat, může se skutečně stát, že západní civilizace budou čelit hroící krizi prostého vymření. Problém ovšem není pouze v růstu neplodnosti, ale i ve snížené porodnosti, odkládání mateřství a velmi čtené potratovosti.

¹⁰⁴ Podle Světové zdravotnické organizace se stala zvyšující se lidská neplodnost jedním z největších problémů dnešního světa a je potřeba najít jeho úspěšné řešení dříve, než se situace stane neúnosnou.

5.4 PORODNOST A POTRATOVOST V ZÁPADNÍCH POPULACÍCH

Po druhé světové válce se téměř všechny evropské země vyznačovaly stejnými rodinnými formami i reprodukčním chováním. 90 – 95% lidí vstupovalo do manželství a rodiny měly nejčastěji 2 – 3 děti. V polovině šedesátých let se sňatečnost i porodnost výrazně snížily a vzrostl podíl dětí narozených mimo manželství. Bezdětnost začala být společností tolerována. Zároveň vzrostly rozdíly mezi jednotlivými evropskými zeměmi. Především mezi zeměmi západu, které brzy změnilly své modely tradiční rodiny a zeměmi východní Evropy, které si poválečný model rodiny udržely až do devadesátých let.¹⁰⁵

V posledním desetiletí je společným znakem všech evropských zemí stagnace růstu obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že se v těchto zemích snižuje míra úmrtnosti a stále více lidí se dožívá vysokého věku, je tato stagnace způsobena dlouhodobou nízkou porodností. Příčin je mnoho, především je to však poválečný hospodářský vzestup těchto zemí a výrazný rozvoj demokracie. Také vzrostla vzdělanost mužů i žen, což výrazně pozměnilo jejich životní filozofii a hodnotovou orientaci. Otevřely se nové životní šance, zvýšila se hodnota osobní svobody a nezávislosti a západní svět se stal názorově i ideologicky pluralitním.¹⁰⁶

Důraz na jednotlivce a jeho svobodu ve vztahu dvou osob vedl k novým reprodukčním a partnerským strategiím – k růstu nesezdaných soužití, vyššímu počtu dětí narozených mimo manželství, k rodinám s jedním dítětem, tolerantnosti k chtěné bezdětnosti a celkovému omezování počtu narozených dětí. Nejnižší porodnost v západní Evropě vykazují např. Itálie a Španělsko, kde úhrnná porodnost klesla až na 1,2 dětí na ženu,¹⁰⁷ naopak relativně vyšší porodnost lze nalézt v Norsku, Nizozemí či Dánsku, kde se rodí 1,6 – 1,8 dětí na ženu.¹⁰⁸

Celkově lze říci, že u zemí, kde zatím není stabilní ekonomický potenciál, je porodnost nižší než u zemí se stabilní ekonomikou, které již delší dobu lze považovat

¹⁰⁵ RYCHTAŘÍKOVÁ, J.: Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 107

¹⁰⁶ MOŽNÝ, I., RABUŠIC, L.: Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima. In: *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998*. Praha: Academia, 1998. s. 106-107

¹⁰⁷ Viz příloha č. 3

¹⁰⁸ MOŽNÝ, I., RABUŠIC, L.: Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima. In: *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998*. Praha: Academia, 1998. s. 108

za země bohatší. Pokud by tato teorie byla skutečně pravdivá, měla by se celková porodnost evropských zemí, převážně zemí východní Evropy, postupně zvyšovat s tím, jak se bude zvyšovat ekonomická síla těchto zemí. To je ovšem proces dlouhotrvající a nejistý.

Západní společnosti jsou v současné době podrobovány četným výzkumům v oblasti porodnosti, potratovosti i v oblasti názorů na manželský život ve spojení s dětmi. Velmi zajímavá je skutečnost, že velký podíl mladých lidí z evropských zemí nemá vytvořenou představu, kolik dětí ve svém životě chce. Pokud představu vytvořenou mají, obvykle je vyšší než úhrnná plodnost dané země. Nejvíce dětí plánují Švédky (2,6), nejméně Rakušanky (1,9). Češky plánují 2,0 dětí. Relativně nízká je plánovaná bezdětnost mezi mladými lidmi – zhruba do 5% respondentů. Výjimku tvoří obyvatelé Belgie, kde dítě nechce 16% žen ¹⁰⁹

Téměř ve všech evropských zemích dnes převažuje model rodiny se dvěma dětmi. V některých zemích tyto rodiny tvoří naprostou většinu, jinde nejsou tak dominantní. Například ve Švýcarsku a Nizozemí je zhruba jedna pětina žen bezdětných, stejný podíl tvoří rodiny se třemi nebo více dětmi. Naopak Francie a Polsko se vyznačují relativně velkými rodinami. Každá osmá žena má čtyři nebo více dětí, dvě pětiny žen má tři a více dětí. Jen jedna třetina žen má děti dvě. V těchto zemích je také vysoký podíl žen s jedním dítětem. Uvedená charakteristika naznačuje, že ženy v těchto zemích chtějí buď velkou rodinu nebo jen jedno dítě. ¹¹⁰

Co se týče samotné porodnosti, byla do roku 2001 v České republice na úrovni zhruba 90 tisíc dětí ročně. Od tohoto roku se postupně zvyšuje, což je způsobeno nástupem silných populačních ročníků z let 1973 – 1977. S ústupem těchto ročníků se předpokládá opětovné snížení porodnosti a návrat k modelu z let devadesátých. Tehdy nejvýrazněji klesla porodnost žen do dvaceti let, naopak porodnost žen starších 25 let se od této doby neustále mírně zvyšuje. Česká republika je ve všech těchto charakteristikách na úrovni ostatních evropských zemí, což lze říci i o charakteristikách souvisejících s potraty.

¹⁰⁹ RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D.: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. s. 67

¹¹⁰ RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D.: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. s. 60

Možný uvádí, že od roku 1957, kdy bylo legalizováno umělé přerušení těhotenství, došlo u nás zhruba ke třem milionům nechtěných otěhotnění ukončených potratem, což je číslo opravdu veliké. V roce 1989 odpovídalo 87 potratů na 100 živě narozených dětí. V devadesátých letech se počet potratů začal výrazně snižovat až na necelých 40 tisíc v roce 2006, což je téměř o 84 tisíc potratů méně než v roce 1990. Pro ukončení těhotenství se nejčastěji rozhodnou ženy mezi dvacátým sedmým a třicátým rokem života, pro ženy pod 18 let připadá 16 potratů na tisíc žen. Více než polovina potratů připadá na vdané ženy, třetina je prováděna na žádost svobodných žen a zbytek připadá na rozvedené ženy a vdovy. Zarážející je i číslo, které vyjadřuje, kolikrát žena podstoupí potrat. Téměř 26% potratů bylo pro stejnou ženu druhých, 3% byla u stejné ženy potratem pátým nebo vyšším v pořadí.¹¹¹

Jedním z nejčastějších důvodů potratu jsou zdravotní komplikace matky nebo nezdravý vývoj plodu. Relativně rozšířené jsou i potraty z důvodu nechtěného otěhotnění nebo špatné ekonomické situace matky nebo celé rodiny. Dostupnost ukončení těhotenství v současné době snížila počet potratů prováděných pokoutně, čímž se vyznačovala doba do r. 1989. Mnoha dětem zachránily život i tzv. baby boxy, do kterých může matka odložit nechtěné dítě.

*„V úrovni potratovosti se situace v České republice sice blíží vyspělým západním zemím, nicméně některé patologické rysy z období předchozího režimu stále přetrvávají.“*¹¹² Mezi tyto jevy patří například vyšší potratovost vdaných žen a žen ve středním věku či opakovaná potratovost. Průměr v zemích Evropské Unie činí 19 potratů na 100 narozených dětí, v USA je to 39 potratů, v Nizozemsku například jen 12. Naopak země východní Evropy vykazují naprosto opačné charakteristiky. Například v Rusku v roce 1999 připadalo na 100 narozených dětí 170 potratů, v Estonsku 116, v Rumunsku 111. V posledních letech se zde situace zlepšila, ne však nějak výrazněji.¹¹³ Zdejší vysokou potratovost lze přičítat především následkům bývalých režimů, které znehodnotily význam rodiny a neumožnily ekonomický vývoj těchto zemí. Složitá ekonomická situace rodin často nutí matky k ukončení těhotenství mnohem častěji, než je to ve vyspělejších zemích.

¹¹¹ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.30-31

¹¹² *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 24

¹¹³ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s. 32-33

Manželství v současné době prochází jakýmsi obdobím své reprodukční krize. Individualizovaná společnost se dnes snaží klást důraz především na osobní hodnoty člověka a upřednostňuje osobní hodnoty každého jednotlivce. To staví děti – jak narozené, tak i nenarozené – do mnohem složitější pozice, než v jaké byly v dobách dřívějších. K tomu, aby jim byl umožněn plnohodnotný život je rodiče skutečně musejí chtít a musí v nich vidět budoucnost svou i budoucnost celého národa.

6 MANŽELSTVÍ A ROZVOD

Manželství je sociální institucí, která je založena na vztahu dvou lidí, kteří jsou oba jedineční a jsou charakterističtí svými vlastnostmi, hodnotami i návyky. Smyslem manželství je tyto dva lidi spojit a umožnit jim společné soužití, které by se mělo zakládat na vzájemné toleranci a ochotě spolupráce vedoucí k plnohodnotnému vztahu a funkční rodině. Je tedy zřejmé, že si oba partneři musí ve všech směrech vyhovovat, aby byli schopni fungujícího a šťastného vztahu.

Právě rozdíly v osobních vlastnostech, v hodnotovém žebříčku i v celkovém přístupu k životu jsou obvyklými důvody k manželským sporům, které v současné společnosti velice často končí ukončením manželství, tedy rozvodem. Společnost posledních zhruba 30 let vytvořila z rozvodu akt relativně jednoduchý a umožnila ho vykonat z víceméně malicherných důvodů. Je to poprvé v křesťanské historii, kdy je ukončení posvátné instituce manželství tak snadné a časté, že se nad tím již sama společnost ani nepozastavuje. Poprvé mají i ženy stejná práva při rozvodu jako muži a hojně jich využívají. Rozvod již více není tím neodpuštělným aktem, který byl společností veřejně odsuzován.

Podívejme se tedy na problematiku související s rozvody blíže.

6.1 FUNKČNÍ A DISFUNKČNÍ PARTNERSKÉ VZTAHY

Partnerské soužití je svazkem relativně složitým a fungujícím na nejednoduchých principech mezilidských vztahů. Existuje celá řada teorií manželství a rodiny, které se snaží popsat typy partnerských svazků z hlediska vnitřních vztahů a interakcí mezi partnery. Nemalá část současných manželství je alespoň v některé oblasti považována za nefunkční, což se projevuje výrazně zvýšenou rozvodovostí.

Velice zajímavé členění manželských vztahů a interakcí vytvořila Margaret Meadová,¹¹⁴ která tím umožnila snazší náhled na manželské soužití a umožnila jeho detailnější diagnostiku v moderní společnosti.

Podle vzájemných vztahů v manželství rozeznáváme:

¹¹⁴ PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. s. 65

- *Manželství navyklá na konflikt* – zprvu se partnerská dvojice může navenek jevit jako přátelská a bez konfliktu, brzy se však objeví hluboké napětí a množství konfliktů, které přetrvávají dlouhá léta, často celý život. Děti jsou si obvykle vědomy konfliktů, i když to rodiče často popírají.
- *Devitalizovaná manželství* – v počátcích vztahu do sebe byli manželé hluboce zamilováni a trávili veškerý volný čas společně, jejich láska však postupem času zmizela a nyní spolu tráví co nejméně času a každý má své vlastní aktivity. Postoje partnerů k jejich situaci mohou být dvojí – buď se nedá nic dělat, protože tak to v životě chodí, nebo jim soužití zcela nevyhovuje a nechtějí tak již dále žít.
- *Pasivně sourodá manželství* – jedná se o stejný stav jako u předchozí varianty s tím rozdílem, že manželství bylo pasivní a umrtvené již od počátku. Zájmy partnerů mohou být podobné či stejné, ale každý si je raději realizuje v jiném prostředí a s jinými lidmi než s partnerem. V některých případech mohou lidé vyjadřovat i spokojenost s tím, jak to v manželství je.
- *Vitální a totální manželství* – tyto dva typy manželství lze na rozdíl od těch předchozích považovat za zcela funkční. Manželské vztahy zde mají prioritu před ostatními vztahy či hodnotami. Oba partneři s radostí vykonávají co nejvíce aktivit společně a snaží se každou volnou chvíli trávit s partnerem. V totální variantě manželé často považují své vztahy za lepší než na začátku vztahu a jeden na druhého nemá žádné požadavky či nároky, a rovněž oba nepožadují nic od vnějšího světa.

Podle typů interakcí rozeznáváme manželství:

- *Komplementární* – partneři si v tomto typu manželství nejčastěji vyměňují protikladné vzorky chování. Pokud je jeden veselý, druhý je rozladěný až depresivní; pokud je jeden dominantní, druhý je submisivní; pokud si chce jeden povídat, druhý mlčí. Takovéto interakce jsou silně dysfunkční.
- *Symetrické* – partneři si vyměňují stejná chování – je-li jeden rozzlobený, je druhý také; pasivita jednoho vyvolává či posiluje pasivitu druhého. V řadě oblastí bývají tito partneři velmi soutěživí.

- *Paralelní* – partneři si dokáží vyměňovat stejné i odlišné vzorky chování, záleží především na situaci i kontextu.¹¹⁵

Toto rozdělení manželských svazků je sice pojímáno spíše z psychologického hlediska, je však zároveň velmi cenné i pro pochopení dysfunkčních manželství ze sociologické perspektivy. Manželství v moderní společnosti by především mělo být svazkem dvou rovnocenných partnerů, kteří mají podobné charakterové vlastnosti, podobné koníčky a hodnotovou orientaci, mají stejné názory na věci týkající se rodinných financí, prací v domácnosti a péče o děti. Velice často mají podobné vzdělání a pochází ze stejné společenské vrstvy. Pokud splní všechny tyto podmínky, mají větší šanci v manželství šťastně setrvat, než páry, které je nesplní. Ovšem ani dokonalá souhra partnerů nezaručuje trvalost manželského svazku, který je dnes velice složitý a jeho vývoj nepředvídatelný. Proto i mnoho párů považovaných za ideální končí svá manželství rozvodem.

6.2 ROZVOD

6.2.1 Historie rozvodu

Různé společnosti se od sebe dosti liší ve vymezení toho, co všechno má, či musí člověk v manželství snášet, než může začít hledat formální řešení svých manželských problémů. Každá společnost také nabízí odlišná sociálně a právně přijatelná řešení už nepříjemných situací.

Velká proměnlivost norem a vzorců chování souvisejících s rozvodem je doložena i historicky, kdy se každá historická etapa vyznačovala rozdílným hodnocením manželské instituce. Obvykle byly ženy postihovány mnohem přísněji než muži, pokud překročily společenské normy, zejména co se týče nevěry. V takovém případě bylo podle Starého zákona manželství zrušeno ukamenováním ženy, což v některých islámských kulturách přetrvalo dodnes. Mírnějším řešením je prodej nebo postoupení ženy jinému muži či její zapuzení. V některých kulturách

¹¹⁵ PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. s. 65-70

může i žena zapudit muže, ale o tom, že by se dal muž prodat, neexistuje žádné svědectví.¹¹⁶

Ve většině kultur jsou ovšem podmínky zániku manželství přísně vymezeny a rozchod páru je formalizován v platném právu, ať už zvykovém, nebo později psaném. Po řadu století bylo manželství v západních společnostech považováno za prakticky nezrušitelné a rozvod byl povolen jen ve výjimečných případech. Dnes je rozvod jediným právním prostředkem zániku manželství za života obou partnerů a země, které rozvod nepovolují, jsou v západním světě naprostými výjimkami.¹¹⁷

Pokud se zaměříme na historii rozvodu ve 20. století, zjistíme, že téměř ve všech průmyslových zemích existoval až do poloviny 60. let rozvod na základě žaloby. Aby se jeden z partnerů domohl rozvodu, musel toho druhého žalovat, např. pro kruté zacházení, nevěru, nebo opuštění partnera. První rozvody po vzájemné dohodě se objevily v právním řádu několika zemí až v 60. letech a postupně se rozšířily v mnoha západních zemích.¹¹⁸

Od tohoto okamžiku počty rozvodů v západních společnostech začaly postupně narůstat. Mezi lety 1960 a 1980 se průměrná rozvodovost v Evropě více než zdvojnásobila. Od roku 1980 se sice rozvodovost poněkud stabilizovala, ale ve srovnání s kterýmkoli předchozím obdobím zůstává nadále velice vysoká.¹¹⁹

V současné době se rozvádí obrovské procento manželství, protože lidé často ztratili touhu o svůj vztah bojovat a zlepšit ho a raději volí cestu rozvodu a nalezení nového, vhodnějšího partnera. Rozvod však není jediným možným ukončením manželství. Manželství také může být prohlášeno za neplatné od samého svého počátku a dokonce je to jeden z nejstarších způsobů zániku manželství.

Právo katolické církve, jež u nás po staletí vytvářelo dominantní právní rámec manželství a rodinného chování, je orientováno na stabilitu a posvátnost manželského svazku. Opírá se o Boží vůli, která říká, že co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Je tedy samozřejmé, že rozvod manželství nemohla církev nikdy připustit. Principiální nerozlučitelnost manželství byla však v katolickém právu obcházena institucí neplatnosti manželství a institucí rozvodu od stolu a lože. Neplatným mohlo

¹¹⁶ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 204

¹¹⁷ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 164

¹¹⁸ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 164

¹¹⁹ GOODY, J.: *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, 2006. s.181-182

být manželství prohlášeno z mnoha příčin. Za od počátku neplatné bylo považováno manželství, v němž mezi manželi dosud nedošlo k souloži. Neplatným činily manželství i zjištěné překážky platnosti, jako trvajících jiný svazek manželský, impotence muže, příbuzenství v přímé linii prvního stupně, zabití předešlého manžela atd. Tzv. rozvod od stolu a lože pak legalizoval skutečnost, že spolu manželé přestali žít a zahrnoval opatření o výživném, zprošťoval od manželských povinností a povoloval oddělené bydliště. Manželský svazek jako takový však po tomto rozvodu i nadále trval. Podstatné bylo, že tento rozvod předpokládal sexuální abstinenci rozvedených a samozřejmě neumožňoval ani možnost nového sňatku a založení rodiny. Nový sňatek umožňovala pouze rozluka, jež měla právní důsledky obdobné dnešnímu rozvodu. Ta však byla povolována zcela výjimečně a zpočátku pouze papežem.¹²⁰

Již v 19. století nemožnost uzavřít nový sňatek a zejména nemožnost legalizovat rodičovství v novém svazku působily v dynamizující se společnosti značné potíže. Církev stále doufala, že konzervativní rodinné zákonodárství zabrání morálnímu úpadku společnosti, ale opak byl pravdou. Mnoho lidí raději odcházelo z církve a uzavíralo civilní sňatky.¹²¹ Počet rozvrácených manželství rostl a sociální neudržitelnost rozvodu bez možnosti uzavřít nový sňatek se stávala stále zřejmější. Již v roce 1919 byl na našem území přijat zákon, který podstatně liberalizoval možnosti rozluky, a tím i opětovného manželství. Mezi důvody pro rozluku zahrnul i zlomyslné opuštění, zlé nakládání a vzájemný nepřekonatelný odpor. Poslední uvedený důvod dával soudu možnost vzít v úvahu subjektivní vůli zúčastněných, ovšem za nutné podpory důkazu.¹²²

Současný právní řád je v regulaci zániku manželství mnohem liberálnější, než byly a jsou normy katolického církevního práva. Rozvedení lidé mohou bez problémů uzavírat nové sňatky, nevěra již není právním důvodem k rozvodu a zákon připouští rozvod na návrh jedné strany i proti odporu strany druhé. Stále se však

¹²⁰ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 204-207

¹²¹ Občanský sňatek byl uznáván od roku 1656 v Holandsku a od roku 1653 v Anglii. Roku 1790 dekrety Ústavodárského shromáždění Velké francouzské revoluce nahradily kanonické právo právem civilním, v němž bylo manželství prohlášeno za civilní občanskou smlouvu. Stát se tím vzdal zasahování do vnitřních věcí manželství. Toto radikální uvolnění pravidel manželského soužití však nemělo v tehdejší Evropě velkou naději na rozšíření. I tam, kde bylo zavedeno, bylo v následujících letech mnohokrát pozměňováno i omezováno.

¹²² MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 204-207

v současné společnosti předpokládá, že je manželství institucí uzavíranou s vidinou co nejdelší trvalosti. Soud tedy smí přistoupit ke zrušení manželství jen ve společensky odůvodněných případech, kdy již instituce manželství není schopna plnit svůj společenský účel, jímž je založení rodiny a následná výchova dětí a péče o ně a vytváření zdravého rodinného prostředí, v němž si manželé vzájemně pomáhají a podporují se. Příčiny rozvratu mohou spočívat v chování partnerů, ale mohou mít i objektivní povahu, např. je to neplodnost jednoho z partnerů, impotence nebo závažná choroba.

Nezpochybnitelným faktem je, že počty rozvodů v současné společnosti výrazně rostou a jednou z mnoha příčin tohoto jevu může být i skutečnost, že dnešní manželství může být opravdu jednoduše a z mnoha dříve nemyslitelných příčin ukončeno.

6.2.2 Rozvodovost v západních populacích

Rozvodovost udává podíl manželství končících rozvodem. Velké procento mladých lidí si dnes hledá partnera s vědomím, že rozvodovost je skutečně vysoká, ovšem se stejným vědomím do vztahu vstupovaly již předchozí generace. V západních populacích v posledních desetiletích počet rozvodů stoupá, ovšem vývoj v posledních letech naznačuje, že růst již vyčerpal svou dynamiku a situace se znovu ustaluje, leč na nové, vysoké hladině.¹²³

V současné společnosti, ve které výrazně stoupá počet celoživotně nesezdaných lidí žijících v neformálních svazcích, se dá očekávat, že rozvodovost začne pomalu klesat. Neznamená to však, že bude klesat počet rozvodů na uzavřená manželství. Ještě do počátku 20. století zůstávalo v populaci jen zhruba 12 až 20% lidí celoživotně neprovdaných. Když prudký růst životní úrovně odstranil bariéry, které znemožňovaly lidem bez prostředků sňatek a založení rodiny, stal se sňatek dostupným pro každého. V 50. letech poklesl v USA podíl celoživotně svobodných na 5%, v Československu do manželství v 70. letech vstupovalo 95% svobodných mužů a 97% svobodných žen. Podle Možného tehdy sňatečnost daleko překročila své

¹²³ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 209

limity, když uvážíme, že více než 3% populace tvoří homosexuálové, 3% lidé mentálně retardovaní a téměř 6% jsou lidé chronicky nemocní nebo fyzicky handicapovaní natolik, že manželský život přesahuje jejich síly. Pod společenským tlakem v této době do manželství vstupovali i lidé, jimž pro něj chyběly základní předpoklady. Jejich manželství se ovšem brzy rozpadala – vysoká sňatečnost zvyšovala i míru rozvodovosti.¹²⁴

Česká republika patří v rámci Evropy mezi země s vysokou úrovní rozvodovosti, jako jsou skandinávské země, Rusko, Velká Británie či Německo. Vzestupný trend rozvodovosti na našem území započal již po druhé světové válce a pokračuje dodnes. V devadesátých letech se v ČR úhrnná míra rozvodovosti pohybovala zhruba mezi 38 – 42%. K přechodnému snížení počtu rozvodů došlo pouze v roce 1999, kdy se projevila novela zákona o rodině z roku 1998, která se dotkla především rozvodů manželství s nezletilými dětmi. Podle této právní úpravy může být manželství rozvedeno až v okamžiku, kdy je vyřešena situace nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.¹²⁵

Od roku 2000 se počty rozvodů opět zvyšovaly, až se dostaly na číslo 35 683 v roce 2006.¹²⁶

Nejčastěji se rozvádějí mladí lidé, kteří zřejmě do manželství vstoupili bez rozmyslu a velmi brzy po začátku vztahu. Nejvyšší rozvodovost tedy panuje ve věkové kategorii 20-29 let, což znamená, že podstatná část z rozvádějících se manželství připadá na manželství, která netrvala dlouho. Za nejkritičtější jsou považovány třetí a čtvrtý rok po uzavření sňatku.¹²⁷

Rozvádějí se ovšem i manželství po mnoha letech trvání. Téměř 10% rozvodů připadá na manželství, jež trvala dvacet pět nebo více let, skoro pětina rozvodů jsou rozvody manželství starších dvaceti let. Průměrná doba trvání rozváděného manželství je u nás dvanáct let. Zároveň jsou navrhovatelkami rozvodu častěji ženy, zhruba v 65% případech. Neznamená to, že by ženy měly menší zájem na pevnosti manželského svazku, spíše je to výrazem toho, že neplní-li manželství své základní

¹²⁴ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 209

¹²⁵ *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 26

¹²⁶ *Demografická ročenka České republiky 2006* [online]. c27.11.2007, [cit. 2008-04-26]. <<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4019-07>>

¹²⁷ *Česká rodina v transformaci: Stratifikace, dělbá rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998. s. 55

funkce, žena má častěji zájem vztah ukončit. Mezi hlavní příčiny rozvodu manželství patří zejména rozdílnost povah, názorů a zájmů, na straně muže pak jde často o nevěru a alkoholismus, na straně ženy je to také nevěra a dále neuvážený sňatek.¹²⁸

Úroveň rozvodovosti je také silně ovlivněna vzděláním manželů. U párů, kde oba mají základní nebo střední vzdělání bez maturity, připadne asi 78 rozvodů na 100 sňatků, u vysokoškolsky vzdělaných párů je to zhruba 37 rozvodů. Velkou roli při rozvodu hraje i fakt, zda má pár děti či nemá. Dvě třetiny z rozváděných manželství jsou manželství s nezletilými dětmi, u zhruba 37% párů je to jedno dítě, u 24% párů jsou to dvě děti. V naprosté většině případů jsou po rozvodu děti svěřeny do péče matky.¹²⁹

Jak již bylo řečeno, patří Česká republika k zemím s vyšší rozvodovostí, což nás v této oblasti přibližuje k zemím západní Evropy, kde se rozvádí zhruba stejné procento populace jako u nás.¹³⁰ Naopak k zemím s nejnižší rozvodovostí patří země východní a jižní Evropy, jako Bulharsko, Řecko, Itálie a Polsko.¹³¹

6.2.3 Nejčastější předpoklady a příčiny rozvodů

Podle Giddense přibývá v současné společnosti rozvodů kvůli příčinám souvisejícím s širšími sociálními změnami. Instrukce manželství se v moderní společnosti změnila ze slibu věrnosti před Bohem ve sňatek jako občanskou smlouvu, jejíž platnost nebo zrušení je v kompetenci zúčastněných stran. Manželství již dnes příliš nesouvisí s potřebou předávat majetek a status z generace na generaci, a s rostoucí nezávislostí žen ztrácí manželství také svou někdejší úlohu nutného ekonomického partnerství. Celkově větší prosperita společnosti je příslibem toho, že v případě rozvodu mohou oba partneři snáze vytvořit samostatnou domácnost, než tomu bylo v minulosti. Dalším významným faktorem je rostoucí tendence k hodnocení manželství podle míry osobního uspokojení, které jedinci poskytuje.

¹²⁸ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.45

¹²⁹ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. s.45-47

¹³⁰ Viz příloha č. 4

¹³¹ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 164

Stoupající počet rozvodů tedy nemusí znamenat nespokojenost se samotnou institucí manželství, ale spíše snahu o dosažení hodnotného a smysluplného vztahu.¹³²

Existují určité předpoklady rozvodu, které významně zvyšují možnost budoucího rozvodu páru. Nejčastějšími předpoklady rozvodů jsou tedy:

Socioekonomický status - nejčastěji se sem řadí vzdělání, povolání a příjem. Ještě do padesátých let bylo rozšířené tvrzení, že se nejčastěji rozvádějí lidé z vyšších tříd. Následné výzkumy však prokázaly, že je tomu právě naopak a nejčastěji se rozvádějí páry ze středních a nižších vrstev. Současný všeobecný růst rozvodovosti ovšem znamená, že rozvodové chování všech tříd se postupně sjednocuje.

Všeobecně lze říci, že lidé s vyšším vzděláním a socioekonomickým statusem se rozvádějí méně, než lidé se vzděláním nižším. Tito lidé také vstupují do manželství ve vyšším věku a obvykle ekonomicky zabezpečeni. Svého partnera si vybírají ze stejné sociální vrstvy a před uzavřením manželství detailně promýšlí všechna pro a proti tohoto svazku.

Co se týče příjmu, je stabilita manželova příjmu pro stabilitu manželství důležitější než jeho výše. Složitý vliv na instituci manželství má poměr příjmu muže a ženy. Čím více přispívá žena do rodinného rozpočtu, tím je manželství stabilnější, protože lépe situovaná manželství se méně rozpadají. Ovšem čím vyšší má žena příjem, tím je zároveň na muži nezávislejší, a to zvyšuje pravděpodobnost rozvodu. Lze tedy říci, že ideální situace pro mnohé páry nastává tehdy, když je ženin příjem vysoký, ale nedosahuje výše mužova příjmu.¹³³

Věk vstupu do manželství – obecně platí, že manželství uzavřené ve velmi nízkém věku obou partnerů se rozpadá častěji a mnohem rychleji, než manželství uzavřená ve věku vyšším. Sňatek uzavřený před dosažením 19 let je nejsilnějším předpokladem neúspěšnosti manželství. Zároveň bývá velká většina mladých nevěst v době sňatku těhotná, což také zvyšuje pravděpodobnost nestability svazku. Podle výzkumů se polovina manželství uzavíraných těhotnými nevěstami do pěti let rozpadá. V dnešní moderní společnosti se však počet těhotných mladých nevěst

¹³² GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 165

¹³³ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 220-221

výrazně snížil, i díky rozvinuté možnosti antikoncepce. Poklesl i podíl dětí narozených do devíti měsíců před sňatkem, tedy početí legitimizovaných sňatkem.¹³⁴

Sňatek ve velmi mladém věku také u většiny lidí zapříčiní problémy v budoucím profesním životě, protože tito lidé často dokončí maximálně střední školu, někteří se tak daleko ani nedostanou. Posléze mají problém s nalezením odpovídajícího zaměstnání, které by jim umožnilo zabezpečit rodinu a tím se dostáváme zpět k důležitosti socioekonomického statusu uvedeného v předchozím bodě.

Mladí manželé jsou také obvykle mentálně a osobnostně nevyzrálí a mají v manželství nepřiměřená očekávání. Často se brzkým sňatkem snaží osamostatnit od rodičů a osvobodit se z jejich péče, jenže ekonomická situace jim osamostatnění plně nedovoluje a tyto páry zůstávají i nadále silně závislé na rodičích, což výrazně ztěžuje jejich vzájemnou adaptaci.¹³⁵

Děti – dá se říci, že pro instituci manželství platí pravidlo, že děti drží manželství pohromadě. Bezdětná manželství se mnohem snáze rozvádějí, protože oba partneři mezi sebou nic nespojuje. Naopak manželství se třemi a více dětmi se rozvádějí výrazně méně.¹³⁶

Podle Možného nelze nalézt vztah mezi počtem dětí a manželskou spokojeností či štěstím. I méně šťastná manželství často trvají kvůli dětem, za čímž lze hledat i ekonomické důvody. Žena se třemi dětmi snese kvůli udržení vztahu víc, protože ví, jak je pro ní manželův příjem důležitý pro udržení přijatelné životní úrovně její, i jejích dětí. Rozvedená žena se třemi dětmi má menší naději na znovuprovdání, a též rozvedení muži s dětmi jsou na sňatkovém trhu méně žádáni. Přesto však vysoký podíl z rozvádějících se párů děti má a počet dětí, které mají zkušenost s rozvodem rodičů neustále stoupá.¹³⁷

Doba trvání manželství – podle statistik se nejvíce manželství rozvádí ve třetím až pátém roce svého trvání. Pak pravděpodobnost rozvodu klesá, aby znovu stoupla po

¹³⁴ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 221

¹³⁵ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 221-222

¹³⁶ PETROVÁ, I.: *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. s. 22-23

¹³⁷ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 223

deseti až dvanácti letech od sňatku. Pokud manželství překoná i toto období, dá se předpokládat, že bude trvat dál.¹³⁸

Příčiny rozvodu jsou u každého manželství jiné, přesto se podařilo v současné společnosti vytvořit jakýsi seznam těch nejčastějších.¹³⁹ Zpravidla se rozvádějí páry, které nejsou v manželství z jakéhokoli důvodu šťastné. Obvykle však rozvod iniciuje pouze jeden z partnerů, druhý je v manželství buď spokojený, nebo stále doufá, že se situace zlepší a rozvod nebude nutný.

Rozvod je krajním řešením manželské a partnerské krize, nicméně v západní společnosti tuto variantu mnoho párů volí. Nejčastější příčinou rozvodu je nevěra jednoho z partnerů, častěji muže. Dále jsou to důvody zásadní neshody a netolerance mezi partnery u nichž selhala vzájemná komunikace, alkoholismus jednoho z partnerů, případně egocentrismus jednoho z partnerů spojený s bezohledností, nezájmem o rodinu, agresí a žárlivostí. Jako příčiny rozvodu se často uvádí i odlišné povahy, odlišné zájmy a hodnoty. Je zřejmé, že jednotlivé důvody rozpadu manželství nepůsobí samostatně a nejspíše dochází k jejich kombinacím, které jsou mnohdy vnímány na obou zúčastněných stranách odlišně.¹⁴⁰

6.2.4 Důsledky rozvodu

Rozvod manželství, zvláště pak pokud se jedná o manželství s dětmi, není pro nikoho ze zúčastněných snadnou záležitostí. I v případě člověka, který rozvod inicioval, přináší tato situace velkou psychickou zátěž. Většina lidí totiž stále ještě do manželství vstupuje s tím, že bude trvat celý život, a jeho konec tedy znamená určité selhání.

Pro oba z rozvádějících se partnerů znamená rozvod nutnost najít si nový sociální svět, ve kterém bude žít, a zároveň potřebu vybudovat si novou identitu, která již není založená na tom, že je partnerem či partnerkou. Dochází k novému

¹³⁸ PETROVÁ, I.: *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. s. 22-23

¹³⁹ Viz příloha č. 5

¹⁴⁰ PETROVÁ, I.: *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. s. 22-23

uspořádání vztahů mezi přáteli a blízkými. Někdy je nutné si najít nové bydlení, najít si práci a kompletně přeorganizovat vztahy s dětmi. Rozvedený člověk si musí nalézt nový řád svého života. Pro toho, kdo rozvod inicioval jsou tyto změny o něco snadnější, protože již zřejmě o rozvodu nějakou dobu uvažoval a byl tak schopen se na změnu života připravit. Ten, pro koho je rozvod překvapením, musí řešit všechny problémy naráz a navíc je vystaven společenskému traumatu odmítnutí ze strany partnera.¹⁴¹

Jedním z důsledků rozvodu je následná ztížená ekonomická situace jednotlivce. Pro ženy obecně má rozvod větší ekonomické dopady než pro muže, protože péče o děti a o domácnost spočívá stále ve většině rodin na ženách a ty jsou nuceny svůj čas dělit mezi povinnosti profesního a rodinného života. Ženy pak obecně vynakládají menší investice do profesního života, tím pádem jejich zaměstnání nebývá prestižní a tak dobře placené jako zaměstnání muže. Během trvání manželství sice ženy mají přístup k příjmu manžela, ten ale rozvodem ztrácejí a často se tak ocitají v tíživé finanční situaci, hlavně pokud se musejí starat o děti. Žena je také na pracovním trhu oproti muži znevýhodněna¹⁴², což znesnadňuje nalezení lépe placeného zaměstnání. Výzkumy ukazují, že ženy rozvodem ekonomicky ztrácejí, zatímco muži postupem času na rozvodu vydělávají, i když mají nadále subjektivní dojem ekonomické ztráty. V důsledku toho se rozvedené matky s dětmi stávají skupinou obyvatelstva ohroženou nízkou životní úrovní, až chudobou. Zhruba polovina takovýchto žen se pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima.¹⁴³

Muži si oproti tomu ponechávají své pracovní postavení a často se ztrátou rodiny získávají větší časový prostor pro výraznější investice do své práce. Pokud nemají muži děti ve své péči, jsou povinni platit výživné, s čímž většina z nich nesouhlasí, hlavně v případě, kdy rozvod iniciovala žena.

Jedním z důsledků rozvodu je tak vznik neúplné rodiny rodiče a nezletilých dětí. Dnes v neúplné rodině žije každé páté dítě, což je číslo enormně vysoké

¹⁴¹ DUDOVÁ, R.: *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online].c2005, [cit. 2007-10-11]. <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>>

¹⁴² viz kapitola 5.1.

¹⁴³ DUDOVÁ, R.: *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online].c2005, [cit. 2007-10-11]. <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>>

a s růstem rozvodů a nesezdaných soužití zřejmě nadále poroste.¹⁴⁴ Podle Adolfa Guggenbühla-Craiga by však lidé v manželství neměli setrvávat jen kvůli dětem a neměli by na ně při myšlenkách na rozvod vůbec brát ohled. Vyrůstat v neupřímné a nefunkční rodině je totiž pro děti mnohem horší, než žít s jedním milujícím rodičem.¹⁴⁵

Děti bývají v naprosté většině případů svěřeny do péče matky, i přesto, že si jsou oba rodiče formálně rovni. Muži jsou v oblasti porozvodové péče o děti často znevýhodňováni, což je pravděpodobně důsledek toho, že v úplných rodinách jsou to většinou matky, které zastávají každodenní činnosti spojené s péčí o děti a tráví s dětmi mnohem více času. Soudci proto předpokládají, že po rozvodu bude matka schopna dítěti zajistit lepší péči než otec.

V posledních letech je v průměru 90% dětí svěřeno do výhradní péče matky a 8% dětí do výhradní péče otce. Zbytek připadá na svěřením jiné osobě a jen v minimální míře na svěřením do společné či střídavé péče. Toto výrazně jednostranné svěřování dětí matkám vyplývá z přetrvávajících stereotypů a představ o mateřské a otcovské roli. Mnoho mužů považuje tuto situaci za silně diskriminační, na druhou stranu je však nutné podotknout, že mnoho mužů nežádá o výhradní či střídavou péči, protože ani nevědí, že taková možnost existuje, nebo nevěří, že mají nějakou šanci uspět. Velké procento mužů, kteří o takovéto uspořádání výchovy požádají, u soudu uspěje, především proto, že se jedná o muže, kteří vědí, že mají vzhledem k okolnostem reálnou šanci dítě do vlastní péče získat.¹⁴⁶

Silně však převažují rodiny žen a dětí. Rostoucí počet rodin bez otců bývá označován za příčinu celé řady sociálních problémů současné společnosti, od stoupající zločinnosti až po obrovský růst výdajů za sociální dávky. Podle amerického autora D. Blankenhorna společnosti s vysokým počtem rozvodů hrozí nejen nedostatek otců, ale i ztráta otcovské role jako takové. Mnohé děti dnes vyrůstají bez otcovské autority, k níž by se mohly v případě potřeby obrátit, což může mít na děti negativní psychické i sociální dopady.¹⁴⁷ Tento názor se však dosud

¹⁴⁴ Národní zpráva o rodině. Praha: MPSV, 2004. s. 27

¹⁴⁵ GUGGENBÜHL-CRAIG, A.: *Manželství je mrtvé, ať žije manželství*. Praha: Gemini 99, 2001. s.127

¹⁴⁶ DUDOVÁ, R.: *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online].c2005, [cit. 2007-10-11]. <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>>

¹⁴⁷ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 169

nepodařilo potvrdit a setkává se s mnoha oponenty, kteří tvrdí pravý opak - že mnoho otců je tak špatných, že je pro děti lepší vyrůstat bez nich než s nimi.

Pro mnoho rozvedených jedinců rozvod neznamena konec partnerského života. Někteří již do manželství znovu nechtějí vstoupit a volí tak variantu koabitace, mnozí však při nalezení vhodného partnera do manželství vstupují znovu.

6.3 OPAKOVANÁ MANŽELSTVÍ

Opakované manželství je institucí dosti odlišnou od prvního manželství ženicha či nevěsty. Především má větší pravděpodobnost rozpadu, protože ti lidé, kteří mají zkušenost s rozvodem, jakoby se ho již méně báli.

Pokud opakovaný sňatek následuje, je to často nedlouho po rozvodu, což platí především pro muže. Ženy jsou daleko opatrnější a mají také značně ztíženou pozici na sňatkovém trhu. Podle některých výzkumů je rozdílnost situace mezi muži a ženami v oblasti opakovaných sňatků způsobena tím, že rozvedení muži zůstávají trvale méně šťastní a mají touhu po dalším vztahu, kdežto rozvedené ženy si na svůj svobodný stav brzy zvyknou a jsou s ním spokojeny.¹⁴⁸

I když se opakovaná manželství rozvádějí o něco častěji než sňatky první, manželé je vesměs označují za úspěšnější, než bylo jejich první manželství. Platí to především pro vzájemné vztahy mezi partnery, vztahy mezi rodiči a dětmi jsou v opakovaném manželství problematictější. Především chlapci v pubertě se obtížněji adaptují na nové manželství matky a často nejsou schopni nalézt k nevlastnímu otci vřelý vztah. Dívky jsou mnohem adaptabilnější a všeobecně lépe prosperují v opakovaném manželství, než když žijí po rozvodu pouze s jedním rodičem.¹⁴⁹

U opakovaných manželství může nastat mnoho různých variant. Záleží na tom, zda jsou oba partneři rozvedení nebo jen jeden, zda je některý z partnerů již vícekrát rozvedený, nebo zda je vdovec či vdova. Také záleží na tom, zda si oba partneři přivádí z minulého manželství děti, kolik jich je a kolik jim je let. Tyto

¹⁴⁸ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 224-225

¹⁴⁹ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. s. 224-225

rozdílné druhy následných manželství je velmi těžké blíže statisticky sloučit a porovnat, protože variant je opravdu dost. Některé údaje přesto existují.

Ještě na počátku 20. století vstupovala naprostá většina snoubenců v evropských zemích do manželského svazku poprvé a v opačném případě šlo většinou o vdovy nebo vdovce. S počtem rozvodů však začal stoupat i počet opakovaných manželství. Dnes je zhruba 25% novomanželů osobami, které už mají jedno manželství za sebou. Do 35 let věku jde většinou o rozvedené, nad 55 let věku se jedná častěji o ovdovělé osoby.¹⁵⁰

S vývojem liberálnosti společnosti v oblasti partnerského soužití a rozvodovosti stále větší procento lidí buď do manželství vůbec nevstupuje, nebo pokud do něj vstoupí a toto manželství nevyjde, do dalšího už vstupovat nikdy nechce a volí jiné formy životního stylu. Rozvod již není tím zahanbení hodným činem, který byl ještě relativně nedávno zakázán. Podobně lze charakterizovat i život mimo manželství, buď v nesezdaném soužití, nebo ve formě singles. Obě tyto varianty životního stylu byly ještě v nedávné době považovány za poněkud zvláštní a byly společností odsuzovány. Obě tyto formy životního stylu se však dnes stále častěji v západních společnostech vyskytují.

¹⁵⁰ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 171

7 PROBLEMATIKA KOHABITACÍ A SINGLES

Jak ukazuje vývoj za posledních dvacet let, manželství se jako instituce nachází v krizové fázi. Pro stále více lidí přestává sňatek být institucí znamenající počátek společného partnerského života a manželský život se stává jakýmsi nadstandardem.

Podle Singlyho je současná doba charakterizována větším ovládnutím vlastního osudu, ať se jedná o jednotlivce nebo celé rodiny. V západních společnostech převládá hodnotový systém vyzdvihující autonomii a snižující hodnotu symbolického dědictví, což se projevuje i v odmítání instituce manželství.¹⁵¹

Pro mnoho lidí ztrácí manželství atraktivnost, protože diktuje uzavření se do předem určených rolí. I z tohoto důvodu je soužití v nesezdaném svazku stále více oceňováno, protože je chápáno jako svobodnější forma partnerského soužití, jež lépe vyhovuje individuálním požadavkům. Pokud si partneři žijící v nesezdaném soužití přestanou vzájemně vyhovovat, je mnohem jednodušší z tohoto vztahu vystoupit, než je tomu ze svazku manželského. Naopak manželství by mělo být institucí tak stálou a dlouhotrvající, že by mělo překonat i konfliktní tendence partnerů. Právě stálost instituce manželství v současné době pomalu ztrácí svůj dřívější význam. I přesto, že pro většinu dospělých lidí je i nadále život v páru ideálem, rostoucí počty nesezdaných soužití ukazují, že uzavření manželství již není nutné pro společný život. Nesezdaní partneři si nemyslí, že manželství chrání citové pouto mezi nimi, a že je pro druhého důkazem opravdové lásky. Trvání páru má hodnotu jen tehdy, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával. Život bez partnera zůstává stále handicapem, protože skutečnost, že člověk nežije v úzkém sexuálním a citovém vztahu, může být druhými vykládána jako nedostatek lidskosti a citovosti či jako přílišné zaměření se na osobní kariéru bez touhy po rodině. Naopak skutečnost, že člověk žije ve dvou je v současné společnosti vysoce ceněna.¹⁵²

Život ve dvou však již neznamená pouze život v manželství. Moderní společnost umožnila lidem setrvávat v různých typech svazků a uzavření manželství již více není nutnou podmínkou k tomu, aby byli dva lidé vnímáni jako pár patřící k sobě.

¹⁵¹ DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 87-107

¹⁵² DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 87-107

7.1 KOHABITACE

Jako kohabitace, neboli nesezdané soužití, se označuje stav, kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuálním vztahu, aniž jsou manželi. Ve většině západních zemí bylo až donedávna považováno za poněkud skandální, jestliže spolu muž a žena žili bez oficiálního posvěcení, ale od osmdesátých let počet takovýchto dvojic výrazně vzrůstá.¹⁵³

Již ve dvacátých letech minulého století se v USA objevilo několik návrhů na tzv. manželství na zkoušku a byla propagována myšlenka na „kamarádké manželství“, tj. na legalizovaný bezdětný vztah, který by bylo možné po vzájemném souhlasu rychle a jednoduše ukončit. Kamarádké manželství bylo považováno za revoluční, ovšem jeho právní potvrzení nebylo nutné, protože pokud se muž a žena rozhodnou, že spolu budou žít a nebudou mít zatím děti, je to pouze jejich věc, o kterou se nemají ostatní starat. Sociální klima tehdejší společnosti ovšem nebylo takovéto myšlenky nakloněno a veřejnost byla v silné opozici.¹⁵⁴

V šedesátých letech přišla americká antropoložka Margaret Meadová s návrhem tzv. dvoustupňového manželství. Nejprve měli manželé žít v právně uznávaném svazku, v němž mohli setrvat tak dlouho, jak chtěli. Tuto etapu nazývala Meadová individualizovaným manželstvím a jeho charakteristickým rysem měla být bezdětnost. Výhodou tohoto typu svazku by byla jeho velmi snadná uzavíratelnost a v případě neshod mezi partnery jednoduché a rychlé ukončení bez ekonomických závazků. Druhou etapou pak mělo být manželství rodičovské, které by již bylo orientováno na založení rodiny. Podmínkou tohoto stupně bylo předcházející uspokojivě fungující individuální manželství.¹⁵⁵

Ani tento model partnerského soužití, který měl vytvořit alternativu klasickému manželství, se ve společnosti nikdy neujal a lidé začali žít v nesezdaných soužitích, která jsou dnes v západních společnostech enormně rozšířena. Tato skutečnost se stala jedním z rysů nového demografického chování současné společnosti a silně přitahuje pozornost nejen sociologů a demografů, ale i médií a širší veřejnosti.

¹⁵³ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 179

¹⁵⁴ RABUŠIC, L.: *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON, 2001. s. 193

¹⁵⁵ RABUŠIC, L.: *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON, 2001. s. 193-194

Rozdíly mezi manželstvím a nesezdaným soužitím nejsou jen formální. Podle výsledků celé řady zahraničních studií se ukazuje, že rozdíly existují nejen mezi dvojicemi žijícími v manželství a nesezdaném soužití, ale liší se i charakter těchto svazků a principy, které partnerské dvojice spojují. Manželský vztah je charakterizován touhou po všem společném, zatímco lidé v nesezdaných soužitích jsou orientováni spíše individualisticky. Zároveň jsou pro manželství charakteristické společné investice do vztahu, do dětí, i investice finanční a s tím související dělba práce a vzájemná podpora. V nesezdaném soužití se klade vyšší důraz na momentální přínos partnera ve všech těchto aspektech a jsou méně přijímány tradiční rodinné hodnoty a mužské a ženské role. Tyto páry také obecně chtějí méně dětí a je méně pravděpodobné, že vytvoří pevný a dlouhý vztah. Z dlouhodobého hlediska jsou nesezdaná soužití méně stabilní než manželství, i když se v dnešní společnosti mnoho manželství rozvádí.¹⁵⁶

Narozdíl od instituce manželství, která je statisticky velmi dobře prozkoumána, přesné údaje o nesezdaných soužitích neexistují. Údaje o kohabitaci pocházejí především ze sociologických a demografických průzkumů, takže jsou zatíženy jistou mírou nepřesnosti. Přesto však určitá data existují a lze z nich vyčíst, že nesezdané soužití se skutečně stává fenoménem současných západních společností.

Nejvíce párů žijících v kohabitaci lze nalézt v severských zemích, kde tímto typem soužití prochází v určité etapě života v podstatě každý mladý člověk. Téměř 78% švédské populace má zkušenost s životem v nesezdaném partnerství. Naopak v zemích jižní Evropy je nesezdané soužití rozšířeno nejméně.¹⁵⁷ Především v tom hraje roli relativní religióznost těchto zemí, nesezdaná soužití zde tedy nejsou nábožensky podporována.¹⁵⁸

V České republice bylo při sčítání v roce 2001 zaznamenáno 125 269 nesezdaných párů, toto číslo je však zřejmě nižší než skutečný počet takto žijících párů. Největší zastoupení v celkovém počtu nesezdaných párů podle rodinného stavu partnera a partnerky měla ještě v roce 1991 kombinace, kdy oba partneři již prošli

¹⁵⁶ HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S.: Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 127-128

¹⁵⁷ RABUŠIC, L.: *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON, 2001. s. 194-195

¹⁵⁸ RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D.: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. s. 49

manželstvím, což znamená rozvedený nebo ovdovělý muž se ženou, která má stejnou charakteristiku. Bylo to 60% párů. V roce 2001 toto číslo kleslo na 44%, naopak vrostl podíl oboustranně svobodných partnerů z 10% na 25% a toto číslo v současné době stále roste.¹⁵⁹

S růstem koabitací roste i počet dětí narozených mimo manželství. Ještě do roku 1989 se jen necelých 8% českých dětí rodilo mimo manželství. Narození dítěte bylo s uzavřením manželství úzce spjato a došlo-li k početí dítěte za svobodna, sňatek velmi brzy následoval. Od devadesátých let však počet dětí narozených mimo manželství neustále roste. Tato skutečnost je podporována trendem odkládání manželství do vyššího věku a liberálním postojem společnosti k nesezdaným soužitím.¹⁶⁰

V České společnosti se nesezdaná soužití stala běžně uznávanou normou partnerského svazku a v případě předmanželských nesezdaných soužití lze říci, že se stala novou všeobecně rozšířenou normou spojenou s uzavíráním manželství a se zakládáním rodiny. Stále více mladých lidí považuje za výhodné si partnerský vztah před vstupem do manželství nejdříve vyzkoušet. Tato strategie však přináší opačné výsledky a manželství uzavřená po životě v nesezdaném soužití se rozpadají častěji, než tzv. přímá manželství. I přesto si přes 80% lidí myslí, že je rozumné, aby spolu lidé plánující sňatek nejprve žili a 68% lidí tuto strategii skutečně volí.¹⁶¹

I v případě dlouhodobých a bezdětných nesezdaných soužití je česká společnost značně liberální. Pouze náboženská víra a starší věk jsou faktory, které ovlivňují pozitivní přijímání tohoto typu soužití. Spíše se však zdá, že se jedná o pouhou toleranci vůči odlišnému způsobu života, než o touhu v takovém svazku žít, protože zhruba 80% lidí do 30 let vyjádřilo souhlas s tím, aby spolu dva lidé žili, i přesto, že neplánují sňatek, ale jen necelých 10% z nich by chtělo v takovém svazku žít.¹⁶² Nesezdané soužití tedy představuje pro převážnou většinu lidí spíše přechodnou fázi před uzavřením manželství, nejedná se však o jeho náhradu.

¹⁵⁹ *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 38-39

¹⁶⁰ *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. s. 39-40

¹⁶¹ HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S.: Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 128-129

¹⁶² HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S.: Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 130-131

S tím jak se mění hodnoty v současné společnosti, mění se i fáze partnerského života, které byly ještě donedávna jakousi normou. Dnes je často vynechávána fáze vzájemného poznávání se. Lidé spolu přestávají „chodit“, ale rovnou spolu začínají žít. Nejčastěji lze v současných západních společnostech nalézt čtyři základní podoby nesezdaného soužití:

- Soužití porozvodové – soužití lidí, kteří již prošli rozvodem a kteří většinou nemíní uzavírat další sňatek.
- Soužití snoubenecké – u partnerů, kteří někdy v budoucnu pomýšlejí na uzavření sňatku. Je to tedy jakási cesta do manželství.
- Soužití dočasné – nahrazuje dobu „chození spolu“ u dvou mladých lidí, kteří teprve začínají svou milostnou dráhu a ještě nepomýšlí na sňatek. Nebo vzniká po rozvodu, kdy rozvedený člověk nechce být sám, ale ještě nepomýšlí na nový sňatek, a tak si dočasně nachází partnera.
- Soužití namísto manželství – soužití mladých lidí, kteří nemíní uzavřít manželství.¹⁶³

Život v nesezdaném soužití se tedy stává trendem moderní společnosti, protože v něm mnoho lidí nachází větší výhody než ve svazku manželském. Sice to neznamena, že by instituce manželství již neměla žádnou hodnotu, stále je velmi ceněna, ale není již tou nutnou podmínkou ke společnému partnerskému životu. Stále více lidí tedy volí nesezdané soužití jako svou životní cestu, buď alespoň nějakou fází života nebo životem celým. Mnoho lidí však v současné době také volí cestu individuálního života, bez jakéhokoli vázání se na partnera.

¹⁶³ RABUŠIC, L. : *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON, 2001. s. 195-197

7.2. SINGLES

Kromě manželství a kohabitace existují v současných moderních společnostech ještě další formy intimního životního stylu, mezi něž patří i stav, kdy muž či žena zůstávají trvale svobodní. Fenomén singles je pravděpodobně nejzřetelnějším projevem individualizace ve sféře rodinného a partnerského života.

Podle Tomáška je růst počtu singles způsoben celkovou změnou současné společnosti, která prosazuje nové kulturní modely a hodnotové vzorce, které dřívější společnost neuznávala. Ještě v padesátých letech západní společnost považovala singles za neurotické, amorální a neatraktivní. Kulturní změny v letech šedesátých však způsobily, že byl tento životní styl legitimizován. Přispěla k tomu především emancipace žen na pracovním trhu, čímž klesl relativní výdělečný potenciál mužů a manželský svazek se stal pro ženy i muže méně atraktivním.¹⁶⁴

Samotný význam pojmu singles se s dobou výrazně měnil a ani dnes není jednoznačně dán. Ještě v osmdesátých letech byli jako singles chápáni lidé žijící dlouhodobě v nesezdaném soužití včetně lidí praktikujících ještě o něco otevřenější formy soužití. V současné době se pro určení singles používá typologie vytvořená Steinem¹⁶⁵, ve které se rozlišuje, zda je situace singles dobrovolná, či nedobrovolná a dočasná, nebo daná stabilně:

- Dobrovolní dočasní – do této kategorie se řadí především mladí lidé, kteří dosud nebyli nikdy sezdáni nebo lidé rozvedení, kteří odkládají uzavření nebo znovuzavření sňatku. V podstatě se tito lidé sňatku nebrání, ale hledání partnera pro ně není tak důležité. Často to jsou lidé plně orientovaní na svou pracovní kariéru, nebo ti, kdo rádi nalézají nové a nové vztahy.
- Dobrovolní stabilní – tito lidé jsou se svým nesezdaným stavem spokojeni a nemají v záměru uzavření manželství. Velmi často k tomu mají své pádné důvody jako např. kariéru, sexuální orientaci nebo nejrůznější důvody vyplývající z jejich osobnosti. Dále sem patří skupiny lidí, jejichž životní styl vylučuje manželství – např. kněží.

¹⁶⁴ TOMÁŠEK, M.: Singles ve světě měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 226

¹⁶⁵ TOMÁŠEK, M.: Singles ve světě měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 226

- Nedobrovolní dočasní – sem patří převážně mladí a dosud nesezdaní lidé, kteří aktivně hledají partnera. Stein do této kategorie přidal i starší a nikdy nesezdané lidi, kteří teprve začali vhodného partnera hledat. Tito lidé nejsou se svým svobodným stavem spokojeni a věří, že ten pravý vztah, který jim umožní uzavřít manželství, ještě najdou.
- Nedobrovolní nestabilní – jsou to starší rozvedení, ovdovělí, nebo doposud nesezdaní lidé, kteří chtěli manželský svazek, ale nenašli vhodného partnera a tento stav již akceptovali a zůstali nedobrovolně svobodní. V této skupině se často nacházejí velmi vzdělané ženy, které z důvodů toho, že sňatkové normy velí ženám brát si muže o několik let starší, nemohou ve svém vyšším věku, kdy se začnou rozhlížet po partnerovi, na sňatkovém trhu již žádného nalézt.¹⁶⁶

Z výše uvedené typologie je zřejmé, že život ve formě singles není dobrovolnou volbou všech takto žijících lidí. Příčin, proč se člověk neožení, či nevdá je mnoho. Může to být z důvodu kariéry, homosexuální orientace, z důvodu psychických i sociálních vlastností, ale i z důvodu zdravotního handicapu nebo života v oblasti, kde na sňatkovém trhu nebylo možné nalézt vhodného partnera.

V naší společnosti se však v současné době, i přes výrazný nárůst singles, na tyto lidi nahlíží s určitým despektem. Současný český jazyk nemá pro trvale svobodné lidi pojmenování, proto využívá dvou starších termínů, a to „starý mládenec“ pro muže, což zní relativně ctihodně a dobrosrdečně, a „stará panna“ pro ženy, což je pojmenování spíše negativní a hanlivé.¹⁶⁷ I takováto drobnost ukazuje fakt, že současná společnost neztratila veškeré své předsudky a neustále svou pozornost týkající se rodinného života směřuje především k ženám. Pokud dlouhodobě svobodně žije muž, není to tak nepochopitelné, jako když je to žena. Žena by neměla propásnout své reprodukční období, které je oproti mužskému mnohem kratší, proto by si měla nalézt vhodného partnera, aby byla schopna tuto svou životní roli splnit. Je jasné, že k tomu nepotřebuje být sezdána, ovšem znovu se

¹⁶⁶ TOMÁŠEK, M.: Singles ve světě měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu. In: *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 226-227

¹⁶⁷ RABUŠIC, L.: *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON, 2001. s. 201

tím vystavuje kritickým očím veřejnosti, která spojuje plození dětí s trvalým manželským svazkem.

Problematice singles není zatím věnována dostatečná pozornost jak ze strany veřejnosti, tak ze strany sociologické či demografické, i přesto, že se tento způsob života pro nezanedbatelnou část populace skutečně stává trendem. I z tohoto důvodu není snadné zjistit skutečná čísla singles v populaci a lze tedy jen zhruba odhadovat jejich pravý počet z výsledků jiných výzkumů. Podle posledního empirického výzkumu zaměřeného na mladou generaci žije přibližně 1/3 lidí ve věku 20 až 35 let v České republice mimo manželství a ani nekohabituje.¹⁶⁸ Podobná situace panuje i v celé západní společnosti.

Současní mladí lidé se nechtějí příliš brzy vázat, protože si uvědomují, jaké možnosti současná doba nabízí. Často chtějí ještě před založením rodiny cestovat, poznávat nová místa a lidi, věnovat se naplno svým koníčkům, nebo si prostě jen užívat života. Velice často také chtějí nejdříve získat dobré zaměstnání, dosáhnout v něm nějakých úspěchů a zabezpečit se tak po ekonomické stránce.

Všechny tyto skutečnosti však neznamenají, že by mladí lidé přestali toužit po vztahu a po partnerovi. Podle Tomáška mladí lidé nemají tendenci zůstat sami bez partnera, ale nejsou schopni se přizpůsobit požadavkům tradičních struktur soužití v současné společnosti. To znamená, že před manželstvím nebo dlouhodobou kohabitací dávají přednost alternativním vztahům.¹⁶⁹ Nejčastěji se jedná o:

- vztah se ženatým milencem nebo vdanou milenkou – podle výsledků výzkumu, který prováděl Tomášek je tento typ vztahu u mladých lidí až překvapivě rozšířen, především pak u žen, které se ženatými muži udržují i dlouhodobé milenecké vztahy.
- „odděleně, ale spolu“ – tato forma alternativního vztahu je u nás v současné době také velice rozšířena. V podstatě se jedná o vztah, kdy spolu dva lidé udržují vztah, ovšem každý si udržuje svůj vlastní soukromý prostor, do kterého partnera vpouští jen příležitostně.

¹⁶⁸ TOMÁŠEK, M.: Singles a jejich vztahy: kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, 42, 2006, č. 1, s. 84

¹⁶⁹ TOMÁŠEK, M.: Singles a jejich vztahy: kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, 42, 2006, č. 1, s. 95-96

- vztahy na dálku – současná technologie velice usnadnila udržování vztahů na dálku, takže takto fungující pár může být v kontaktu každý den a může tak výrazně snížit pocit odloučenosti. Mnoho lidí si v dnešní době vytvořilo i určité pseudovztahy udržované přes internet nebo přes sms a nahradilo jimi vztahy reálné.
- nárazové vztahy – v současnosti jsou to vztahy velmi rozšířené a nelze je přiřazovat pouze k singles. I sezdání lidé mnohdy podlehnou nárazovému vztahu. Jedná se o vztahy velice krátké, často na jednu noc, které buď mají uspokojit sexuální touhu, nebo chvilkově vyplnit psychické strádání po skutečném dlouhodobém vztahu.
- otevřené vztahy – v tomto případě se jedná o relativně složitý typ partnerského vztahu. Dá se říci, že dva lidé v tomto vztahu se vzájemně berou jako partneři, ovšem udržují milenecký vztah i s jinými lidmi. Pokud se partneři na takovémto otevřeném vztahu dohodnou již na začátku, zřejmě mezi nimi vše klapě. Problém však nastane v momentě, kdy jeden z partnerů začne vzájemný vztah brát vážněji a druhý jeho volbu neopětuje.¹⁷⁰

Nezodpovězenou otázkou zůstává, jak dalece tato uspořádání partnerských vztahů mohou pokrývat funkce spojované s tradičními vztahy a jak dalece za ně mohou být náhradou. Je zřejmé, že i v současné individualizované společnosti mají lidé potřebu partnerského vztahu, který je pro spokojený život velice důležitý. Zároveň však pro ně není nezbytné vstupovat rovnou do kohabitanace nebo přímo do manželství, výše uvedené alternativní vztahy jsou pro ně po určitou dobu života dostačující. Statistiky však uvádějí, že většina takto žijících lidí dříve nebo později do kohabitanace nebo do manželství přesto vstoupí.

Na druhou stranu je nutné podotknout, že podíl celoživotně svobodných se bude v současné moderní společnosti, která je stále tolerantnější k individualizovaným formám životního způsobu, s velkou pravděpodobností zvyšovat. Mnoho mužů a žen nalezne ve svobodném stavu vyhovující alternativu manželství a vystaví tak tuto instituci ještě větším problémům, než kterými prochází dnes.

¹⁷⁰ TOMÁŠEK, M.: Singles a jejich vztahy: kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, 42, 2006, č. 1, s. 96-99

8 MANŽELSTVÍ V ISLÁMSKÝCH ZEMÍCH

Může se zdát, že modely manželství a rodinného soužití běžné v Evropě a v podstatě v celém západním světě jsou rozšířeny po celé planetě, avšak povědomí o různých kulturách a náboženstvích naznačuje, že tomu tak není a ani nemůže být. Křesťanská historie západního světa jaksi předurčila budoucí povahu tradiční rodiny a manželství, a i když v dnešní době tvář manželství nabývá mnoha nových podob, jeho základní rysy jsou stále stejné, podmíněné kulturou a společností, ve které žijeme.

Většinu světové populace však tvoří lidé, žijící v naprosto odlišném kulturním a náboženském prostředí, než je již zmiňované prostředí západního světa. Ať se jedná o kulturu islámského, buddhistického či hinduistického světa, vždy v ní lze nalézt podobné, ne-li stejné, modely a představy o manželství, avšak v mnoha ohledech se od těch našich liší.

Převážně je to kultura islámská, která se v posledních letech významně vmísila do života nejen Evropanů a umožnila jim hlouběji nahlédnout do své filozofie. Tím se naskytla možnost porovnat manželství jako instituci mezi oběma kulturami a poodhalit jeho dříve skrytá tajemství.

8.1 INSTITUTE MANŽELSTVÍ

Manželství v islámské společnosti je institucí velmi váženou a zaujímá zde ústřední postavení. Podle Koránu je manželství náboženskou povinností, morální pojistkou a společenským závazkem. „*Jako náboženská povinnost musí být manželství naplněno, avšak je nařízeno jen těm, kdo jsou schopni zvládnout závazky, které z manželství vyplývají.*“¹⁷¹ Vstoupit do manželství, zde znamená významně se zavázat nejen svému partnerovi, ale celé společnosti a především Bohu.

Silná pozice rodiny a manželství v muslimské společnosti je zřejmá i z toho, jakou pozornost jim věnuje nejdůležitější náboženský text – Korán. Mnoho prostoru na svých stránkách dává především pravidlům a povinnostem v manželském soužití, jak se partneři k sobě mají chovat za různých situací, ale i otázkám spojeným

¹⁷¹ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.110

s rozvodem či dědickými právy. Například nařizuje manželům být k sobě: „*laskaví, skutečně dobročinní a především, aby plnili povinnosti vůči Bohu.*“¹⁷²

Korán v podstatě manželství nařizuje jako bohulibý stav utužující obec. Odsuzuje staromládenectví, jenž je chápáno jako prohřešek proti etickým normám. I staropanenství se staví proti vůli Boží, protože žádná žena nemá právo zřici se svého základního poslání, jímž je stát se matkou.¹⁷³

Muslimské právo nestanovuje nejnížší věkovou hranici pro uzavření sňatku, ale ve většině zemí je to 16 let. Základním předpokladem sňatku je souhlas ženy. V povědomí o muslimských zemích je hojně rozšířen fakt, že žena zde nestojí na stejné společenské úrovni jako muž, a v mnoha oblastech je omezována až téměř diskriminována. Proto stojí za zmínku fakt, že v opatřeních týkajících se manželství je žena postavena na zcela stejnou úroveň jako muž. Žena je v Koránu vysoce ceněna především jako matka a vychovatelka dětí. I proto je spojována hlavně s domácím rodinným prostředím a muž s prostředím veřejným. Žena má být svým manželem především chráněna, což v muslimské filozofii v extrémních případech znamená i to, že je na něj naprosto odkázána, většinu života tráví doma a je jí bráněno ve vzdělávání i vykonávání zaměstnání. I cudné a střídmé oblékání je Koránem vykládáno jako ochrana ženy, která je považována za osobu mnohem zranitelnější a křehčí než muž, což muži přisuzuje větší autoritu a odpovědnost v manželství. Je to muž, kdo zodpovídá za hospodářské zabezpečení rodiny. Musí své ženě zajistit stejné nebo vyšší ekonomické a existenční zázemí jako měla před uzavřením manželství.¹⁷⁴

Jak již bylo zmiňováno, manželství je pro muslimy svazkem velmi významným a mělo by být prostředkem trvalého vztahu a harmonie mezi oběma partnery, ale i mezi partnery a Bohem. Pokud se pár rozhodne vydat manželskou cestou, je zcela zřejmé, že si přeje, aby jeho svazek byl úspěšný a věčně trvajícím. Proto islám ustanovil pravidla, která mají tohoto výsledku dosáhnout. Patří mezi ně:

- Oba partneři by se měli nejdříve velmi dobře poznat, než uzavřou manželství.
- Muž by si měl ženu vybírat především podle jejích trvalých vlastností (např. charakter, náboženská stálost), a ne podle bohatství či fyzické krásy.

¹⁷² ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.111

¹⁷³ KŘÍKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 142-143

¹⁷⁴ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.112

- Žena má právo se ujistit, že její nápadník je hodný její úcty a lásky, a že je schopen ji učinit šťastnou. Proto má právo odmítnout nabídku muže, který toto nesplňuje.
- Žena má právo na věno podle svých nároků, má však také právo žádné věno nevyžadovat. Věno má ženu ujistit, že je žádoucí a že je muž připraven dostat finančním i jiným závazkům.
- Manželství by mělo být oznámeno na veřejnosti a náležitě oslaveno. Manželství nemůže být platné bez svobodného souhlasu obou stran.
- Dvě dospělé osoby a záznam v úředních dokumentech vytváří právoplatnost manželství.
- Je povinností manžela ženu zabezpečit ve všech oblastech života. Pokud má žena před uzavřením manželství nějaký majetek, zůstává jí i nadále – manžel na něj nemá žádné právo. Toto opatření má zajistit zaměření manželství na vznešenější cíle a odpoutat ho od pozemských cílů.¹⁷⁵

Výčet těchto opatření ukazuje, že islám skutečně poskytuje záruky pro dlouhotrvající a šťastné manželství. Manželství je tak významné, že buď musí plnit všechny své funkce a být úspěšné, nebo raději žádné.

8.2 ZVLÁŠTNOSTI MUSLIMSKÉHO SŇATKU - POLYGAMIE

V tradiční islámské společnosti je manželství ještě i dnes chápáno jako smlouva mezi dvěma rodinami. Sňatky často domlouvají rodiče, ne sami mladí lidé. Těm je určitá pravomoc dána do rukou až po seznámení se s budoucí nevěstou či ženichem. I v případech, kdy se pro sňatek rozhodne pár sám, hrají v jeho budoucnosti rodiče velkou roli. Jejich požehnání k sňatku je totiž velice důležité, ženich s rodiči nevěsty vyjednává i podmínky svatby.

Muslimská svatba je společenskou událostí, které se účastní nejširší rodina a slaví celá obec. Tradice spojené se svatebním aktem jsou v každé muslimské zemi jiné a souvisí i se sociálním postavením v dané společnosti. Tradičně je však svatba

¹⁷⁵ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.169-170

provázena nevázaným veselím, několikadenní hostinou, složitým ceremoniálem či kolektivním provázením ženicha do ložnice nevěsty.¹⁷⁶

*„Bojíte-li se, že nebudete spravedliví k sirotkům, berte si za manželky ženy takové, které jsou vám příjemné, dvě, tři a čtyři, avšak bojíte-li se, že nebudete spravedliví, tedy si vezměte jen jednu...”*¹⁷⁷ Tento verš z Koránu se stal velmi významným v historickém vývoji manželství v islámských zemích. Byl totiž interpretován jako uzákonění polygamie. Tradiční islám tedy dovoloval a dovoluje každému muži mít až 4 manželky, pokud bude schopen jim všem poskytnout stejné materiální i citové zabezpečení. Na druhé straně mnozí odpůrci polygamie tento stejný verš vykládají jako faktický zákaz mnohoženství, protože není možné, aby muž všechny své manželky zcela stejně miloval a byl schopen jim poskytnout zcela stejné materiální prostředky.

I když je polygamie v muslimských zemích považována za jev široce rozšířený, údaje tomu nenasvědčují. V dnešní muslimské společnosti není příliš rozšířena, je považována spíše za jev nahodilý, i proto, že by si ji převážná většina muslimů nemohla dovolit. Je pravdou, že v době středověku, kdy časté a dlouhotrvající války způsobily převahu ženského pohlaví v oblasti nad mužským, byla polygamie jevem běžným.¹⁷⁸

Ekonomické a společenské změny 19. století přispěly k tomu, že polygamie se stala velmi zřídka se vyskytujícím jevem. Lidé se začali hojně stěhovat z vesnic do měst, rozpadaly se tradiční velkorodiny, změnila se sociální struktura obyvatelstva i myšlení lidí. Doba neprosperla mužům a jejich schopnosti dostát právním závazkům týkajících se mnohoženství, převážně v oblasti stejného materiálního zajištění všech svých manželek.

Je velmi zajímavé, že islám povoluje polygamii, avšak velmi tvrdě odsuzuje promiskuitu. Považuje ji za porušování etických hodnot. Proto mnozí vědci vidí v udržení polygamie šanci, jak vyplnit nedostatek možností pro běžnou promiskuitu lidí. Pokud by totiž byla polygamie zcela zakázána a přidala se k promiskuitě v oblasti právního stíhání, znamenalo by to pro mnoho muslimů citovou frustraci a nemožnost vyplnění svých tužeb. I přes tyto poznatky, již některé muslimské země,

¹⁷⁶ KŘÍKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 143

¹⁷⁷ Tamtéž s. 143-144

¹⁷⁸ Tamtéž s. 144

jako Turecko a Tunisko, polygamii oficiálně zakázaly. V jiných zemích jsou ustanoveny výjimky, které pouze v ojedinělých případech mnohoženství povolí – např. když je žena neplodná a muž přesto touží po synovi nebo pokud je žena z nějakého zdravotního hlediska neschopna pohlavního styku. V jiných zemích musí muž požádat o svolení k dalšímu sňatku soud. V Egyptě musí muž informovat ženu o svém záměru další svatby a ta má možnost požádat o rozvod.¹⁷⁹

Muslimka smí mít za manžela pouze jednoho muže, pro ni je polygamie věc zakázaná. Již zmiňovaná větší autorita muže v muslimském světě je podporována i faktem, že muž si smí vzít za ženu nemuslimku, která je však židovkou nebo křesťankou – v takovém případě nemusí konvertovat k islámu. Žena si však nemuslima vzít nesmí, pokud by tak přesto učinila, musel by konvertovat k islámu.

Západní svět polygamii odsuzuje, je pro něj důkazem nedokonalosti společnosti a pro mnohé je dalším zdrojem hněvu a odporu proti islámské kultuře. Islámský svět naopak odsuzuje tak rozšířenou promiskuitu v západním světě. Rozdíl mezi východiskem z rodinných problémů, nebo pouhou touhou po další ženě řešenou legální cestou, tj. formou polygamie, a promiskuitním chováním v západním světě není však příliš velký. V obou případech je to manželka, co se týče promiskuity často i manžel, kdo trpí.

8.3 ROZVOD

Islám považuje rozvod za krajní a nouzové řešení manželských problémů. I proto zde k rozvodům nedochází tak často, jak by se mohlo zdát. Západní společnosti mají rozvodovost mnohem vyšší než islámské země. Rozvést manželství zde není tak

snadné jako jinde, je povinností manželů podniknout všechny možné kroky k udržení vztahu. Islámské právo toto řeší a vyznačuje několik bodů, které pár musí vykonat v přesně daném pořadí :

1. *„Manželé se musí pokusit urovnat své spory a vyřešit problémy sami mezi sebou.*

¹⁷⁹ KŘÍKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 145

2. *Jestliže neuspějí, pak musí být vybráni dva smírčí, jeden za manžela a jeden za manželku, kteří mají za úkol dosáhnout smíru mezi nimi a urovnat spory.*
3. *Jestliže ani to nepomůže, pak je možné přistoupit k rozvodu.*¹⁸⁰

Podle islámského práva musí s rozvodem obě strany souhlasit a každý z manželů má právo navrhnout rozvod. Podle tradice je to však převážně muž, kdo svého práva využívá. V dřívějších dobách obvykle stačilo k rozvodu trojí vyslovení formule „zapuzuji tě“ mužem. Doporučovalo se nechat mezi vyslovenými formulemi uplynout alespoň měsíc, aby rozvod nebyl příliš unáhlený. V současnosti již ukončení manželství není tak snadnou záležitostí. Zapuzení formou vyslovení formule je nepřípustné, ovšem v některých oblastech i dnes časté. Pokud se muž rozhodne pro rozvod, musí ženě vrátit veškerý hmotný majetek, který do manželství přinesla.

I žena má právo požádat o rozvod, tato procedura však pro ni není tak snadná jako pro muže. Žena musí o svolení k rozvodu žádat místního soudce. Na stejnou zapuzovací formuli jako muž právo nemá, má však právo požádat o rozvod z mnoha důvodů. Nejčastěji to může být špatné zacházení s ní nebo s jejími dětmi - buď ze strany manžela nebo členů jeho rodiny, mužova impotence, dlouhotrvající neodůvodněná mužova nepřítomnost,¹⁸¹ podle samotného Proroka je důvod k rozvodu i to, že žena svého muže již více nemiluje. V Tunisku a Turecku může žena dokonce požádat o rozvod bez udání důvodu.¹⁸² Soudce může manželství prohlásit za neplatné pokud se prokáže domácí násilí, nevěra nebo šílenství muže.

Dnešní právo se snaží dát rozvodu co nejhumánnější a nejmorálnější tvář, proto se snaží vyjít vstříc především ženě a muže staví do mnohem složitější pozice, než tomu bylo dříve. V mnoha zemích žena po rozvodu pobírá od muže výživné podle počtu dětí po dobu dvou let. Ze zákona jsou také matce přiřčeny děti, které musí být v její péči do sedmi let věku. Pak získává muž právo na výchovu syna, dcera může po dohodě i nadále zůstat u matky.

¹⁸⁰ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.170

¹⁸¹ Nejčastěji je rozvod povolen po 5 letech mužovi nepřítomnosti, podle jiného výkladu islámského práva je to však 99 let.

¹⁸² KŘÍKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 146-147

Během období již zmiňovaných dvou let, kdy je žena zabezpečována bývalým manželem, jí není povoleno se znovu provdat. Pokud se oba během této doby rozhodnou, že se k sobě chtějí vrátit a žít opět společně, je jim to umožněno. Po uplynutí této doby, má žena právo se znovu vdát a bývalí manželé již vůči sobě nemají žádné závazky.

Umožnění rozvodu ukazuje, že islám nepodporuje nefungující a nešťastná manželství. Ta jsou pro lidský život mnohem horší než samotný rozvod. Možnost rozvodu formou vzájemné dohody nebo rozhodnutím soudu také ukazuje tvář islámu, která podporuje lidskou důstojnost a morálku a naopak nepodporuje trpění nespravedlnosti a ubližování ze strany partnera. Ukazuje lidem, že buď spolu budou žít v lásce a štěstí, nebo se raději mají vhodným způsobem rozejít. Je však zřejmé, že i v zemích, kde má víra a Prorokovo učení silnou moc, dochází velmi často k rozvodům, které nejsou důstojné a nejsou ukončeny podle jeho vůle a přání.

8.4 ISLÁMSKÁ RODINA

Manželství je v islámu velice váženou institucí, neméně významné postavení zde však stále má tzv. velkorodina.¹⁸³

Od ženy se očekává, že porodí syna a dá tím možnost pokračování rodu po mužské linii. Pokud se jí to podaří, sama sobě zajistí úctu a klid do budoucích let, protože splnila svou nejdůležitější životní roli, a to je role matky. Narození syna znamená mnohem větší radost pro všechny členy rodiny, než narození dcery. Syn totiž znamená větší záruku materiálního zabezpečení do budoucna a má mravní povinnost se postarat o své rodiče ve stáří. Naopak v narození dcery se nevidí v podstatě žádný potenciál a pokud se ženě nedaří porodit tolik touženého syna, její cena v manželově rodině klesá a její situace se stává mnohem složitější.

V dnešní době se v islámských zemích silně projevuje rozdíl mezi obyvatelstvem venkovským a městským a jejich postoji k manželství a rodině. Zatímco na venkově často přetrvává konzervativní model výše uvedených institucí,

¹⁸³ Po uzavření sňatku je to především rodina manželova. Mladí manželé se do ní i velice často přistěhují a žena žije pod bedlivým dozorem manželovy matky.

ve městech se obyvatelstvo postupně zbavuje vazeb na velkorodinu. V městském prostředí se také prosazují zcela jiné hodnoty – žena zde má mnohem vyšší postavení a otcové nečekají pouze na narození syna, ale radují se i ze svých dcer. Tyto „vymoženosti“ však na venkov ještě v hojné míře nedorazily, proto jsou i nadále islámské země spojovány s velkorodinou a nadřazeností muže v rodině.¹⁸⁴

Co se týče vztahů v rodině, má ženina tchýně významné slovo v chodu domácnosti i výchově dětí. To, co v západním světě není příliš rozšířeno, je zde zcela běžné – tchýně smí zasahovat do výchovy potomků svého syna. Mužova matka je ve všech směrech velice významnou ženou, často mnohem významnější než jeho manželka. Je jeho povinností ji zahrnovat svou pozorností, obdivovat ji a starat se o ni. Tato tradice bývá velkým problémem ve vztahu dvou mladých lidí, protože pro mladou ženu není vždy snadné stát ve stínu své tchýně.¹⁸⁵ Muž se své matce postaví na odpor jen ve velmi výjimečných případech, jinak je pro něj symbolem úcty a lásky. „*Matka vyžaduje od syna povinnou pozornost a od snachy pokoru.*“¹⁸⁶

Snad největší rozdíl mezi islámskou rodinou a rodinou západní je ve výchově dětí. Zatímco v západním světě se o výchovu starají především rodiče, prarodiče a různé instituce (jeslemi počínaje a školou konče), o výchovu a péči o islámské dítě se stará celá rodina. Často jsou do ní zapojeny sestry manžela, manželky jeho bratrů i jeho starší dcery. Pro mnoho lidí je tento způsob péče o dítě trochu zvláštní, pro muslimy však znamená ochranu dítěte před různými životními situacemi jako je rozvod nebo smrt rodičů. Dítě také zároveň získává zkušenosti a názory více lidí, ne jen rodičů.

Co se týče samotného manželství, velkorodina má na něj kladné i záporné vlivy. Islámské rodiny snáze překonávají mnohé krize a problémy, velkorodina poskytuje to, co chybí mnoha západním rodinám – prostor kam „odložit“ děti. Zároveň velkorodina poskytuje manželům jakýsi únik, pokud ho potřebují a může regulovat jejich chování či jim pomoci s řešením jejich problémů. Naopak velkorodina omezuje soukromí manželů a často jim zabraňuje ve svobodném rozhodování či plánování do budoucna.¹⁸⁷

¹⁸⁴ KŘIKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 149

¹⁸⁵ Tato skutečnost bývá největším problémem pro ženy neislámského původu, které se provdávají do muslimské země, a pro které je tato situace naprosto neznámá a neumí si na ni zvyknout.

¹⁸⁶ KŘIKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 149

¹⁸⁷ KŘIKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. s. 150-151

Islámská rodina i manželství jsou silně ovlivněny Koránem, z něhož vychází i mnoho práv a povinností týkajících se členů rodiny. Silně věřící muslimové se je snaží dodržovat, doba však se sebou nese postupné uvolňování morálky a mění vžité vzorce chování lidí. Neznamená to však, že by původní slova a myšlenky Koránu ze společnosti zcela vymizely.

Povinností manžela je tedy za každé situace se ke své ženě chovat laskavě a spravedlivě a bez výčitek ji poskytnout plné zaopatření, což znamená bydlení, výživu, šatstvo a celkově dobré živobytí. Manžel také nesmí ženu vystavovat pocitům nejistoty či nedůvěry a „*žádný muž nemá právo mít ženu s úmyslem ubližovat jí nebo nějak omezovat její svobodu.*“¹⁸⁸ Pokud žena není milována, má právo požádat o rozvod.

Žena má povinnost co nejvíce přispívat k úspěchu manželství. Stejně jako muž, ani žena nesmí svého muže urážet či jinak ponižovat. Správná manželka musí být věrná a čestná, nesmí svého muže jakkoli podvádět. Bez svolení manžela nesmí přijímat návštěvy ani dary, nesmí také jakkoli nakládat s manžellovým majetkem. Nesmí svého muže nikdy odmítat a neustále se musí snažit být pro něj přitažlivá, což znamená, že o sebe musí pečovat. Pokud tak nečiní, je mužovým právem omezit její svobodu, aby situaci napravil.¹⁸⁹

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že islámské manželství se mnohem více řídí psanými pravidly, než manželství západní společnosti. Muslimská společnost mu klade velmi velký význam a je pro ni jednou z nejdůležitějších institucí, i proto se lidé snaží dodržovat jeho pravidla daná z velké části Koránem. Pro západní kulturu pojem manželství a rodiny v dnešní společnosti pomalu ztrácí svůj význam, pro mnohé se stává jen tím jedním pojmem mezi mnoha dalšími. Svou roli v tom může hrát i fakt, že zde manželství nemá tak pevně daná pravidla a zakořeněnou morálku jako tomu je v islámských zemích.

¹⁸⁸ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.114

¹⁸⁹ ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. s.115

ZÁVĚR - BUDOUCNOST INSTITUCE MANŽELSTVÍ

Podle zastánců tradičního manželství a rodiny se tyto dvě základní instituce v současné době hroutí a podle těch nejodvážnějších názorů manželství jednou přestane úplně existovat. Tyto názory nejvíce podporují společenské změny v posledních desetiletích, mezi něž patří například liberálnější postoj k sexualitě, strmě rostoucí křivka rozvodů, výrazně se snižující porodnost a především „všeobecné hledání osobního uspokojení na úkor staršího pojetí, založeného na povinnostech vůči rodině.“¹⁹⁰ Společnost by podle nich měla obnovit mravní smysl rodinného života a vrátit se k tradiční rodině, která byla mnohem pevnější a uspořádanější, než jsou nepřeborná množství současných vztahů, ve kterých se lidé nacházejí.

Odpůrci takovýchto názorů tvrdí, že se instituce manželství ani rodiny nehroubí, že pouze nabývají nových podob, které jsou v moderní společnosti velice rozmanité a společnost by neměla lidi nutit žít v předem stanovených šablonách partnerského života.

Kde je tedy skutečná pravda? Podle Giddense není návrat k tradičním formám manželství a rodiny v současné společnosti již možný, protože měly příliš autoritářských rysů na to, aby se tyto jejich modely daly znovu použít. Zároveň poukazuje na to, že sociální změny, které vedly k přeměně instituce manželství do současné podoby, jsou převážně nevratné.¹⁹¹

Nezodpovězenou otázkou však stále zůstává jakým směrem se instituce manželství bude ubírat do budoucna. Díky tomu, že v posledních padesáti letech se problematice manželství a rodiny věnovala relativně výrazná pozornost, má západní společnost důkladně zmapovaný vývoj rodinného chování. Existují detailní data o vývoji sňatečnosti, rozvodovosti, porodnosti i potratovosti i další demografické statistiky, které by měly pomoci předpovědět, jak se instituce manželství a rodiny zřejmě budou nadále vyvíjet. Na druhou stranu však není možné předpovědět, jak dlouhou setrvačnost tyto vývojové tendence budou mít. Každá změna totiž jednou dosáhne svého vrcholu a v ten okamžik změni svůj směr. Fakt, že v posledních

¹⁹⁰ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 181

¹⁹¹ GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 181

desetiletích strmě roste rozvodovost, tedy neznamená, že se tomu bude dít i v dalších letech.

Některých obecných výroků o nejbližší budoucnosti však schopni jsme a dají se považovat za poměrně spolehlivé. Například lze říci, že v nejbližších letech by se neměla výrazně snižovat sňatečnost ani porodnost, protože na sňatkový trh přicházejí relativně silné ročníky, které ještě nejsou zcela pohlčeny současným trendem kohabitací či singles a zřejmě budou chtít uzavřít manželství a mít děti. Zároveň se však předpokládá, že 60% manželství, která jsou v současné době uzavírána, skončí do deseti let rozvodem.¹⁹² Rozvody již nejsou považovány za zcela negativní jev, protože umožňují vystoupit z nešťastného manželství a začít znovu. V tomto přílišném usnadnění ukončení manželství vidí mnoho vědců problém, protože se instituce manželství zřejmě bude stávat pouhou chvilkovou záležitostí a zcela ztratí svou trvalou hodnotu. Lidé do něj buď přestanou vstupovat, raději budou setrvávat v kohabitacích a ušetří si tím relativně vysoké výdaje za svatbu i případný následný rozvod, nebo do manželství budou vstupovat bez rozmyslu a bez vyhlídek do budoucna s vidinou toho, že při jakémkoli partnerském problému se mohou okamžitě rozvést. Dá se předpokládat, že rodičovství a rodičovská role budou i nadále nejvýznamnějším faktorem, který bude partnery stmelovat a vést je k manželství, nebo naopak bude udržovat mnoho partnerů v krizi pohromadě.

Podle Možného se plodnost i porodnost v budoucnu budou nadále pohybovat na úrovni postačující k prosté reprodukci. Zároveň se dá očekávat, že klesne zaměstnanost žen, především ve věku raného mateřství. Nelze si ovšem myslet, že se ženy vrátí do rodiny a znovu začnou odvozovat svou identitu od své mateřské role. Toto by mohlo platit pro matky s více dětmi, těch však přibývat nebude. Především vzdělanější ženy se své získané nezávislosti již jen velmi těžko vzdají. Právě mezi těmito ženami však může vzniknout kulturně velmi významná skupina, která bude zvládat a pozitivně prožívat mnohočetné rodičovství jako životní program a svou vysokou kvalifikaci si uloží jako kapitál pro druhou polovinu života. Pokud se jim manželství nepovede, pod tlakem okolností tyto ženy svůj plán zřejmě opustí a ke kariéře se vrátí mnohem dříve.¹⁹³

¹⁹² GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 181

¹⁹³ MOŽNÝ, I.: *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990. s. 165-166

Zároveň lze očekávat nárůst neúplných rodin v čele s matkou, i přes zvyšující se opakovanou sňatečnost. S tímto faktem úzce souvisí i růst podílu svobodného mateřství. Na našem území od poloviny devatenáctého století až do sedmdesátých let dvacátého století trvale klesal počet dětí narozených mimo manželství. Tehdy dosáhl své nejnižší úrovně – jen 4,4% dětí se rodilo neprovdaným matkám. Od této doby toto číslo neustále roste, na konci dvacátého století již dosáhlo více než dvojnásobku hodnoty z let sedmdesátých, a zřejmě bude růst i nadále. Většina svobodně žijících matek není ve skutečnosti svobodná, ale rozvedená a nemanželské dítě má mezi 25 – 30 lety. V budoucnu lze předpokládat, že se výrazně zvýší podíl uvědomělého a plánovaného neprovdaného mateřství, s tím jak postupně bude instituce manželství ztrácet svoji hodnotu.¹⁹⁴

Budoucnost partnerských vztahů je tedy velice otevřená. Manželství bude stále méně prosazovanou institucí pro založení rodiny a budou upřednostňovány jiné druhy partnerských svazků, především kohabitací. Zároveň s růstem potřeby nezávislosti a upřednostňování vlastního hodnotového žebříčku budou lidé stále méně vstupovat do svazků, které jim tyto potřeby nebudou schopny stoprocentně poskytnout. Společnost bude zřejmě čím dál více benevolentní k lidem, kteří z vlastního rozhodnutí nebudou chtít nikdy založit rodinu a jejichž ideálem bude uvědomělá bezdětnost, stejně tak jako k lidem, kteří si zvolí osamělý život bez partnera. Stejně tak se dá očekávat i vzrůstající tolerance k homosexuálním párům.

I když se může zdát, že je budoucnost instituce manželství a rodiny předpovězena, nelze s úplnou určitostí říci, že se vše bude skutečně takto odvíjet. Je však jisté, že pokud bude společnost chtít vyřešit problém rozpadu současných dlouhodobých manželství a partnerství, bude muset hledět dopředu a neobracet se k minulosti. Společnost by se měla pokusit spojit individuální svobodu v osobním životě, které si tolik ceníme, s potřebou vytvářet pevné a trvalé svazky s druhými lidmi. Jedině pak je schopna zaručit skutečnou budoucnost plnohodnotné instituci manželství se všemi jeho funkcemi.

Mnoho lidí může namítnout, že instituce manželství je v současné společnosti nepotřebná, protože jednu z jejích hlavních funkcí, a to funkci reprodukční, mohou lidé plnit i v nesezdaných soužitích nebo si jednoduše mohou najít partnera pouze

¹⁹⁴ MOŽNÝ, I.: *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990. s. 166-167

na krátkou dobu s cílem zplození potomka. Osobně si však myslím, že instituce manželství je pro společnost velice významná, protože stmeluje občany, vytváří rodiny a je jakýmsi výrazem citovosti společnosti. Manželství by mělo být dlouhodobé, vždyť již při jeho vzniku si partneři slibují setrvání v něm po celý život. Proto by lidé neměli vstupovat do manželství unáhleně nebo s partnerem, jímž si nejsou zcela jisti.

Z výsledků této práce je však zřejmé, že tuto romantickou představu sdílí stále méně lidí. Z manželství se stala v současné společnosti instituce nestabilní a často krátkodobá. Mnoho lidí do manželství nevstupuje s vidinou dlouhodobosti a pro mnoho dalších je to instituce zcela nepotřebná, což je zřejmé z nárůstu rozvodovosti a poklesu sňatečnosti v celé západní populaci. Sociální kontrola v oblasti manželství v dnešní době není příliš přísná a umožňuje vzorce chování, které ještě v druhé polovině 20. století byly považovány za nežádoucí nebo přinejmenším za nevhodné. Dnešní člověk si může dělat v podstatě co chce, nemusí vstupovat do manželství, nemusí mít ani žádného partnera, a ani nemusí mít děti. Pokud do manželství vstoupí, může se bez větších problémů rozvést a tento kruh může opakovat kolikrát se mu zachce. V očích okolí nebude tento člověk viděn zřejmě příliš pozitivně, ale neexistuje žádný prostředek, jak někoho donutit své chování v této oblasti změnit.

I proto se současná západní společnost potýká s úpadkem instituce manželství a je nucena čelit problémům s tím spojeným. Za největší problém považují sníženou porodnost, která se v mnoha zemích pohybuje pod úrovní prosté reprodukce. Pokud bude skutečně tento trend pokračovat, může se Evropa a celý západní svět brzy potýkat s mnohem většími problémy spojenými s úbytkem populace, než je tomu dnes.

Západní společnost by měla změnit svou politiku ve vztahu k manželství a rodině. Vysoké porodné či dlouhodobá podpora rodičovské dovolené zřejmě nebudou stačit k vyřešení výše uvedených problémů. Pokud budeme chtít udržet status manželství na vysoké úrovni a budeme chtít, aby v něm lidé setrvali, nabízí se otázka, zda je řešení v současném světě opravdu možné. Musely by se změnit především myšlení a hodnotový žebříček lidí, což se zatím zdá jako velice nepravděpodobné. Budoucnost tedy není instituci manželství příliš nakloněna a je jen otázkou lidské populace, jak bude vývoj této instituce pokračovat.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ABDALATI, H.: *Zaostřeno na islám*. 191 s.
2. ČERNÁ, M.: *Rozvod, otcové a děti*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 114 s. ISBN 80-86432-11-4
3. *Česká rodina v transformaci: Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998. 159 s. ISBN 80-85950-45-6
4. DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1
5. *Demografická ročenka České republiky 2006* [online]. c27.11.2007, [cit. 2008-04-26]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4019-07>
6. *Demografický obraz zemí Koruny české za první světové války v nové publikaci ČSÚ* [online]. c2005, [cit. 2008-05-04]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_z_a_prvni_svetove_valky_v_nove_publicaci_csu
7. DUDOVÁ, R.: *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online].c2005, [cit. 2007-10-11]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>
8. GIDDENS, A.: *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4
9. GOODAL POWERS, J. *Ancient Weddings* [online]. c1997, [cit. 2008-04-16]. Dostupné z : <http://ablemedia.com/ctcweb/consortium/ancientweddings.html>
10. GOODY, J.: *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. 1. vyd. Praha: nakl. Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7
11. GUGGENBÜHL-CRAIG, A.: *Manželství je mrtvé, ať žije manželství*. 1. vyd. Praha: Gemini 99, 2001. 156 s. ISBN 80-902757-1-0
12. HAEBERLE, ERWIN J. : *The Sex Atlas* [online]. c1981, [cit. 2008-04-16]. Dostupné z: http://www2.hu-berlin.de/sexology/ATLAS_EN/index.html
13. HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S.: *Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah*. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 127-147. ISBN 80-7330-009-5
14. HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. 124 s. ISBN 80-7106-380-0

15. Christian Views of Marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 2nd of April 2008 [cit. 2008 -04-15]. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_views_of_marriage
16. JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s.
ISBN 80-7178-535-0
17. JANOUSHKOVÁ, K.: Krkavčí matky?. In: *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal., 2004. s. 13-56. ISBN 80-86598-80-2
18. KATRŇÁK, T.: Strukturální příčiny poklesu sňatečnosti a nárůstu svobodných v devadesátých letech v České republice. *Sociologický časopis*, 37, 2001, č. 2, s. 225-239
19. KONEČNÁ, H.: Nedobrovolná bezdětnost: naléhavý problém dneška. In: *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 148 – 150. ISBN 80-86598-36-5
20. KŘIKAVOVÁ, A. a kol.: *Islám: ideál a skutečnost*. 2. vyd. Praha: Baset, 2002. 311 s. ISBN 80-86223-71-X
21. KŘÍŽKOVÁ, A.: Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 148-158
22. LENDEROVÁ, M., RÝDL, K.: *Radostné dětství?: dítě v Čechách 19. století*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. 376 s. ISBN 80-7185-647-9
23. MACHONIN, P., TUČEK, M.: *Česká společnost v transformaci: K proměnám sociální struktury*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 364 s. ISBN 80-85850-17-6
24. MAREŠ, P.: Sňatkový trh – koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodiny. In: *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 75-94. ISBN 80-86598-61-6
25. Marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 15th of April 2008 [cit. 2008 -04-17]. Dostupné z: < <http://en.wikipedia.org/wiki/Marriage> >

26. MAŘÍKOVÁ, H.: Dvoukariérová manželství. In: *Proměny současné české rodiny*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.101-147.
ISBN 80-85850-93-1
27. MAŘÍKOVÁ, H.: *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. 108 s.
28. MOŽNÝ, I., RABUŠIC, L.: Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima. In: *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. s. 92-110
29. MOŽNÝ, I.: *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8
30. MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. 251 s. ISBN 80-85850-75-3
31. MOŽNÝ, I.: *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 207 s. ISBN 80-7178-624-1
32. MOŽNÝ, I.: The Czech Family: Slouching Towards the Open European Society of Late Modernity. In: *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 15-40. ISBN 80-86598-67-5
33. MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X
34. *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. 224 s.
35. OAKLEYOVÁ, A.: *Pohlaví, gender a společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 171 s. ISBN 80-7178-403-6
36. PETROVÁ, I.: *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. [Výzkumná zpráva.] Praha, VÚPVS 1997. 44 s.
37. PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 296 s. ISBN 80-7239-039-2
38. *Podpora rodin s dětmi* [online]. last revision 14th of June 2007 [cit. 2008-04 - 12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4268>
39. RABUŠIC, L. : *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6
40. *Rozvodovost* [online]. [cit. 2008- 04 -16] Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_rozvodhistorie=

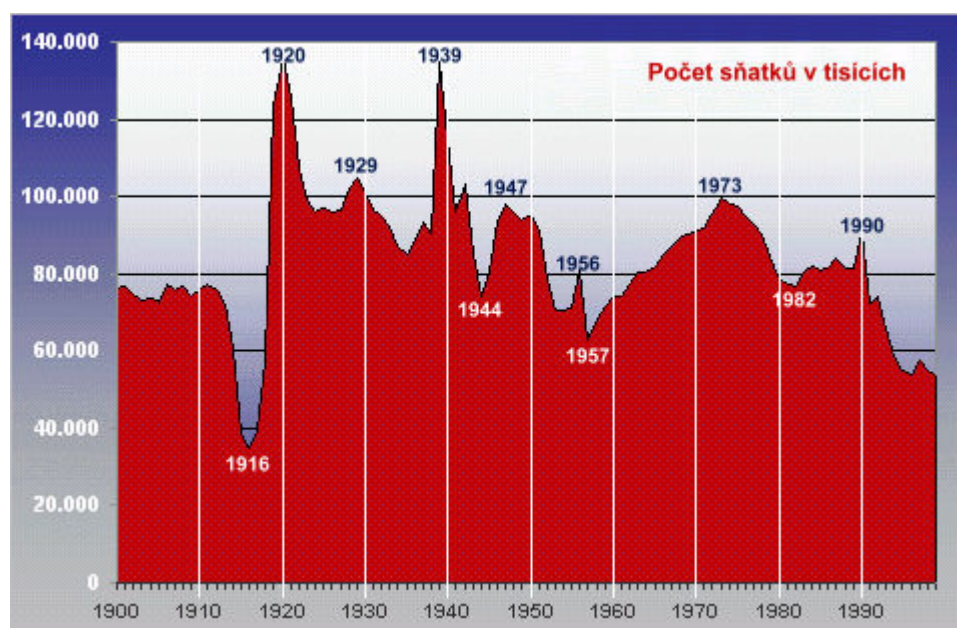
41. RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D.: *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. 83 s.
42. RYCHTAŘÍKOVÁ, J.: Minulá a současná diferenciace reprodukce v Evropě. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 107 – 126. ISBN 80-7330-009-5
43. SEIDLOVÁ, A. Péče o domácnost [online]. c2003, [cit. 2008-03-15].
Dostupné z:
<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=3&offset=303&shw=100218>
44. SLÁDEK, J.: *Evropa se vyklidňuje, porodnost klesá*. Hospodářské noviny [online]. 11. 5. 2006 [cit. 2008-04-26]. Dostupné z:
http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&article%5Bid%5D=18420250
45. *Sňatečnost* [online]. [cit. 2008- 03 -14] Dostupné z:
http://www.demografie.info/?cz_snatecnostobecne=
46. *Sňatečnost* [online]. [cit. 2008- 04 -16] Dostupné z:
http://www.demografie.info/?cz_snatecnosthistorie=
47. SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8
48. Status of same sex marriage. In *Wikipedia* [online]. last revision 27th of April 2008 [cit. 2008 – 05-02]. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/Status_of_same-sex_marriage
49. SULLEROTOVÁ, E.: *Krize rodiny*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 61 s. ISBN 80-7184-647-3
50. ŠMÍDOVÁ, I.: „Matkové“. In: *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 157-175. ISBN 80-86598-61-6
51. ŠŤASTNÁ, A.: *Analýza: Vybrané faktory rozvodovosti* [online]. 15.4.2005, [cit. 2008- 04 -18]. Dostupné z:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46
52. TOMÁŠEK, M.: Singles a jejich vztahy: kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, 42, 2006, č. 1, s. 81-102

53. TOMÁŠEK, M.: Singles ve světě měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu. In: *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 225-231. ISBN 80-86598-61-6
54. VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. (eds.): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003. 356 s. ISBN 80-86429-18-0

SEZNAM PŘÍLOH

- 1. Vývoj absolutního počtu sňatků ve 20. století na území dnešní ČR**
- 2. Sňatky partnerů stejného pohlaví v Evropě**
- 3. Porodnost v Evropské unii**
- 4. Úhrnná rozvodovost ve vybraných evropských zemích**
- 5. Rozvody podle příčiny rozvratu manželství**

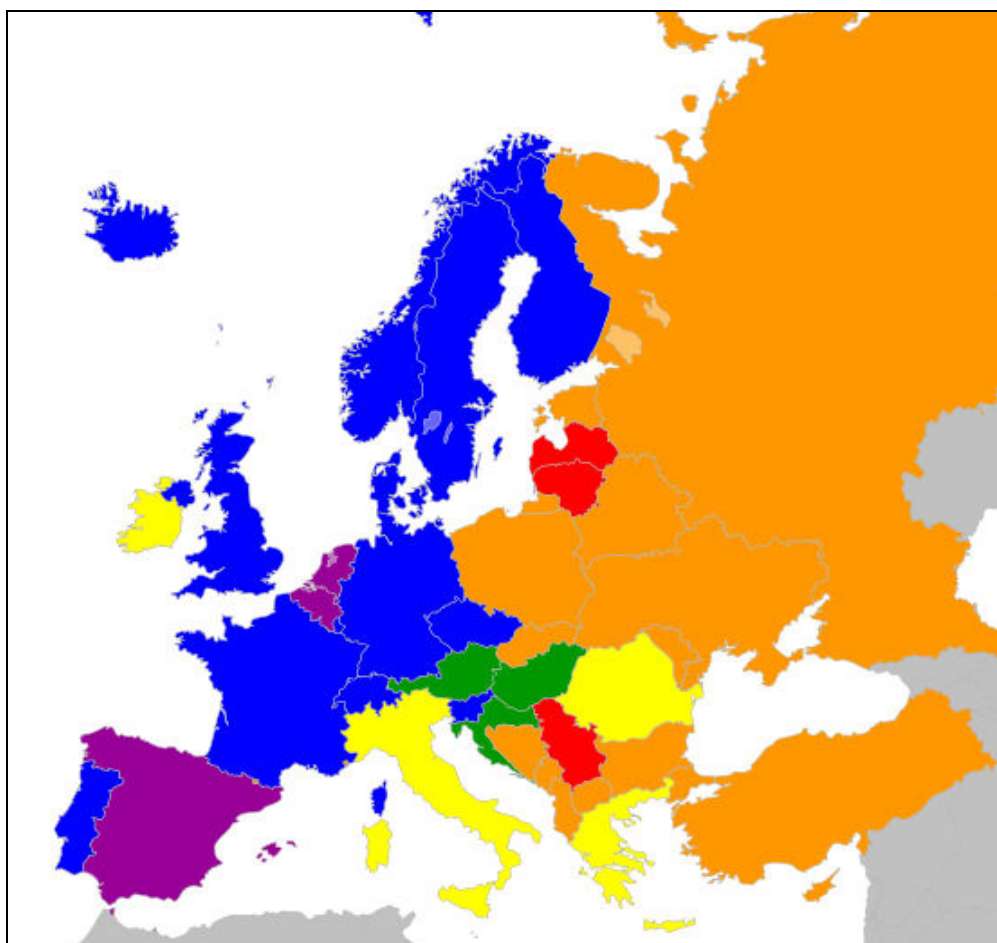
Příloha č. 1

Obr. 1 Vývoj absolutního počtu sňatků ve 20. století na území dnešní ČR ¹⁹⁵

¹⁹⁵ *Sňatečnost* [online]. [cit. 2008- 04 -16] <http://www.demografie.info/?cz_snatecnosthistorie=>>

Příloha č. 2

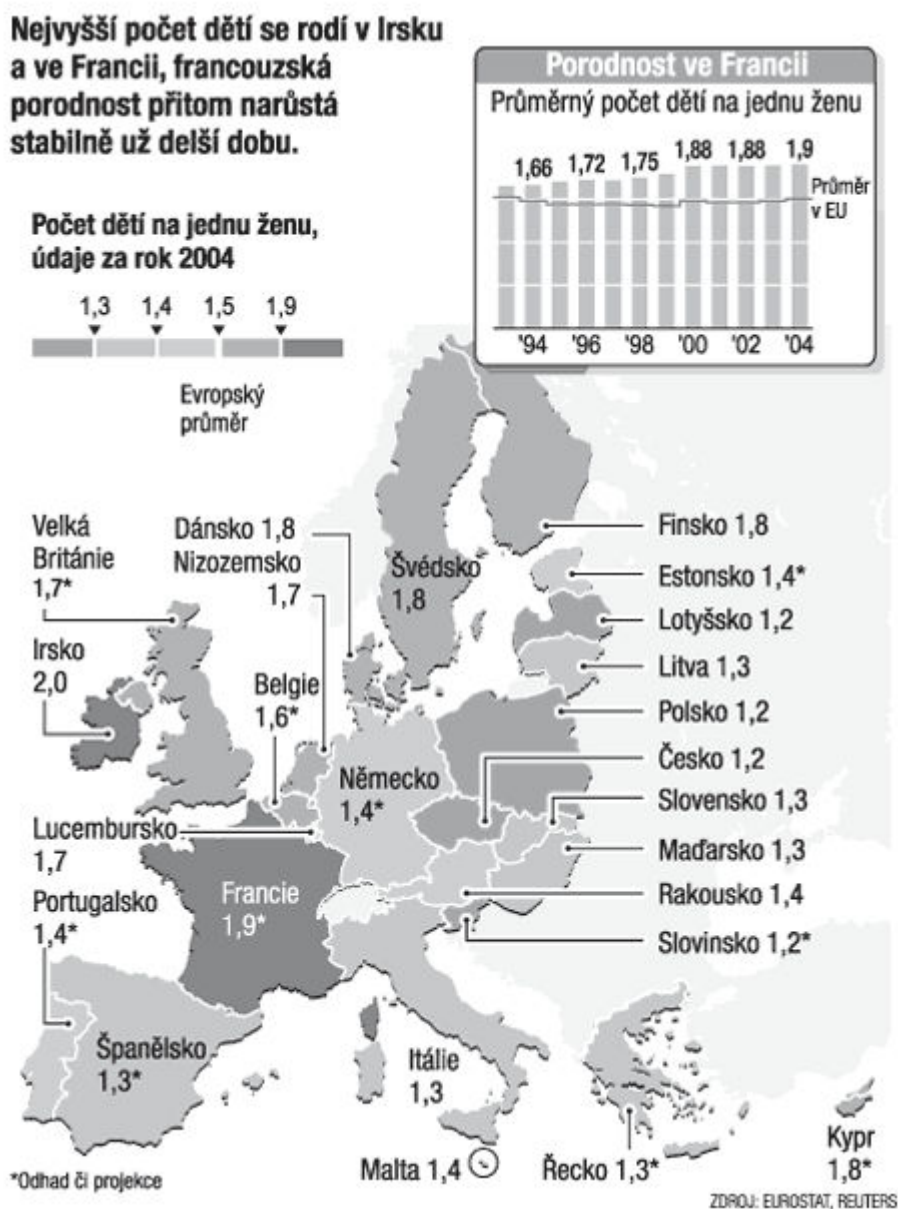

Obr. 2 Sňatky partnerů stejného pohlaví v Evropě ¹⁹⁶

- Uznání manželství partnerů stejného pohlaví
- Uznání registrovaného partnerství
- Uznání neregistrovaného soužití partnerů stejného pohlaví
- Zatím neprošlo zákonem
- Neuznané nebo neznámé
- Manželství partnerů stejného pohlaví zakázáno

¹⁹⁶ Status of same sex marriage. In Wikipedia [online]. last revision 27th of April 2008 [cit. 2008 – 05-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Status_of_same-sex_marriage>

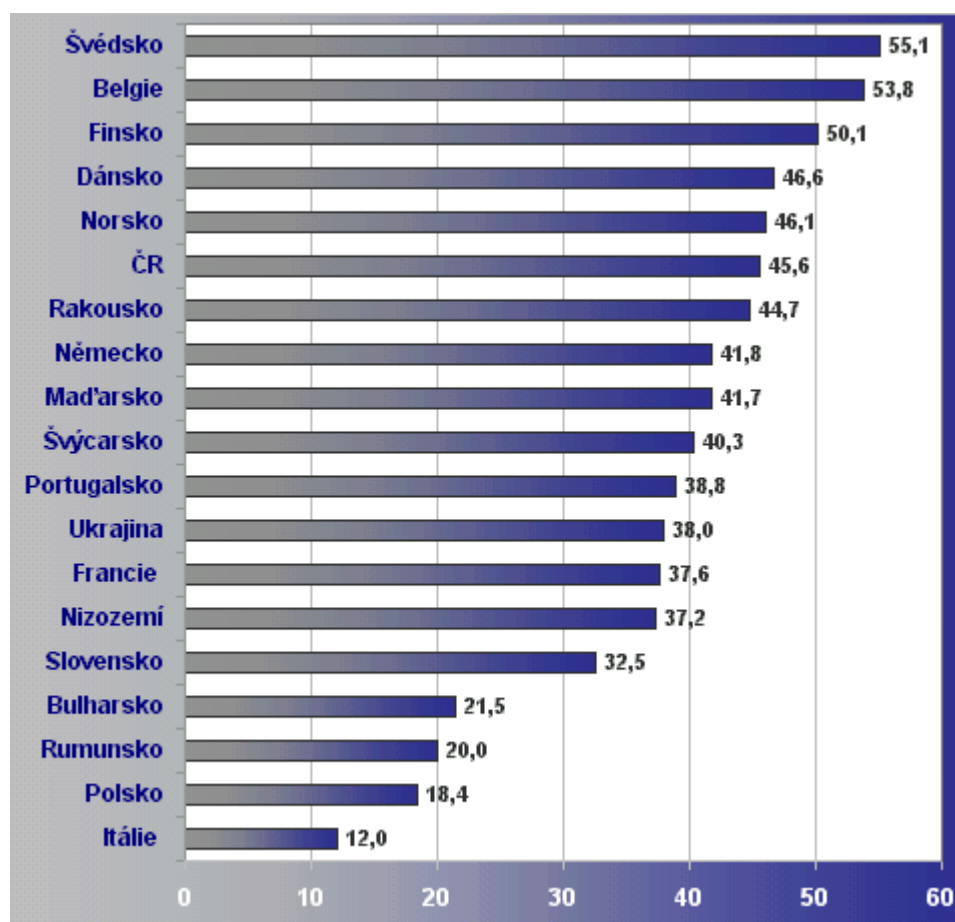
Příloha č. 3

Obr. 3 Porodnost v Evropské unii ¹⁹⁷

¹⁹⁷ SLÁDEK, J.: *Evropa se vyklidňuje, porodnost klesá*. Hospodářské noviny [online]. 11. 5. 2006, [cit. 2008-04-26]. <http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&article%5Bid%5D=18420250>

Příloha č. 4

Obr. 4 Úhrnná rozvodovost ve vybraných evropských zemích, 2002
(Francie, Itálie a Německo údaj za rok 2001)¹⁹⁸

¹⁹⁸ Rozvodovost [online]. [cit. 2008- 04 -16] <http://www.demografie.info/?cz_rozvodhistorie=>

Příloha č. 5

Příčina rozvodu	Na straně muže				Na straně ženy			
	90	95	00	03	90	95	00	03
Neuvážený sňatek	5,6	4,4	2,2	1,2	5,6	4,5	2,2	1,2
Alkoholismus	10,3	9,4	5,8	4,4	0,9	0,7	0,5	0,5
Nevěra	15,0	12,9	8,0	6,3	13,2	10,5	5,6	4,0
Nezájem o rodinu (včetně opuštění rodiny)	7,6	7,3	5,3	3,6	2,5	1,8	1,2	1,3
Zlé nakládání, odsouzení pro trestní čin	2,7	2,1	1,6	1,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Rozdíl povah, názorů a zájmů	40,4	48,7	47,0	50,6	40,5	50,0	49,2	50,3
Zdravotní důvody	1,0	0,5	0,3	0,2	1,3	0,5	0,3	0,2
Sexuální neshody	2,7	1,7	0,6	0,4	2,7	1,7	0,6	0,4
Ostatní příčiny	7,9	9,3	22,3	24,6	9,4	12,6	26,6	29,3
Soud nezjistil zavinění	6,8	3,7	6,9	7,6	23,8	17,5	13,7	12,8

Tab.1 Rozvody podle příčiny rozvratu manželství (v %), ČR, vybrané roky ¹⁹⁹

¹⁹⁹ ŠŤASTNÁ, A.: *Analýza: Vybrané faktory rozvodovosti* [online]. 15.4.2005, [cit. 2008- 04 -18]
<http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46>